

MULIGHEDER OG BEGRÆNSNINGER FOR FRILUFTSLIV

Jakob Haahr og Søren Andkjær (red.)

2011:2

MOVEMENTS

Muligheder og begrænsninger for friluftsliv

Konferencerapport - artikler og abstracts

Redaktion:

Jakob Haahr og Søren Andkjær

Muligheder og begrænsninger for friluftsliv

Konferencerapport - artikler og abstracts

Redaktion: Jakob Haahr og Søren Andkjær

Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet

Konferencen arrangeres og afholdes af

Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet

Konferencen arrangeres i samarbejde med

Skov og Landskab, Det Biovidenskabelige Fakultet, KU samt

Dansk Friluftsliv og har modtager støtte fra Friluftsrådet

Udgivet 2011

ISBN 978-87-92646-22-4

Serie: Movements, 2011:2

Serieudgiver: Institut for Idræt og Biomekanik

Forsidefoto: Scanpix

Forsidelayout: UniSats

Opsætning: Lone Bolwig

Tryk: Print & Sign, Odense

Indhold

Muligheder og begrænsninger for friluftsliv - introduktion til problemstilling og konference / Jakob Haahr og Søren Andkjær.....	5
Friluftsliv, politik og landskab.....	10
Befolkningens kendskab til adgangsreglerne - muligheder og begrænsninger / Frank Søndergaard Jensen.....	10
Muligheder og begrænsninger for friluftsliv i byen / Jasper Schipperijn.....	15
Rekreativ brug af danske vandløb - barrierer og benyttelse / Ole Hjorth Caspersen	19
Fra amt til kommune - planlægning for friluftsliv efter kommunalreformen / Anton Stahl Olafsson.....	26
Spillet om naturen - om muligheder og begrænsninger for turfriluftsliv / Jakob Haahr	32
Barrierer og muligheder for friluftsliv i forbindelse med store anlægsprojekter / Margit Bloch-Petersen	45
Muligheder for friluftsliv - udvalgte målgrupper	48
Friluftsliv i hverdagsliv - muligheder og barrierer / Margrete Skår.....	48
Børns brug af naturen / Thomas Neumann.....	53
Unge deltagelse i organiseret friluftsliv i Danmark - muligheder for oplevelse af krop og landskab / Søren Andkjær.....	60
Muligheder og begrænsninger for ældres friluftsliv / Jette Hansen-Møller.....	69
Begrænsninger for familiefiriluftsliv / Martin Johnsen	77
Muligheder og begrænsninger for udeskole i den danske grundskole / Peter Bentsen	82
Muligheder og begrænsninger for deltagelse i friluftsliv for mennesker med funktionsnedsættelse / Ulla Westendorp og Tina Soulié	84
Hvorfor bruge friluftsliv i naturvejledningen? / Anne Katrine Blond	85
Friluftsliv, forandring og forståelse.....	86
Det performative friluftslivs valg mellem naturbeherskelse og selvbeherskelse, mellom naturens instrumentelle og iboende verdier, mellem refleksjon og sensasjon / Ole Martin Høystad.....	86
Forklaring og forståelse - to forskningveje, med friluftsliv som case / Henning Eichberg	92

Muligheder og begrænsninger for friluftsliv – introduktion til problemstilling og konference

Af Jakob Haahr og Søren Andkjær

Introduktion

Hvordan er mulighederne og begrænsningerne for at dyrke friluftsliv og få oplevelser i naturen i Danmark i dag? Hvordan ser billedet ud for forskellige former for friluftsliv og for forskellige bruger- og deltagergrupper? Hvad siger forskningen, og hvilke forskellige forskningsmæssige tilgange kan give svar på spørgsmålet? Dette er nogen af spørgsmålene, vi ønsker at tage op med SDU-konferencen ”Mulighederne og begrænsningerne for friluftsliv”.

Pædagogen, læreren, landskabsforvalteren, lodsejeren, politikerens, organisationen og foreningen - anskuer begrebet friluftsliv forskelligt, ligesom de også arbejder med muligheder og begrænsninger for friluftsliv fra forskellige vinkler. Intentionen med konferencen er at skabe et fagligt mødested mellem disse forskellige fag og interessegrupper. Målet er at opnå forståelse for hinandens problemstillinger, dele forskningsbaseret viden og skabe rum for konstruktiv erfaringsudveksling.

Friluftsliv i Danmark i dag

Hvert år er der rigtigt mange mennesker, der tager ud til kysten, ind i skoven, til stranden, ud på engene og ind i det åbne land, hvor de udøver forskellige former for friluftsliv. Danskerne har en stor kærlighed til naturen, og de bruger den i udstrakt grad.

Friluftsliv kan ses som en vej til natur- og kulturoplevelser, socialt samvær, personlig udvikling og efterhånden er der også videnskabeligt belæg for, at det er sundt at dyrke friluftsliv. Naturstyrelsen, Friluftsrådet, institutioner, lodsejere og kommunerne sammen med en lang række organisationer laver mange gode tiltag for forskellige former for friluftsliv. Dette sker f.eks. via undervisning, natur- og landskabsprojekter, naturvejlederordning, naturskoler, tips- og lottomidler etc. Nye uddannelser opstår, nye skove etableres, besøgstal ser fornuftige ud, mountainbike og kajakfriluftslivet stormer frem, og der etableres muligheder for fri teltning i skovene.

Noget tyder med andre ord på, at friluftslivet har det godt.

På den anden side hæmmer byudvikling, infrastruktur og moderne landbrugsdrift i stigende grad vores adgang til naturen. Tal fra Danmarks Naturfredningsforening viser, at børn i dag kommer langt mindre ud i naturen end både deres forældre og bedsteforældre (TNS Gallup, 2009). Naturen og uderummet er ikke længere det naturlige mødested for børns leg. I stedet bruger de tiden foran fjernsynet, computeren og i institutionerne og i det organiserede foreningsliv. Er der grund til at råbe vagt i gevær, da det er denne ungdom, der efter manges opfattelse skal socialiseres til friluftsliv og videreføre vaner og traditioner?

Forskellige perspektiver på problemstillingen

Spørgsmålet om hvilke muligheder og begrænsninger for friluftsliv der findes, er imidlertid ikke så enkelt. Det kan undersøges på forskellige målgrupper, fra forskellige perspektiver og med baggrund i forskellige teorier.

For det første er der forskellige perspektiver på og opfattelser af begrebet friluftsliv. Forskellige fagpersoner ser forskelligt på friluftsliv, alt efter hvilke briller de ser med. De beskæftiger sig med friluftsliv fra forskellige perspektiver og ofte også ud fra forskellige ideologier og med forskellige mål. Læreren har som regel et pædagogisk ærinde og bruger derfor friluftslivet med fokus på undervisning og læring. Omvendt har eksempelvis landskabsforvalteren ud fra sit landskabsperspektiv et andet mål med friluftslivet. Disse forskelle lader sig også afspejle i begrebsterminologien.

”Friluftsliv er umotoriseret færdsel i den frie natur med det formål at få gode naturoplevelser”, hedder det i en ældre definition, som nordmanden Atle Tellnæs står bag (Tordsson, 1993). Kan vi tage afsæt i denne definition? Er formålet altid at få gode naturoplevelser? Har vi fri natur i Danmark? Kan vi så overhovedet udøve friluftsliv i Danmark? Atle Tellnæs’ definition søger at give begrebet en kerne, der ekskluderer andre former for friluftsliv. Tellnæs er eksponent for en pædagogisk tradition, der ud fra en normativ forståelse af friluftslivsbegrebet søger at benytte friluftsliv som et redskab eller en metode til pædagogiske og samfundsforandrende mål (Pedersen, 1999). I modsætning hertil finder vi eksempelvis Friluftsrådet (Friluftsrådet, 1997), der som paraplyorganisation søger at omfatte de fleste former for aktivitet i naturen, og derfor ikke har villet binde sig til en fast definition. Tilsvarende har en række nyere forskningsprojekter taget udgangspunkt i friluftsliv som historisk og kulturelt fænomen, hvorved en stram definition bliver både umulig og meningsløs. (F. eks. Pedersen 1999, Andkjær 2008, Fisker 2008)

For det andet opleves mulighederne og begrænsningerne forskelligt. Børn og voksne oplever sandsynligvis forskellige begrænsninger og muligheder for friluftslivsudøvelse, ligesom funktionshæmmede nødvendigvis må opleve andre begrænsninger. For ældre kan blot det at komme udenfor være en stor udfordring. Andre mener, at det danske landskab er for småt og for kultiveret til at udøve friluftsliv. Nogle friluftslivformer kræver store færdigheder, og andre kræver økonomisk, social eller kulturel formåen. De begrænsninger og muligheder, der er for at udøve friluftsliv i sejlklubben er eksempelvis anderledes, end dem man finder hos kite surferne, spejderne eller hos dem der ønsker at overnatte enkelt i telt eller i vindskjul i skoven.

For det tredje udøves friluftsliv forskelligt i forskellige områder. Det friluftsliv der udøves, når man bor eller kommer fra landet er anderledes, end det byboere udøver. Friluftsliv er noget man socialiseres ind til, og der findes mange forskellige friluftskulturer (Andkjær, 2005; Andkjær, 2008). Der er for eksempel forskel på, hvordan der oplæres til fritidsfiskeri, spejderliv og windsurfing. Dette betyder, at der via socialiseringen og oplæringen på forskellige plan findes begrænsninger for friluftslivsudøvelsen. Naturforhold og landskabets beskaffenhed har desuden stor betydning for, hvilket friluftsliv der udøves og dermed for hvilke muligheder og begrænsninger, der findes (Pedersen 1999).

Endelig foregår friluftsliv i mange forskellige sammenhænge. Vi kan skelne mellem det ikke-organiserede, det organiserede og det institutionaliserede friluftsliv (Tordsson B., 2006). Det ikke-organiserede friluftsliv er det friluftsliv, der f.eks. udøves sammen med venner og familie i fritiden. Denne form for friluftsliv foregår, når venner og familie har lyst til at udøve friluftsliv, og der er sjældent noget eksplicit mål med friluftslivsudøvelsen. I det organiserede friluftsliv kan friluftslivsudøvelsen foregå igennem en klub eller en forening, fx. spejderforeningen eller kajakklubben, og aktiviteten er oftest centreret om den særlige aktivitetsform. I det institutionaliserede friluftsliv benyttes friluftsliv ofte som redskab eller metode til at nå andre mål. Målet kan f.eks. være personlig udvikling, at opnå sociale kompetencer eller at øge menneskets natur- og kulturforståelse.

Forskning i muligheder og begrænsninger

Når man vil undersøge begrænsninger og muligheder for friluftsliv, er spørgsmål, metoder og teorivalg i høj grad bestemt af det formål, det perspektiv og den målgruppe forskeren har. Når man vil sætte fokus på muligheder og begrænsninger for at udøve friluftsliv anvender forskere forskellige tilgange. En udbredt måde at undersøge problemstillingen på, er at spørge folk om, hvor og på hvilken måde de oplever muligheder og begrænsninger for at udøve friluftsliv. Det foregår som regel enten via spørgeskemaundersøgelser eller interviews.

Både den danske, norske og langt de fleste amerikanske tilgange til forskningsområdet har været baseret på spørgeskemaundersøgelser koblet til undersøgelser om befolkningens brug af naturen (Andkjær 2008). Denne tilgang er herhjemme anvendt af bl.a. Frank Søndergaard Jensen (Jensen, Koch, & Tvedt, 2005), Martin Johnsen (2007), Palle Gjellerod og Signe Christensen (2005), Karsten B. Hansen (2005) og (Pilgaard, 2009)

Temaet ”Begrænsninger og muligheder for friluftsliv” relaterer til det samme problemkompleks, som knytter sig til sundhed og fysisk aktivitet. En del forskning på dette felt har i de senere år ændret fokus. Før tog den afsæt i det enkelte menneske, nu belyser den i højere grad miljøet og dybere strukturelle faktorer. En del af forskningen retter sig mod det brede begreb ”active living”, der tager afsæt i hele livet og hermed også friluftslivet. I forskningen benyttes ”økologiske adfærds modeller” (Sallis, Cerveri, & Henderson, 2006) ud fra en betragtning om, at miljøet påvirker mennesket enten ved at promovere eller efterspørge nogle handlinger eller ved at afskrække eller forhindre anden adfærd. Denne tilgang har vist, at miljømæssige, kulturelle og politiske forhold kan tilføje forklaringer udover de personlige og mellemmenneskelige forhold. Behovet for at anskue problemfeltet i et større helhedsperspektiv dokumenteres således eksempelvis i en vidensoversigt, hvor det fremgår, at der er behov for en bedre forståelse af miljøets betydning og de forhold, som påvirker forskellige former for fysisk aktivitet (Troost, Owen, A.E., J.F., & Brown, 2002).

Selve konferencen

Henning Eichberg, Frank Søndergaard Jensen, Ole Martin Højstad, Ole Hjorth Caspersen, Margretes Skår, Peter Bentsen og en lang række andre forskere er inviteret til at formidle deres viden om muligheder og begrænsninger for friluftsliv.

Konferencen har til formål at anskue denne problemstilling fra flere forskellige perspektiver. Margrete Skår, Martin Johnson, Søren Andkjær, Tina Soullie, Ulla Westendorp og Jette Hansen Møller sætter fokus på mennesket eller en gruppe af mennesker (familier, unge, handicappede og ældre) og dermed er der anlagt et aktørfokus. Peter Bentsen og Anne Katrine Blond beskæftiger sig med sociale forhold, igennem det at sætte fokus på udeskole og naturvejlederordningen. Frank Søndergaard Jensen, Margit Bloch Petersen, Ole Hjorth Caspersen, Jasper Shipperijn har fokus på fysiske og landskabsmæssige forhold og anlægger dermed et strukturfokus. Anton Stahl og Jakob Haahrs tilgang er med fokus på strukturelle forhold, blot med en politisk og administrativ vinkel på problemstillingen. De fleste forskere belyser problemstillingerne empirisk. Anderledes forholder det sig med Ole Martin Højstad, der i sin artikel har en reflektiv tilgang. Henning Eichberg sætter fokus på to forskellige forskningsparadigmer i sin artikel.

Konferencen afholdes i samarbejde med Skov og Landskab, Københavns Universitet og støttes af Friluftsrådet. Dansk Forum for Natur- og Friluftsliv har endvidere deltaget i udarbejdelsen af denne publikation. Det er intentionen at konferencen skal indlede en række konferencer som med jævne mellemrum arrangeres og afholdes af institutioner som forsker i friluftsliv, og hvor målet er at præsentere den nyeste forskning, evt. som denne i tematiseret form. Det er således vores håb, at konferencen vil fungere som fagligt mødested mellem forskellige fag og interessegrupper med fokus på forskningsbaseret viden og konstruktiv erfaringsudveksling.

Denne rapport samler artikler og abstracts fra konferencen. De fleste oplæg fra konferencen er repræsenteret med artikler, enkelte med abstracts. Det er endvidere vores håb, at denne rapporten vil række ud over selve konferencen og fremover blive anvendt som videns- og diskussions grundlag til udvikling af dansk friluftsliv.

Litteratur:

Andkjær, S. (2008). *Friluftsliv i Danmark: Unges deltagelse i organiseret friluftsliv set i kulturelt perspektiv*. Odense: Syddansk Universitet.

Andkjær, S. (2005). Nye trends og tendenser i friluftslivet. I S. Andkjær (Red.), *Friluftsliv under forandring* (s. 65-86). Gylling: Forlaget Bavnebanke.

Fisker, H. J. (2008). *Unges friluftsliv i det 21. århundrede - unges friluftsliv som personligt, socialt og kulturelt identitetsprojekt på friluftslivets felt*. Skov og Landskab.

Friluftsrådet. (1997). *Friluftsrådets politiske handlingsprogram*. København: Friluftsrådet.

- Jensen, F. S., Koch, N. E., & Tvedt, T. (2005). Forskning giver friluftsliv bedre muligheder. I S. Andkjær (Red.), *Friluftsliv under forandring* (s. 272). Gylling: Forlaget Bavnebanke.
- Johnsen, M. B. (2007). *Begrænsninger for familiefrikliftsliv*. Århus: Århus Universitet.
- Pedersen, K. (1999). *Det har bare været naturligt. Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger*. Oslo: Institutt for samfunnsfag, Norges Idrettshøgskole.
- Pilgaard, M. (2009). *Sport og motion i danskernes hverdag*. København: Idrættens Analyseinstitut.
- Sallis, J., Cerveri, -R., & Henderson, K. H. (2006). An ecological approach to creation active living. *Annu. Rev. Public Health* (29), 297-322.
- TNS Gallup. (2009). *Natur i generation*. København: Danmarks Naturfredningsforening.
- Tordsson, B. (2006). *Perspektiv på friluftslivets pædagogik*. Haderslev: CVU Sønderjylland, University College.
- Tordsson, B. (1993). *Perspektiver på friluftslivets pædagogik*. Bø: Telemark Distrikthøgskole.
- Trost, S., Owen, N., A.E., V., J.F., S., & Brown, W. (2002). Correlates of adults participation in physical activity: review and update. *Med. Sci. Sports Exerc.*, 34 (12:1996-2001).

Befolkningens kendskab til adgangsreglerne – muligheder og begrænsninger

Af Frank Søndergaard Jensen, Seniorforsker, ph.d., Skov & Landskab, Københavns Universitet, fsj@life.ku.dk

Konferencens overordnede tema: – ”Muligheder og begrænsninger for friluftsliv” – trækker fine tråde til de lovgivningsmæssige rammer for friluftsliv i den danske natur. – En lovgivning der netop sikrer såvel visse *muligheder* for friluftslivet, og som samtidig sætter en række *begrænsninger* for udfoldelser i den danske natur.

De første lovfæstede regler om offentlig rekreativ adgang til den danske natur blev indført i 1917, hvor offentligheden fik adgang til de statsejede skove. I 1937 blev der givet adgang til kysten, og i 1969 blev adgangen til skovene udvidet til privatejede skove større end 5 ha. Og endelig blev der i 1992 givet offentlig adgang til fods og på cykel på veje og stier i det åbne land.

Men kender befolkningen til disse regler (og muligheder) – og er man tilfredse med dem, som de er?

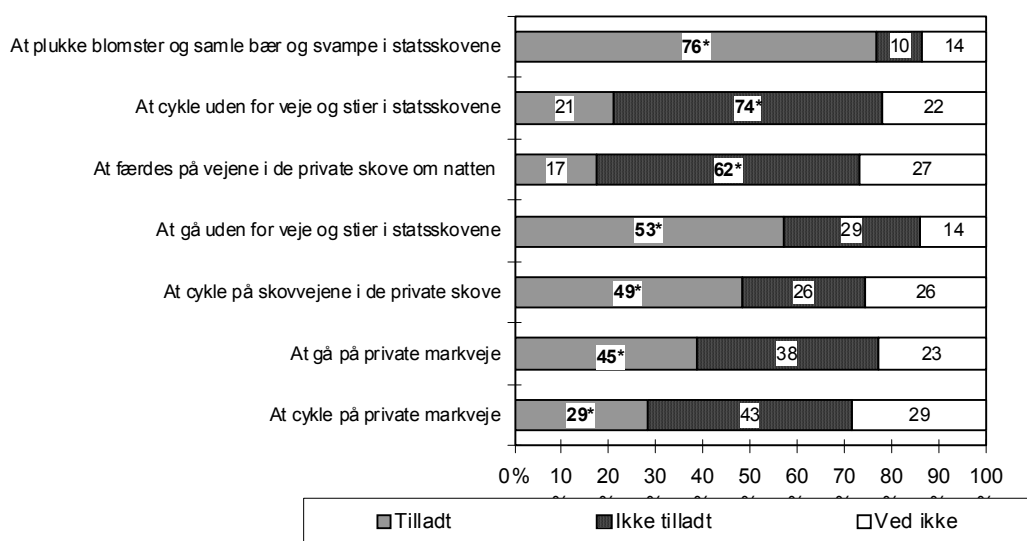

Figur 1. Adgangen til den danske natur reguleres grundlæggende i Naturbeskyttelsesloven (lovbekendtgørelse nr. 933 af 24/09/2009 og i Bekendtgørelse om offentlighedens adgang til at færdes og opholde sig i naturen (bekendtgørelse nr. 1314 af 20/11/2006). For visse lokaliteter kan der opstilles specielle adgangsregler – typisk vandløb som f.eks. Gudenåen.

Kender befolkningen adgangsreglerne?

Som sagt sikrer lovgivningen rammerne for udnyttelsen af den danske natur til friluftsliv, men spørgsmålet er: Hvor godt kendes de gældende regler af den brede offentlighed? Skov & Landskab har i forbindelse med to landsdækkende repræsentative undersøgelser undersøgt kendskabet til i alt syv forskellige færdselsformer med spørgsmålet: ”Nedenfor er nævnt forskellige muligheder for færdsel i naturen/landskabet. Hvad mener De – som hovedregel – er tilladt i dag?”. Resultaterne, der fremgår af figur 2, afslører et betydeligt ukendskab. I figuren er færdselsformerne ordnet i rækkefølgen: “bedst kendskab” (flest korrekte svar) til “dårligst kendskab” (flest forkerte svar).

Det fremgår heraf, at det generelt er de nyeste regler, som befolkningen har dårligst kendskab til: færdsel til fods og på cykel ad private markveje, samt færdsel på cykel ad skovvejene i de private skove. Omvendt er der bedst kendskab til de regler, der har været gældende i en længere årrække: plukning af blomster og indsamling af bær og svampe til eget forbrug i statsskovene, samt forbudene mod at cykel uden for veje og stier i statsskovene og at færdes i de private skove om natten. Undersøgelserne af regelkendskabet er gennemført i såvel 1994 og 2008, og det kan konstateres, at kendskabet til reglerne ikke er blevet bedre gennem årene – tværtimod.

Figur 2. Kendskabet til hvorvidt syv udvalgte færdselsformer i naturen er tilladt eller ej i 2008. Det korrekte svar er markeret med en *. (Antal svarpersoner=1125).

Ved befolkningen, hvem der ejer det besøgte naturområde?

Som bekendt har ejerforholdet indflydelse på hvilke adgangs- og aktivitetsmuligheder, der er gældende. Dette er specielt vigtigt i forhold til skovene, hvor færdselsmulighederne i offentligt ejede skove er mere mangfoldige end i de privatejede skove.

I forbindelse med undersøgelser af friluftslivet i 592 konkrete skove og andre naturområder (i alt 40.049 svar) har Skov & Landskab spurgt ind til kendskabet af ejerskabet af det besøgte område. Samlet set havde 75 % et korrekt kendskab til det besøgte områdes ejerforhold, og kendskabet var dårligst blandt gæsterne på privatejede arealer (64% korrekte svar). Hvorvidt man opførte sig anderledes (f.eks. færdedes mere eller mindre uden for veje og stier) afhængig af ejerforholdet, findes der ingen opgørelser af.

Gennem analyseinstituttet IFKA har Naturstyrelsen i en årrække undersøgt kendskabet til ejerforhold i forbindelse med et spørgsmål til de skovgæster, der har bemærket de ”røde stolper, pæle eller bomme ved indgangen”. Det viser sig, at kun knap 20 % ved, at der er tale om en statsejet skov eller naturområde. Kendskabet til den røde markering af statslige skov- og naturarealer har været på samme niveau i perioden 2002-2010.

Er befolkningen tilfreds med de eksisterende adgangsmuligheder?

Et er, om befolkningen kender til reglerne for at færdes i landskabet eller ej. Noget andet er, om man er tilfreds med dem? Der findes enkelte undersøgelser, der belyser den problemstilling.

Naturrådet tog i 1999 initiativ til en repræsentativ undersøgelse blandt personer over 18 år, hvor et af spørgsmålene relaterede sig til adgangsmulighederne i det åbne land: ”I hvilken grad er de tilfreds med Deres mulighed for at komme ud i landbrugslandskabet?” – med følgende svarfordeling: 47 % meget tilfreds, 36 % tilfreds, 11 % hverken tilfreds eller utilfreds, 3 % utilfreds, 0 % meget utilfreds og 1 % ved ikke.

Resultatet tyder således på en ganske høj grad af tilfredshed (83 %) – men med hvad? Selve formuleringen af spørgsmålet giver da også mulighed for en bred tolkning af, hvad det egentlig er, man får svar på: ”... Deres mulighed for at komme ud i landbrugslandskabet” kan ikke umiddelbart sidestilles med svar på, hvor tilfreds man er med de gældende adgangsregler i landbrugslandskabet. (Eksempelvis kan det tænkes, at transportforhold og afstand i lige så høj grad indgår i svarpersonernes vurdering i forbindelse med svarafgivelsen).

Skov & Landskab har eksperimenteret med netop ordlyden af dette spørgsmål i forbindelse med undersøgelser i Haderslev og Hvorslev kommune. Det viser sig, at hvis formuleringen er mere præcis i forhold til adgangsreglerne: ”...de gældende regler for friluftsliv i landbrugslandskabet”, har det en effekt på svarene i retning af en mere forbeholdende tilfredshed: der er betydeligt færre svarpersoner, der angiver meget tilfreds (en ændring fra 47 % til ca. 10 %), og flere der angiver hverken/eller og ved ikke. Der findes således et fald i ”samlet” tilfredshed (meget tilfreds plus tilfreds) fra 83 % til omkring 65 % i Haderslev/Hvorslev. Antallet af ”utilfredse” og ”meget utilfredse” er uændret lavt. (Det er ikke undersøgt, hvorvidt svarpersonerne i Haderslev og Hvorslev generelt adskiller sig fra den danske befolkning som helhed).

Naturstyrelsen har fået analyseinstituttet Megafon til at se på befolkningens tilfredshed med – eller holdninger til – adgang på en lidt anden måde. Analyseinstituttet giver mulighed for at vælge mellem tre udsagn i relation til adgangsforholdene, og det viser

sig, at 55 % finder, at udsagnet: ”Jeg synes, at der i Danmark skal være bedre adgang for offentligheden til de naturområder, der er”, er det som passer bedst til en. Men som i tilfældet med Naturrådets undersøgelse (der blev gennemført af AIM), er det lidt uklart hvad der faktisk svares på – er det selve adgangsreglerne, eller er det mere de fysiske adgangsforhold som veje, stier og parkeringspladser, der tænkes på?

Diskussion og konklusion

Det viser sig, at mindre end 30 % af den voksne befolkning har korrekt kendskab til nogle af de nyeste – snart 20 år gamle – adgangsregler. Det giver på en og samme tid mulighed for såvel lovovertrædelser, som for et uudnyttet potentiale for friluft aktiviteter, idet man simpelthen ikke er opmærksomme på alle de (legale) muligheder, der er for friluftslivet.

Også i forhold til spørgsmålet om ejerskabet af det besøgte skov- eller naturområder, er der en vis mangel på viden. Denne form for viden er væsentlig, da der er relativt stor forskel på adgangsreglerne for specielt de private og offentligt ejede skove, (der er den mest besøgte naturtype i Danmark med ca. 75 millioner besøg om året). Selv om 25 % tager fejl i deres opfattelse af ejendomsretten, skaber disse forkerte svar dog næppe ret mange lovovertrædelser (i hvert fald i relation til viden om ejendomsretten), da de fleste forkerte svar går til ejerskabsgrupper, hvor næsten den samme adgang/aktivitet er tilladt. (F.eks. indikerer næsten alle ”forkerte” besøgende på statsejede områder en anden offentlig ejer). Det er mere kritisk med hensyn til de ca. 35 % af de besøgende på privatejede arealer, der indikerer et ikke-privat ejerskab. – Hvis disse besøgende er bekendt med de mere liberale adgangsregler for ikke-private områder, kan det skabe konflikter og lovovertrædelser.

Betydningen af rekreativ adgang til naturen har fået stadig større bevågenhed i de seneste årtier, hvilket bl.a. bevirkede, at Miljø- og Energiministeren i år 2000 nedsatte det såkaldte ”Adgangsudvalg”. Udvalget skulle bl.a.:

- Analysere om der er behov for en justering og forenkling af de eksisterende regler,
- Vurdere i hvilket omfang offentlighedens adgang kan sikres/forbedres gennem frivillige aftaler,
- Overveje om der skal stilles forslag om nye regler, der ændrer mulighederne for offentlighedens adgang, og
- Undersøge effekten af eventuelle nye adgangsforslag på naturbeskyttelsen, friluftslivet og ejerinteresserne.

Som bekendt førte udvalgets betænkning ikke til en omfattende revision af adgangsreglerne. En af udvalgets anbefalinger var at gennemføre en informationskampagne – en anbefaling som klart understøttes af ovenstående, og som er blevet gentaget i regeringens naturpolitik fra 2002: ”Danmarks natur. Ansvar for at beskytte den og glæden ved at benytte den”.

Såvel Naturstyrelsen som organisationer som Dansk Skovforening, Danmarks Naturfredningsforening og Friluftsrådet giver på deres respektive hjemmesider gode oplysning-

ger om adgangsregler og aktivitetsmuligheder – men det er vel et spørgsmål, om man kan sige, at der er gennemført en egentlig national informationskampagne over for befolkningen? Det skal afslutningsvis bemærkes, at i forbindelse med den seneste større lovrevision tilbage i 1992 af reglerne for offentlighedens adgang til naturen (specielt det åbne land), blev der iværksat en oplysningskampagne om de nye bestemmelser. Dette informationsarbejde skete i samarbejde mellem Miljøministeriet, amterne, skovbruget og landbrugets organisationer samt Friluftsrådet. Ud over trykt information blev der bl.a. gennemført Tv-spots i DR's informationsudsendelse "OBS". – Et initiativ der måske ikke umiddelbart synes at have haft en markant og målbar effekt i den brede befolkning.

Kilder

Bekendtgørelse om offentlighedens adgang til at færdes og opholde sig i naturen. Bekendtgørelse nr. 1314 af 20/11/2006. <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=12938>

IFKA 2008: Skov- og Naturstyrelsen – Kendskab og holdninger. – Institut for Konjunkturanalyse, Skov- og Naturstyrelsen.

Jensen, F.S. 1998: Friluftsliv i det åbne land 1994/95. – Forskningsserien nr. 25, Forskningscentret for Skov & Landskab. 151 s.

Jensen, F. S. 2003: Friluftsliv i 592 skove og andre naturområder. – Skovbrugsserien nr. 32. Forskningscentret for Skov & Landskab. 335 s.

Jensen, F.S. & Koch, N.E. 1997: Friluftsliv i skovene 1976/77-1993/94. – Forsknings-serien nr. 20, Forskningscentret for Skov & Landskab. 215 s.

Megafon 2010: Skov- og Naturstyrelsen. Danskernes natur- og friluftsoplevelser. – Megafon, Skov- og Naturstyrelsen. 237 s. + bilag.

Naturbeskyttelsesloven. Lbk nr. 933 af 24/09/2009.
<https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=127104#K4>

Naturstyrelsen 2011: <http://www.naturstyrelsen.dk/Naturoplevelser/Adgang/>

Upublicerede data indsamlet i 2007-2008 i forbindelse med projektet "Vildt & Landskab". – Skov & Landskab.

Muligheder og begrænsninger for friluftsliv i byen

Af Jasper Schipperijn, Ph.d., Adjunkt i omgivelses betydning for fysisk aktivitet, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet, jsc@sdu.dk

Langt den største del af den danske befolkning bor i byer, og over halvdelen bor endda i byer med mere end 50.000 indbyggere. Hvordan ser det ud med mulighederne og begrænsningerne for friluftsliv for byboer i Danmark? Hvilke friluftslivsmuligheder og oplevelser ønsker byboer sig, og hvilke muligheder og oplevelser findes der typisk i og omkring byerne? På basis af resultaterne af mit ph.d.-projekt 'Brug af byens grønne områder', gennemført mellem 2005 og 2009, på Skov & Landskab, Københavns Universitet, vil jeg forsøge at redegøre for muligheder og begrænsninger for friluftsliv i og omkring danske byer. Ph.d.-projektet bygger på data af en stor landsdækkende spørgeskemaundersøgelse (11.238 respondenter), og i den centrale del af Odense, en lokal spørgeskemaundersøgelse (1.305 respondenter), samt en detaljeret analyse af alle grønne områder.

En socio-økologisk adfærdsmodel

For at kunne sige noget om muligheder og begrænsninger for friluftsliv, er det væsentlig at forstå de faktorer, der påvirker det. Friluftsliv er en menneskelig adfærd, og at forstå enhver menneskelig adfærd er kompliceret. En ramme, der ofte bliver brugt for at hjælpe med forståelsen, er en såkaldt 'socio-økologisk model'. Grundtanken bag denne model er, at adfærd kun kan forklares, hvis man analyserer både individuelle faktorer (alder, uddannelse, køn, m.m.) såvel som miljøfaktorer, både det menneskelige miljø (familie, venner, foreninger m.m.) og det fysiske miljø (bystørrelse, cykelstier, grønne områder m.m.). De fleste studier der bruger denne model viser at forskelle i individuelle faktorer forklarer mest af den observerede forskel i adfærd, fulgt af faktorer i det menneskelige miljø. Samtidig viser mange af disse studier dog også en effekt af forskelle i det fysiske miljø, med andre ord, af de muligheder for aktiviteter og oplevelser der findes i en persons omgivelser.

Mest populære friluftaktiviteter, foretrukne områder, og mest brugte områder

Når man spørger danskere om deres foretrukne friluftaktiviteter er det klart 'at gå en tur' er langt den mest almindelige aktivitet. Turen varer oftest under en time. Og når man så spørger i hvilken type af områder de helst går en tur, så er skove og strande de foretrukne områder for de fleste danskere. Spørger man derimod hvilke områder der bliver brugt oftest til at gå en tur i, så er det parker og andre grønne områder i byer. Denne forskel mellem hvilken type af område der er mest ønsket og hvilken type der er mest brugt, kan højst sandsynlig forklares af det faktum at omkring 50 % af den danske befolkning vurderer at de har mere end en kilometer til en skov, og 61,2 % vurderer at de har mere end en kilometer til strand, hav eller sø. Hele 84,7 % af danskerne vurderer derimod at de har en park indenfor en kilometer. Chancen for at have langt til skov og strand, og kort til park,

vokser desto større byen man bor i er. I praksis betyder det at der er forholdsvis langt til de foretrukne friluftslivsområder for de fleste byboer.

Afstand betyder meget, men ikke alt

Lige som mange andre nationale og internationale undersøgelser finder vi at jo tættere på et område vi er, desto mere bliver det brugt. Afstandseffekten kan allerede ses når afstanden til et område overstiger 100 meter og bliver særlig tydelig ved mere end 600 meter. Samtidig skal det dog siges at omkring halvdelen af alle respondenter i vores undersøgelse i Odense var villige til at gå forbi deres nærmeste område for at besøge deres mest brugte område. Der er altså 'en kvalitet' i nogen grønne områder der gør, at de er villige til at gå længere for et besøg. Områdernes tiltrækningskraft viser sammenhæng med områdernes størrelse, indhold og afstanden til dem. Ikke overraskende fik større områder (helst over 5 hektar), med flere oplevelser og aktivitetsmuligheder brugerne til at gå længere. På basis af samme studie kan det konkluderes, at brugerne gerne vil rejse et par kilometer til et stort, attraktivt område, eller for at finde en bestemt oplevelse eller lave en bestemt aktivitet. De gør det bare ikke så tit, typisk en gang hver måned, måske lidt oftere i sommerhalvåret.

Præferencer for grønne områder: hvad ønsker brugerne?

Som sagt ovenover, ønsker de fleste danskere sig skov eller strand, men nøjes ofte med en park til deres 'dagligdagstur', helst en park af en vis størrelse. I vores undersøgelse i Odense havde vi mulighed for at undersøge hvilke andre faktorer der gør et område mere attraktivt. Vi fandt, at udover en vis størrelse, er følgende vigtigt for brugerne, når de vælger hvor de går tur:

- Gode stier og ruter, helst med belysning.
- Flotte udsigter
- Mange store træer
- Vand
- Stille, rolige og trygge omgivelser

Med andre ord, de fleste brugere foretrækker områder der i en vis grad byder på oplevelser der ligner skov eller strand. Og disse oplevelser findes ofte i forholdsvis 'klassiske' parker, der dermed passer godt til det de fleste brugere ønsker på den største del af deres besøg. Ikke overraskende er det også som regel de områder med de højeste besøgstal.

Forskel i muligheder og begrænsninger efter hvem man er

Ikke alle mennesker er ens, og vi kan se tydelige effekter af individuelle faktorer som alder og uddannelse. For at gøre forskellen mellem brugerne, deres brug og deres ønsker lidt nemmere at arbejde med i planlægningen, har vi forsøgt at udvikle nogen 'stereo type' brugere af byens grønne områder. Ved hjælp af en statistisk metode kaldet 'latent klasse analyse' har vi delt befolkningen i den centrale del af Odense op i fem typer af brugere: højt uddannede familier, unge par, studerende, seniorer og familier med unge børn. Metoden udnytter ligheder i adfærd (deltagelse i forskellige aktiviteter i grønne områder)

blandt respondenter til at danne grupper, og efterfølgende har vi brugt respondenternes baggrundsvariabler til at navngive og beskrive grupperne. Hver gruppe har klart sin egen type af brug, ønsker til hvordan et område skal se ud, og specifikke faktorer der begrænser deres brug. De fem grupper er karakteriseret således:

Højt uddannede familier

De fleste personer der tilhører denne gruppe bor i et hus med have, deres børn går i skole, eller er flyttet hjemmefra. De bruger grønne områder forholdsvis meget til korte besøg, især til at gå en tur og at cykle. At nyde naturen i stille, rolige omgivelser er en vigtig begrundelse for et besøg. Stierne skal være gode og der skal ikke være for mange andre mennesker eller for meget støj. De besøger det grønne forholdsvis ofte på ugedage.

Unge par

Denne gruppe er de mest aktive brugere af grønne områder; mange mennesker i denne gruppe løber eller udøver en anden sport i det grønne. De bruger også ofte det grønne på vej til og fra steder på cykel; de har som regel ikke en bil. De bor typisk i en lejlighed, og har ikke børn endnu. Denne gruppe er den største fortalere for faciliteter målrettet fysisk aktivitet, og belysning på stierne er også vigtigt, hvilket tyder på et ønske om at kunne bruge områder om aftenen, hele året. For denne gruppe er afstand til et område tydelig mindre vigtigt end for de andre grupper. De unge par går gerne lidt længere for en bedre oplevelse eller mulighed for den ønskede aktivitet.

Studerende

Den yngste gruppe, næsten udelukkende studerende, 65 % kvinder, og de har både en meget social og en forholdsvis aktiv brug af grønne områder. At mødes med venner for at spise eller drikke sammen er vigtige aktiviteter, og en del møder også hinanden for at være aktive sammen. Faciliteter som BBQ pladser og picnic steder er vigtigst for denne gruppe. Heller ikke denne gruppe er særlig følsom overfor afstand; at det er det rigtige sted med de rigtige mennesker er klart vigtigere.

Seniorer

En gruppe med en forholdsvis høj gennemsnits alder, et forholdsvis lavt uddannelsesniveau, og relativt mange sundhedsproblemer. Denne gruppe er klart den største 'aftager' af korte daglige besøg til grønne områder, hvis de ligger tæt på deres bolig. Den gruppe er mest følsom overfor afstand, og mindst villig til at rejse til et andet område. Den dårlige sundhedstilstand for en del mennesker i denne gruppe tyder måske på at deres mobilitet er generelt lav. Gode stier, mange blomster, belysning, bænke og tilgængelige toiletter er vigtigt for denne gruppe.

Familier med unge børn

Ikke overraskende har denne gruppe en meget børneorienteret brug af grønne områder. Denne gruppe bruger ofte grønne områder sammen med børnene, og tiden går med leg

og fysisk aktivitet sammen. Hvis ikke det nærmeste område har gode muligheder for børnenes leg, rejser de gerne længere for at finde disse muligheder.

Vi håber at disse 5 'stereo typer' kan hjælpe planlæggere og forvaltere med deres arbejde, men samtidig er det vigtigt at huske, at det kun er stereo typer, og at der findes mange undtagelser. Endvidere er denne inddeling ikke repræsentativ for alle dansker eller for alle Odenseanere. Men det er sandsynligt at disse fem grupper også kan findes i andre danske universitetsbyer. For at gøre en opdeling mere anvendelig i resten af Danmark skal der sandsynligvis tilføjes flere typer af brugere.

Udvikling af muligheder for friluftsliv i danske byer

Som sagt ønsker de flest danskere, også byboer, sig skov eller strand når de vil udøve friluftsliv, men i de fleste danske byer er der forholdsvis langt, mere end en kilometer, til skov eller strand. Dette betyder i praksis at mange byboer ikke besøger skov eller strand så ofte som de vil gøre, hvis de lå tættere på deres hjem. Et besøg om måneden, måske hver 14. dag om sommeren, som reglen i weekenden, er typisk for de fleste. For de fleste byboer går deres 'hverdags' ture til en park mindre end en kilometer hjemmefra, og det gennemsnitlige antal af disse ture er betydeligt højere, når parken er større og mere attraktiv.

At mindske rejseafstanden til eksisterende skove eller strande er kun sjældent muligt, og at etablere nye skove eller strande er dyrt og tidskrævende. At anlægge nye store parker, eller lave eksisterende parker større, er ligeledes meget svært i praksis.

Hvad kan forvaltere og planlæggere så gøre for at forbedre mulighederne for friluftsliv for danske byboer?

De fleste ønsker at gå en tur, på op til en time, helst direkte hjemmefra, i nogen omgivelser der byder på ro og stilhed, flotte udsigter, større træer og vand. I teorien vil dette ønske kunne opfyldes ved at kombinere mindre parker med alleer, gadetræer, et lille vandløb, eller endda private haver langs ruten. Dette vil kræve at planlæggere og forvaltere har et godt overblik og forståelse af attraktive rutemuligheder i forskellige bydele, og for de fleste vil det være ny viden der skal opbygges. Om denne teori kan hjælpe med at øge antallet af gåture, og dermed få en positiv helbredseffekt, må fremtiden vise.

Reference:

Schipperijn, J. Use of urban green space. *Forest & Landscape Research*, nr. 45, 2010

Schipperijn, J; Ekholm, O; Stigsdotter, UK; Toftager, M; Bentsen, P; Kamper-Jørgensen, F; Randrup, TB. Factors influencing the use of green space: Results from a Danish national representative survey. *Landscape and Urban Planning* 95 (2010) 130–137.

Schipperijn, J; Stigsdotter, UK; Randrup, TB; Troelsen, J. Influences on the use of urban green space—A case study in Odense, Denmark. *Urban Forestry & Urban Greening* 9(2010)25–32

Rekreativ brug af danske vandløb - barrierer og benyttelse

Af Ole Hjorth Caspersen, seniorforsker, Skov & Landskab. Ohc@life.ku.dk

Indledning

I forbindelse med vedtagelsen af regeringsprogrammet *Grøn vækst* blev det besluttet at den nuværende bufferzone langs de danske vandløb skulle udvides fra 2 til 10 meter. Samtidig var der tanker fremme om, at det skulle være lettere at få adgang til disse zoner i forbindelse med en rekreativ udnyttelse. De nye zoner skulle ud over deres forbedrede miljømæssige funktion også medvirke til at skabe bedre rekreative adgangsforhold i det åbne land. I sidste ende blev forbedringen adgangsforholdene dog taget af bordet og bufferzonens størrelse er endnu til diskussion. Men hvordan ser det egentlig ud med adgangen til vores vandløb og i hvilket omfang benyttes de rekreativt og hvilke barrierer er der for benyttelsen? På baggrund af en undersøgelse af danske vandløb gennemført for Friluftsrådet af Skov & Landskab efteråret 2010 forsøger denne artikel at svare på nogle af disse spørgsmål.

Baggrund

Undersøgelsen omfatter dels en screening af 17 vandløb for slitage langs bredden dels en spørgeskema undersøgelse af 360 lodsejere samt passagemålinger langs 4 forskellige typer vandløb. I denne artikel præsenteres resultaterne af passagemålingerne.

Fælles for de fire udvalgte vandløb er, at der til alle de undersøgte vandløbsstrækninger er tilknyttet et stiforløb. De er samtidig meget forskellige, både med hensyn til vandløbs-type og størrelse, og i forhold til stityper. Derudover løber de igennem meget forskellige landskaber.

Fælles er også, at de alle ligger på forholdsvis kort afstand (3-5) km fra en bymæssig bebyggelse. Til alle stistrækninger er der desuden tilknyttet en parkeringsplads mindre end 1 km fra målestedet, de er med andre ord forholdsvis let tilgængelige.

Derudover er der meget stor forskel på, hvordan stiforløbene formidles, dels på stedet, dels i medierne fx via internettet.

De fire vandløb er udvalgt ud fra et ønske om at få repræsenteret et bredt spektrum af danske vandløbs- og stityper. To af de fire vandløb findes på Sjælland mens de andre to ligger i henholdsvis Nord- og Sydjylland.

Køge Å

Længde 15 km

Større vandløb ved Køge.

Ved åen findes et veletableret stiforløb med gode forhold for cykling. Køge Å Stien blev oprindeligt etableret i samarbejde mellem Køge Kommune, Roskilde Amt, Københavns Energi og private lodsejere i begyndelse af 1990erne.

Kongeåen

Længde 60 km

Større å som tidligere dannede grænsen mellem Tyskland og Danmark.

Ved åen findes flere stier, den udvalgte strækning ca. 2 km fra Vejen blev indviet i 2008 den udgør en del af den 200 km lange Pilgrimsrute.

Nymølle Bæk

Længde 4 km

Mindre vandløb som udmunder i de fredede områder ved Jyske ås i Nordjylland.

Vandløbet klassificeres som et typeeksempel på vandløbstypen ”Øvrebæk”. Ved bækken findes et mindre etableret stiforløb oprindeligt etableret af Nordjyllands Amt i samarbejde med private lodsejere.

Æbelholt Å

Længde 6.8 km

Mindre vandløb i Nordsjælland som udmunder i Arresø

Ved åen findes et kombineret kørespor og stiforløb. Etableringen af stiforløbet langs åen knytter sig til et samarbejde mellem Københavns Energi og Frederiksborg amt.

Metode

Til undersøgelse af benyttelsen blev der opstillet GSM passagetællere indkøbt fra det franske firma ECO Compteur. På hver af de fire vandløbsstrækninger har der i en periode i 2010 været opsat tællere. På tre af vandløbsstrækningerne er målingerne fortsat i 2011. GSM tællerne består af en passiv infrarød sensor med en rækkevidde på ca. 4 meter og en nedgravet tæller unit. Tælleren er konstrueret så den kan detektere hvilken retning passagen foretages i og med et interval ned til antal passager pr. time. Både gående og cyklende registreres. Dataopsamlingen sendes via en mobilnetforbindelse til en central database i Frankrig og kan derefter analyseres via en internet hjemmeside. Via hjemmesiden kan der foretages mere indgående dataanalyser, og det er muligt af udarbejde rapporter der beskriver passagefrekvens, mest besøgte dage og tidspunkter mm.

Benyttelse

Undersøgelsen viser at de fire vandløb benyttes på meget forskellige måder. Køge Å Stien er det mest udviklede stiforløb og det anvendes betydeligt mere end de andre, stien frekventeres dagligt året rundt i begge retninger. Der er i den forbindelse ingen tvivl om, at en kombineret vandre- og cykelsti som Køge Å Stien appellerer til en bredere og hyppigere anvendelse end når der er tale om egentlige vandrestier/trampestier.

I forbindelse med benyttelsen tegner der sig også et mønster der afspejler brugergruppernes sammensætning, Nymølle Bæk, Køge Å og Kongeåen benyttes fx af større grupper som på forholdsvis kort tid passerer i en retning. For Kongeåen og Nymølle Bæk er der klart tale om vandregupper og lejrskoler/naturskoler. På Køge Å Stien er anvendelsen

Figur 1: "Passage tælleren" under opstilling ved Kongeåen, sensoren findes indbygget i den viste stolpe tv i billedet.

mønsteret mere spredt, men det hænder at grupper passerer hurtigt forbi blandt andet, når de er ude at cykle. Stien langs Æbelholt Å har derimod et mønster med ganske få daglige passager, som til gengæld er forholdsvis stabilt, hvilket indikerer, at det primært er lokale bosat i nærområdet der næsten dagligt anvender stien. På trods af, at der er parkeringspladser i begge ender af det forholdsvis korte stiforløb, ses disse meget sjældent anvendt, hvilket understreger den meget lokale anvendelse.

Årstidsvariation

De tre vandløb med den længste måleperiode viser store forskelle mellem anvendelsen sommer og vinter. Om sommeren foregår anvendelsen mere jævnt fordelt hen over ugen, mens den om vinteren koncentrerer sig til weekenden. Denne udvikling i anvendelsen hænger ikke mindst sammen med de relativt korte dage, der ikke muliggør en anvendelse efter arbejdstid på hverdage om vinteren.

På en almindelig onsdag i december var på Køge Å Stien i snit omkring 8 passager mens der på søndage i samme måned i snit var 40 passager og i måleperioden fra august til maj stor set ingen dage hvor der ikke forekommer nogen passager. Dette er ikke tilfældet med de andre vandløb fx har Kongeåen, som også er et hyppigt besøgt vandløb, adskillige dage i vinter månederne, hvor der ikke forekommer nogen passager. Udover sommer/vinter variation forekommer der også en variation af anvendelsen i sommermånederne, fx var der ved Kongeåen en ualmindelig høj anvendelsesgrad i juli måned med 1558 passager i forhold til 366 i august. Der er her tale om en sommer- skoleferie effekt da åen hyppigt benyttes til kanosejls, hvilket kulminerer i sommerferien.

Døgn variation

Der ses en tydelig døgnvariation på flere af tællerne. Om vinteren benyttes stierne tidligere på dagen, mens der ikke sjældent ses passager tidligt på aftenen i sommermånederne på alle de undersøgte stier. Det er også tydeligt, at der på alle stistrækninger på relativt kort tid kan forekomme et stort antal passager. En del af disse er ikke mulige at forklare, andre er knyttet til fx græsslåning og efterfølgende arbejdskørsel. Men de fleste af denne type passager virker dog reelle nok. Et eksempel på en reel tælling, hvor en større gruppe passerer forbi en tæller er den 15. okt. 2010, hvor den lokale skole besøgte Kongeåen i forbindelse med skolernes efterårsferie. Her forekom der 123 passager indenfor to – tre timer, mens der på øvrige dage i oktober måned kun passerede mellem 0 og 23 personer pr. dag.

Figur 2: Figuren viser et del af stiforløbet langs Køge Å Stien

Benyttelses opland / tilknytning

Det benyttelsesmæssige opland varierer for de fire stiforløb. Der er ingen af de opsatte tællere, der er opsat i decideret bynære områder. Men ikke desto mindre er der meget stor forskel på befolkningstætheden omkring stierne, hvilket utvivlsomt har indflydelse på anvendelsen. Køge Å tælleren er opsat ca. midtvejs på stiforløbet og der er ca. 10 km til Køge og 8 km til Borup, som er de to største byer i området. Men stien fører direkte hen til disse byer, hvilket bevirker, at det er let at komme til og fra stien, også uden at benytte en bil. Samtidig er der tale om en kombineret gang- og cykelsti, hvilket giver mulighed for en bredere anvendelse. I den anden ende af spekteret findes Nymølle Bæk i Nordjylland, som dels er temmelig vanskelig at finde og dels findes i et område, som er forholdsvist

tyndt befolknet, derfor benyttes den også i noget mindre omfang.

Et andet forhold som også spiller en rolle i denne forbindelse er i hvilken grad stien er knyttet op til andre stier i området og stiens udstrækning. Undersøgelsen viser tydeligt, at flere søger hen til de stier, hvor der er tale om forholdsvis lange stiforløb. Dertil kommer at tilknytningen til andre stier giver mulighed for en bredere og mere fleksibel anvendelse. Muligheden for at kunne tilpasse og variere vandre- og eller cykelturen spiller med andre ord en rolle.

Formidling

Formidlingen af de fire undersøgte stier er meget forskellig, og der er ikke tvivl om at let tilgængelig information omkring en given sti har betydning for i hvilken grad den bliver anvendt. Køge Å Stien er et eksempel på et stiforløb, som kombinerer en god formidling på internettet med en meget informativ skiltning langs stien, den er nem at søge information om og nem at finde ude i landskabet. På internettet findes der desuden mange henvisninger til stien og de oplevelser, som der er knyttet til den. Disse informationer er typisk udarbejdet af mindre klubber, vandrelav osv. eller af private, der blot ønsker at videreformidle deres oplevelser.

Pilgrimstien langs Kongeåen er også et eksempel på et stiforløb der er godt formidlet. Dels er der etableret forskellige faciliteter i form af bænke, shelters og piktogrampæle, dels findes der henvisninger til stien flere steder på Internettet og der er skrevet en vandreguide. Åen adskiller sig fra de øvrige tre på grund af muligheden for kanosejlads og på internettet findes en del formidling om dette.

Nymølle Bæk og Æbelholt Å er begge eksempler på stiforløb, hvor formidlingen ikke er tidssvarende. Der findes skiltning langs stien, men den er ældre og burde fornyes, derudover er formidlingen af Nymølle Bæk på internettet ringe og totalt fraværende for så vidt angår Æbelholt Å. Det er ikke lykkedes at finde nogen beskrivelse eller kort af stiforløbet langs Æbelholt Å. Stien er lokaliseret 5 km fra Hillerød, og det vil sige indenfor få minutters kørsel fra Hillerød og er tilmed forbundet med parkeringspladser og derfor forholdsvis tilgængelig. Men den benyttes ikke i særligt stort omfang på trods af lokaliseringen relativt tæt på en større by som Hillerød og på trods af at Nordsjælland samtidig er et af landets tættest befolkede områder.

Lodsejer holdninger

Der er i forbindelse med undersøgelser af de fire undersøgte stisystemer ikke blevet konstateret egentlige problemer for så vidt angår lodsejernes oplevelse af de fire stier. Dette skal dog tolkes med en vis varsomhed da der er tale om forholdsvis få lodsejere, og nogle af de største områder ejes af Københavns Energi, som har medvirket i udlægget af stierne ved Køge Å og Æbelholt Å. Men heller ikke i forbindelse med Nymølle Bæk og Kongeåen er der konstateret problemer. Generelt får man ved kontakten til lodsejerne i forbindelse med undersøgelsen den opfattelse, at stierne er populære, og at de ikke giver anledning til

mange problemer når de først er anlagt.

Hærværk/forurening/slitage

Der er ikke blevet konstateret hærværk eller forurening af de undersøgte stisystemer, på trods af at større partier af stiforløbene er blevet gennemgået, og ifølge kommunernes forvaltere er der heller ikke problemer med hærværk. For så vidt angår slitage er det tydeligt, at skiltningen langs stier kræver en relativ hyppig vedligeholdelse, og nedslidningen fremgår især tydeligt på de strækninger, hvor skiltningen blev etableret af amterne, det drejer sig Æbelholt Å, Køge Å Stien og Nymølle Bæk. Mest udtalt er problemet ved Nymølle Bæk. Ved Knagemølle ved Kongeåen var der en mindre grad af slitage på åbrinken i forbindelse med at kanoerne ligger til på dette sted.

Konklusion

Undersøgelsen viser at benyttelsen af en given sti afhænger af flere faktorer og især er udformningen, herunder underlag og bredde og længde af stor betydning. En sti med en bredde på 1 m og et godt underlag giver mulighed for flere anvendelsesformer end en smal trampesti og bliver derfor også benyttet af flere, og en god belægning er samtidig en betingelse for cykling. Derudover er det klart, at forhold som beliggenhed og formidling har stor betydning. Hærvejen og den tilknyttede Pilgrimssti viser hvordan en god formidling kan påvirke anvendelsen af en mindre del af den overordnede stistrækning. Strækningen ved Knagemølle ligger ikke optimalt i forhold til større byer og er samtidig i et område med en relativ lav befolkningstæthed. Men Hærvejen er nærmest et ikon i forbindelse med danske stisystemer og en tur på denne rute appellerer til mange danske og tyske vandrere. Herved trækkes der brugere til Pilgrimstien og også til forløbet ved Knagemølle.

Beliggenheden er vigtig, hvilket kan ses af anvendelsesgraden af Køge Å Stien, men god formidling kan i nogen grad kompensere for dette. Både strækningen ved Æbelholt Å og Nymølle Bæk er relativt korte strækninger, de går dog begge igennem smukke uforstyrrede landskaber som rummer mange oplevelsesmuligheder. På trods af dette anvendes de ikke specielt meget, hvilket nok i nogen grad kan føres tilbage til den relative dårlige formidling. Specielt for Æbelholt Å er der tale om en påfaldende dårlig formidling. På trods af tilknytningen til Æbelholt Klosterruin og det dertilhørende museum er der ingen formidling af selve stiforløbet. Konsekvensen er at det kun benyttes af ganske få.

Afslutningsvis kan det på baggrund af undersøgelsen konkluderes, at der især er fire forhold som har betydning for anvendelsen af de undersøgte stier:

Beliggenhed: En beliggenhed tæt på større byer fremmer anvendelsen

Udformning: Jo bedre sti jo flere brugere

Formidling: God formidling langs stien og på internettet giver flere brugere

Tilknytning/udstrækning: Sammenhængende stier giver flere muligheder for en varieret anvendelse og dermed flere brugere.

Undersøgelsen viste, at der er stor forskel på disse forhold for de undersøgte vandløb. Den viser ligeledes, at det også efter anlæggelsen er muligt at ændre på anvendelsen af en specifik sti ved at forbedre formidling og udformning.

Reference:

Caspersen O.H, Jensen F.S. 2011: Færdsel langs danske vandløb. Arbejdsrapport Skov & Landskab 130/2011

Fra amt til kommune - planlægning for friluftsliv efter kommunalreformen

Af Anton Stahl Olafsson, Ph.d. studerende, Skov & Landskab, LIFE, Københavns Universitet, asol@life.ku.dk

Introduktion

Kommunernes rolle er central for diskussionen af muligheder og begrænsninger for friluftsliv. Igennem kommunal planlægning og forvaltning for friluftsliv skabes en væsentlig del af rammerne for friluftsliv, for eksempel stier, faciliteter, formidling og organisatoriske rammer. Det er vigtigt indledningsvist at pointere, at kommunerne er meget forskellige med meget forskellige forudsætninger og agendaer for planlægning af friluftsliv. Der er således forskelle i plankulturerne og planprocesserne imellem kommunerne. For eksempel har kommunesammenlægningerne som følge af kommunalreformen i 2007 haft omfattende konsekvenser for nogle kommuner, mens andre kommuner stort set har været uberørte og har kunnet køre videre i samme spor som inden reformen. Dertil kommer, at der er store forskelle i de geografiske og landskabelige forudsætninger for arbejdet med friluftslivplanlægning. Blandt kommunerne er der således forskelle i fordelingen mellem offentlig og privat ejerskab til skov og land, bynærhed, kystnærhed og landbrugstyper – noget som alt sammen spiller ind på rammerne og forudsætningerne for planlægning af friluftsliv. Og endeligt er kommuneplanlægning for friluftsliv generelt et bredt planområde, som går på tværs af flere kommunale forvaltninger og afdelinger og indbefatter mange forskellige partnere, mange aktører og mange interessenter.

Denne artikel vil fokusere på rekreativ stiplanlægning, et væsentligt og aktuelt planområde indenfor den kommunale friluftslivplanlægning. Stiplanlægning forstås her bredt som arbejdet både med planlægning, realisering og formidling af mærkede og umærkede ruter, spor og stier i både by, skov og land. I nogle kommuner arbejdes primært med stiplanlægning i sammenhæng med landdistriktsudvikling herunder udkantsområde problematikken og målet om at skabe udvikling gennem attraktive bomiljøer og turistmiljøer. I andre kommuner fokuseres mere på urbane perspektiver herunder på at skabe rammer for at forbedre bybefolknings fysiske og psykiske sundhed igennem stier og ruter med mulighed for motion og rekreation. Andre kommuner arbejder koncentreret med naturkoblingen, hvor stiplanlægningen ses i tæt kobling med naturformidling, fredninger og naturforvaltning herunder genopretning af fx ådale og vådområder.

Formålet med artiklen er kort at belyse et par væsentlige aspekter af den kommunale stiplanlægning anno 2010. Den rekreative stiplanlægning har stor bevågenhed generelt i samfundet, og en belysning af området vil kunne forbedre mulighederne for det fremtidige planarbejde med rekreative stier. Endelig er det relevant at samle op på planområdet efter kommunalreformen 2007, og skitsere nogle af de eksisterende udfordringer, barrierer og perspektiver for området.

Metode

Undersøgelse af rekreative stier i kommuneplanlægningen blev gennemført i 2010. Alle kommuner blev kontaktet telefonisk for at skabe en kontakt til den primære rekreative stiplanlægger i kommunen. De fleste kommuner havde en klar opfattelse af nøglepersonen for planområdet. For nogle kommuner var det dog lidt sværere at definere og finde frem til en medarbejder. Det lykkedes dog at få kontakt med nøglemedarbejdere fra alle landets 98 kommuner. En enkelt kommune ønskede ikke at deltage i undersøgelsen, men stort set alle andre kommuner var meget positive. Foruden at motivere medarbejderne til at deltage i undersøgelsen, blev telefonsamtalerne også anvendt til et kort interview omkring status og fremtidsperspektiver for stiplanlægningen i kommunen. Kun én respondent fra hver kommune indgik i undersøgelsen.

89 kommuner besvarede undersøgelsen, hvilket svarer til 90 % af alle kommunerne. Undersøgelsen bygger således på et solidt grundlag.

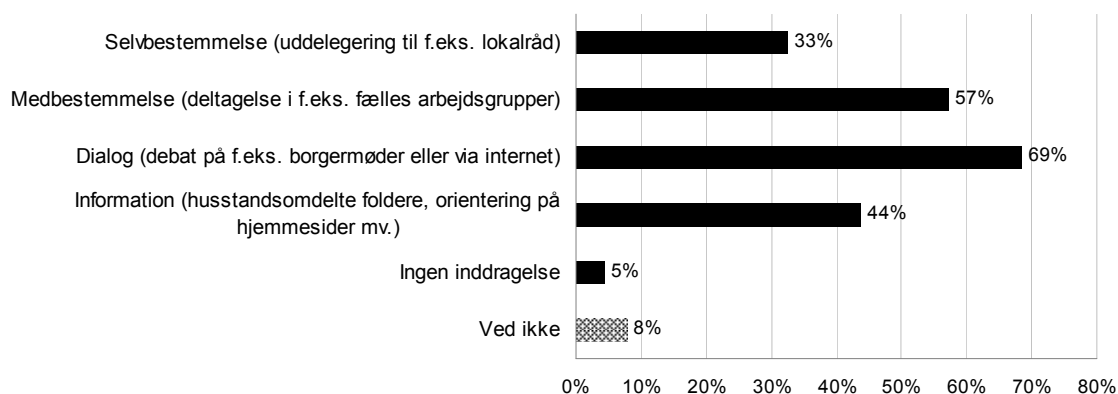
Et par udvalgte resultater

Prioritering af området

Sti-området bliver prioriteret forskelligt af kommunerne. Langt de fleste respondenter er enige om, at det rekreative sti-område er vigtigt og centralt, men i relation til planlovens bestemmelser er området meget præget af at være ”en kan opgave og ikke en skal opgave”. Dette har direkte betydning for hvor mange kommunale ressourcer, der bliver dediceret til området. Mellem 0 til 7 medarbejdere (gennemsnitligt 2,9) beskæftiger sig med rekreativ stiplanlægning i kommunerne, og der bliver dediceret mellem 0 til 1,5 årsværk (gennemsnitligt 0,4 årsværk) til området.

Interesse for planområdet

86 % af kommunerne oplever generelt en stor interesse for sti-området blandt kommunens borgere. Mange kommuner inddrager også borgerne direkte i den rekreative planlægning. Formerne for borgerinddragelse går fra envejs information, til dialog, til medbestemmelse og decideret selvbestemmelse (se figur 1).

Figur 1. Former for borgerinddragelse som er blevet anvendt i den rekreative planlægning. Diagrammet viser procentdelen af kommunerne som praktiserer de forskellige former. De fire former for borgerinddragelse er baseret på Annika Aggers fortolkning af ”borgerinddragelses stigen” (Arnstein 1969).

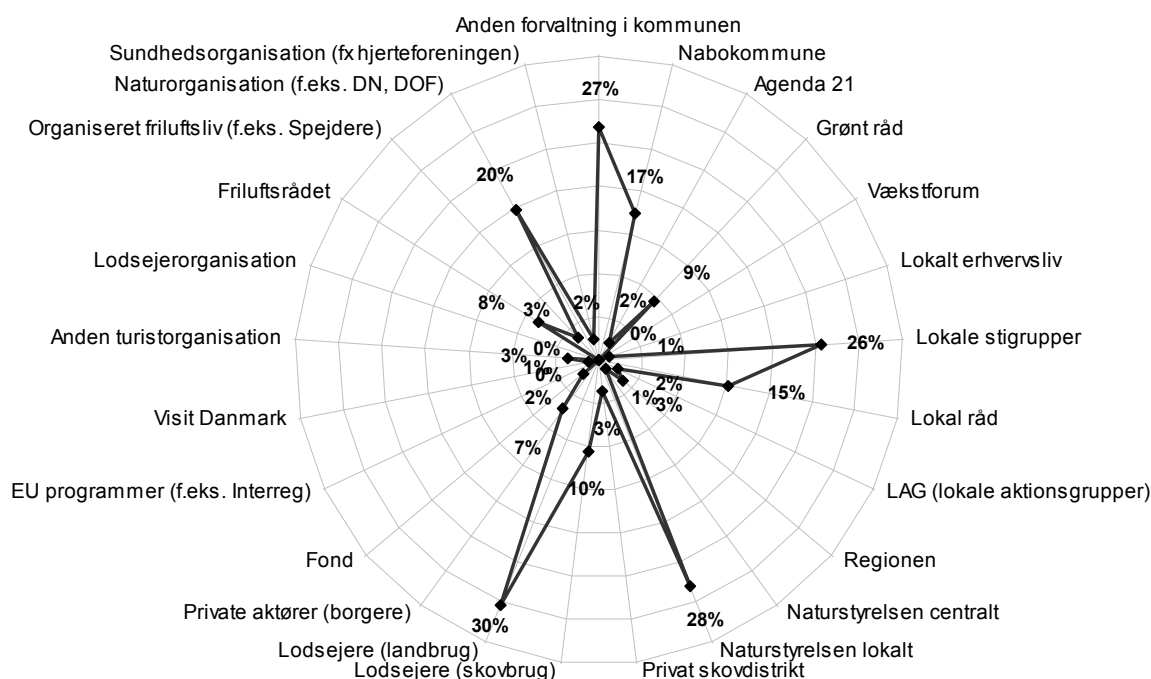
Traditionelle former for dialogbaseret borgerinddragelse (borgermøder, web 2.0 og lignende) praktiseres af næsten 70 % af kommunerne, mens 1/3 del af kommunerne praktiserer selvbestemmelse. På sti-området udmøntes selvbestemmelse ofte ved at lokale borgere ofte i form af en lokal stiggruppe i fx en landsby, selv tager kontakt til den lokale lodsejer og indgår en aftale om fx en trampesti. Enkelte kommuner arbejder med ambitiøse planer om at forbinde alle landsbyer med et tværgående stinetsværk via lokale landsbygrupper. Flere kommunale medarbejdere beskriver sådanne initiativer som en stor succes, idet modstanden fra lodsejerne mod et lokalt stiprojekt er mindre, når behovet udtrykkes fra naboerne i den lokale landsby end fra kommunekontoret centralt i kommunen. Dertil kommer, at lokale også ofte står for driften af stierne ved for eksempel at slå dem med en græsslåmaskine eller lignende med minimale driftsudgifter til følge for kommunen. Nogle kommuner har dog forsøgt sig med sådanne tiltag uden det store held. I borgerinddragelse via selvbestemmelse er den kommunale planlæggeres rolle en delikat balancegang, og det kræver selvfølgelig, at ønsket om lokale nær-rekreative stier udtrykkes oprindeligt og lokalt (nedenfra) og ikke påduttet ovenfra. Dertil kommer, at planlæggeren muligvis må gå på kompromis med fx hensynet til det kommunale og regionale stinetsværk. Ifølge flere kommuner er succesfuld stiplanlægning og succesfulde stiprojekter i det hele taget ofte præget af enkelte ildsjæle. Det kan både være borgere, politikere, ngo'er og planlæggerne selv.

Kommunerne mener generelt, at borgerinddragelse i den rekreative planlægning har fremmet processen. Knap 40 % af kommunerne svarede i høj grad, mens halvdelen af kommunerne svarede i nogen grad, og kun 10 % svarede i lille grad eller slet ikke.

Partnere i stiplanlægningen

Foruden en omfattende inddragelse af borgerne er sti planlægningen også karakteriseret ved inddragelse af mange andre partnere i planprocessen, dvs. en partnerskabsorienteret planlægning. De få ressourcer, som dedikeres til planområdet, betyder, at mange kommuner indgår forskellige partnerskaber, som bl.a. er ophængt i eksterne finansieringsmuligheder. Derudover er mange stier baseret på frivillige aftaler med forskellige lodsejere og mange andre typer af samarbejder. Således inddrages både andre planenheder indenfor og udenfor kommunen, samt forskellige personer, råd, organisationer og grupperinger indenfor landbrug, skovbrug, friluftsliv, turisme, natur og sundhed samt diverse fonde og EU-støtteprogrammer. Figur 2 viser en oversigt over procentdelen af kommunerne, som samarbejder med i alt 25 forskellige partnere i den rekreative stiplanlægning.

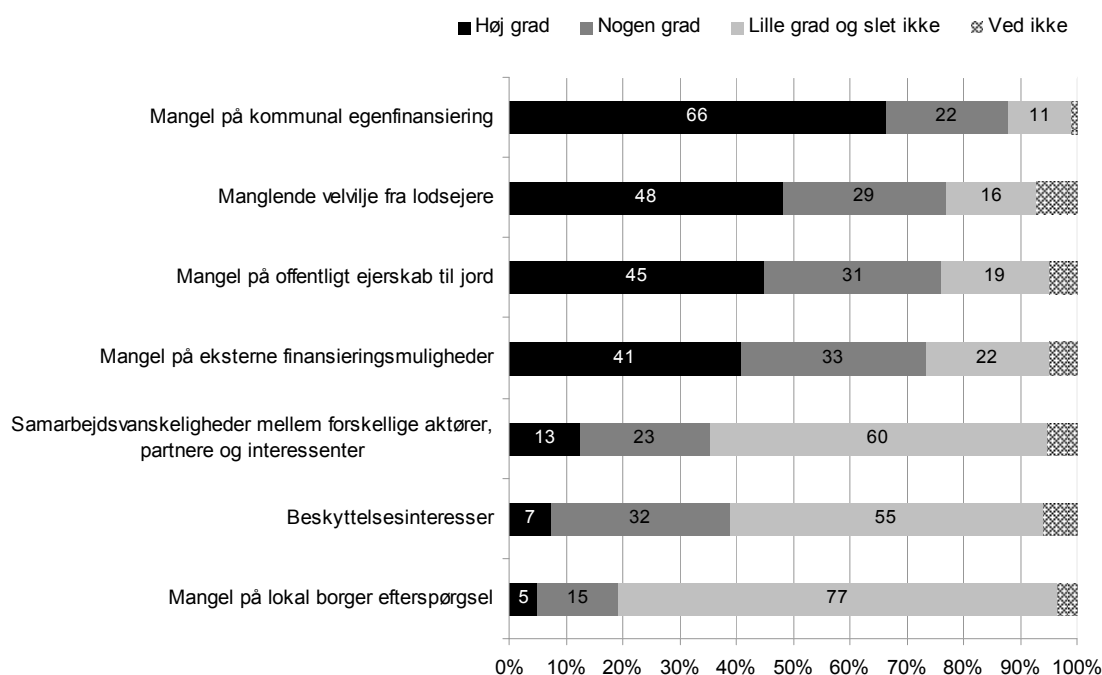
Det interne samarbejde med andre forvaltninger indenfor den enkelte kommune praktiseres af over 80 % af kommunerne. Eksempelvis samarbejder tekniske forvaltninger (plan, natur og drift) ofte med skole-, fritids- eller sundhedsforvaltninger. Sådanne samarbejder er i flere kommuner formaliseret via en tværgående stiggruppe. Næsten 70 % af kommunerne samarbejder med nabokommuner. Dette samarbejde indbefatter diverse forskellige tvær-kommunale stiforløb, men også formaliserede netværksdannelser for medarbejderne. Derudover er den lokale afdeling af Naturstyrelsen en udbredt samar-

Figur 3. De vigtigste partnere i den kommunale sti-planlægning ifølge kommunerne selv. Radar diagrammet viser procentdelen af kommunerne.

Barrierer for stiplanlægningen

De kommunale planlæggere blev også spurgt om, i hvor høj grad syv prædefinerede faktorer virker som barrierer for realiseringen af planlagte stier (figur 4). Ikke overraskende mener flertallet af planlæggerne, at manglen på kommunal egenfinansiering er den største barriere (66 %), og knap halvdelen peger på mangel på offentligt ejerskab af jord. Ca. 40 % af kommuner mener i høj grad, at mangel på eksterne finansieringsmuligheder er en barriere. Halvdelen af planlæggerne peger i høj grad og 30 % af planlæggerne i nogen grad på manglende velvilje fra lodsejere som en barriere for stiplanlægningen. Kun 16 % mener, at velviljen for lodsejere er en lille eller slet ingen barriere. De mange forskellige partnerskaber i stiplanlægningen betyder, at planlæggeren skal kunne manøvrere i et ret omfattende netværk af forskellige partnere. Flere kommuner nævner, at der generelt mangler en forståelse for kompleksiteten og den generelt lange tidshorisont i stiplanlægningen blandt befolkningen og interessegrupper. Samarbejdsproblemer er ikke væsentlige for flertallet af stiplanlæggerne, men 13 % peger dog i høj grad på samarbejdsvanskeligheder mellem forskellige partnere, aktører og interessenter og andre 23 % i nogen grad på samarbejdsvanskeligheder som en barriere. Beskyttelsesinteresser er overvejende af lille eller slet ingen betydning, men for 7 % af kommunerne er det i høj grad en barriere, og ca. 1/3 af kommuner mener, at det i nogen grad er en barriere for stiplanlægningen. Foruden disse syv faktorer nævnte flere planlæggere også jagtinteresser som en barriere for stiplanlægningen.

Figur 4. Planlæggernes svar på i hvor høj grad følgende faktorer virker som en barriere for realiseringen af planlagte stier.

Foreløbige del-konklusioner for undersøgelsen

Resultaterne af omfanget og formen for borgerinddragelse samt omfanget af partnerskaber dokumenterer, at arbejdet med rekreative stier i kommunerne i høj grad kan karakteriseres som netværksstyret ”governance” planlægning. Der udarbejdes stadig i stort omfang formelle planer og strategier for området, og alle kommuner har da også i henhold til planloven indarbejdet rekreative stier i deres kommuneplaner. Men udbygningen og realiseringen af det rekreative stinetsværk er i høj grad netværksstyret, delvis som en konsekvens af planområdets status som ”en kan og ikke en skal opgave” med en generel lav prioritering af kommunale midler til følge. Afslutningsvist skal det dog pointeres, at der er markante forskelle mellem kommunerne, og nogle kommuner prioriterer således arbejdet med de rekreative stier højt, både hvad angår antal medarbejdere, antal årsværk samt egne midler til realiseringen af de planlagte stier. Men som omfanget af barrierer for sti planlægningen også indikerer, er prioriteringen af midler ikke altid nok. Samarbejdet og samarbejdsproblemer med lodsejere forbliver en væsentlig udfordring for den rekreative stiplanlægning for hovedparten af kommunerne.

Denne korte artikel behandler kun et par udvalgte resultater af undersøgelsen. Det vil blive forsøgt at skaffe midler til en kommende formidling af hele undersøgelsen i en selvstændig dansk sprog publikation i løbet af 2011-2012.

Spillet om naturen – om muligheder og begrænsninger for turfriluftsliv

Af Jakob Haahr, Ph.d.-stipendiat, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet, jhaahr@health.sdu.dk

Der findes mange former for musik. Rock, pop, klassisk, jazz, punk osv. På samme måde forholder det sig med friluftslivet. Der findes forskellige former for friluftsliv. I denne artikel ser jeg bredt på friluftslivet, men har alligevel valgt at sætte et særligt fokus på det, man kan kalde turfriluftslivet. Turfriluftslivet adskiller sig fra f.eks. hverdagsfriluftslivet ved, at det foregår over længere tid (typisk fra et par timer og opefter). Det kan sagtens kun knytte sig til et lille område, men rækker ofte ud over større områder. Turfriluftslivet er f.eks. at vandre, ro i kajak, sejle i jolle eller tage på kanotur gennem landskabet. Desuden er det ofte forbundet med overnatning i bivuak, telt, shelter eller hytte.

I denne artikel belyser jeg muligheder og begrænsninger for friluftsliv ud fra et kulturelt og politisk perspektiv. Jeg vil på baggrund af et casestudie, der teoretisk er forankret hos Bourdieu, undersøge:

Hvilke muligheder og begrænsninger er der for at udøve friluftsliv i det Sydfynske Øhav?

I artiklen sættes særligt fokus på begrænsninger og muligheder for turfriluftslivet i det åbne land.

Turfriluftslivet er ikke noget nyt fænomen i Danmark. I slutningen af 1930'erne tog særlig ungdommen på tur i landskabet. Dansk Vandrelaug havde ca. 60.000 medlemmer (Mentze, 2005), og i samme periode var der en kraftig stigning i kano- og kajakfriluftslivet (Eichberg & Jespersen, 2001). Men intensivt jordbrug, byudvikling, satsning på andre fritidsaktiviteter og manglende fokus fra større organisationer har bevirket, at turfriluftslivet i mange år har været nede i en bølgedal (Haahr, 2010).

Da turfriluftslivet udøves over store arealer, indbefatter det også landbrugslandet. Dette landskab udgør landmandens produktionslandskab, og er som sådan formet af moderne landbrugsdrift. Det betyder, at stier og veje mange steder er fjernet (Agger, 2002), ligesom det grundet monokultur og deraf følgende mangel på biodiversitet ofte er uinteressant at færdes i. Det moderne landbrug harmonerer ikke altid med friluftslivets interesser.

Men friluftslivet og turfriluftslivet synes nu på vej frem. I den Institutionaliserede verden har et turfriluftsliv inspireret af vores nordiske naboer siden 1970'erne vundet indpas (Andkjær, 2005). Dette friluftsliv har bredt sig uden for folkeskolerne, efterskolerne, højskolerne og universiteterne. Turfriluftslivet er da også blevet understøttet af tiltag fra Naturstyrelsen, der har forandret grundlæggende politikker og gjort friluftsliv til et primært satsningsområde (Naturstyrelsen, 2002). Naturstyrelsen har som følge heraf bl.a. etableret primitive lejrpladser og fri teltning i mange skove. Mange kommuner iværksæt-

ter også tiltag, der understøtter turfriluftslivet. Eksempelvis er der en del steder etableret stier med tilhørende muligheder for shelterovernating.

Danskerne udøver også meget friluftsliv, men det sker primært i tilknytning til mindre områder (f.eks. en skov, en strand eller en eng) Turfriluftslivet, der ofte foregår over større områder, over længere tid og i det åbne land er ikke så udbredt (Jensen, Koch, & Tvedt, 2005). Der er imidlertid et potentiale i Danmark til at udøve mere turfriluftsliv. Hvis vi sammenligner os med Norge og Sverige, har Den Norske Turistforening, der satser på turfriluftsliv 220.000 medlemmer mens den svenske pendant har 300.000 medlemmer (Haahr, 2010). Fremgangen for turfriluftslivet lader også afspejle uden for det åbne land, hvor havkajakken, der er beregnet til turfriluftsliv, i disse år for alvor vinder frem ved de danske kyster.

I Danmark er der både politisk og folkelig opbakning til projekter, der støtter friluftslivet. Staten, regioner, kommuner og organisationer sætter mange friluftslivsinitiativer i gang, ligesom de bakker op om allerede eksisterende programmer. Eksempler på dette er naturvejlederordningen, tips og lottotilskud til friluftslivet, folkeskoleloven og nationalparkerne.

Når der nu er denne opbakning til friluftslivet, er det nærliggende at spørge:

Hvorfor er det et problem at udøve turfriluftsliv i det åbne land i Danmark?

I Danmark bor 85 % af befolkning i byen, og undersøgelser viser, at befolkningen gerne vil udøve friluftsliv. (Pilgaard, 2009). To tredjedele af jorden ejes af landmændene, som kun udgør 70.000 mennesker. Det er dem, der især forvalter arealerne i det åbne land, hvor friluftslivet ikke for alvor har vundet indpas. Men da Danmark er et demokratisk land, hvor den store majoritet bor i byen og gerne vil ud, så burde det være let at beslutte, at friluftslivet skal have bedre muligheder.

I det følgende vil jeg på baggrund af et casestudie og en magtanalyse belyse, hvad det er, der gør, at det er vanskeligt at udøve friluftsliv i det åbne land. Artiklen vil afdække nogle af de forhold, der viser, hvorfor landbruget indtil nu står så stærkt og friluftslivet så relativt svagt.

Casestudie

Fem kommuner ud til det Sydfynske Øhav - Svendborg, Fåborg, Ærø, Langeland og Assens - debatterer i øjeblikket, om man skal have en nationalpark på Sydfyn. I 2008 besluttede kommunerne i det sydfynske at undersøge, om det er en god ide at etablere en nationalpark i området. Kommunerne nedsatte en styregruppe, der består af 10 politikere fra kommunerne og Region Syddanmark samt 14 repræsentanter fra foreninger, interesseorganisationer og småøerne. Styregruppen fik til opgave at gennemføre en borgerinddragelsesproces, der skulle føre til et forslag til en nationalparkplan.

På Sydfyn er det imidlertid ikke alle, der er interesserede i, at der etableres en national-

park. Derfor er det ikke problemfrit at udbrede naturen og friluftslivet. Hvis friluftslivet skal styrkes, kommer det til at foregå i landskaber, som andre også har interesser i. I nationalparkområdet er det lodsejere, som regel landmænd og skovejere, der ejer landskabet og benytter området til land- og skovbrugsproduktion. Mange af dem er bekymrede for, hvad en nationalpark vil betyde for deres gård(e), jord og erhverv. Derfor er en stor del af lodsejerne imod eller forholder sig skeptiske til nationalparken. Ud over lodsejersmodstand er der nogle lokale befolkningsgrupper bosat ved kysten, der ikke er interesserede i parken.¹

Tilhængerne af en nationalpark er Naturturisme, der sammen med nogle kommunalpolitikere har taget initiativ til projektet. Desuden er Friluftsrådet, Danmarks Naturfredningsforening, andre natur- og miljøorganisationer, samt de fleste erhvervs- og turismeinteresser fortalere for en nationalpark.

Der udspiller sig med andre ord et spil om nationalparken, og den beslutning, som i sidste ende skal træffes af kommunalpolitikerne. Spillet får i høj grad betydning for turfriluftslivet og friluftslivet i al almindelighed.

Denne case er i et friluftslivsperspektiv interessant, fordi ”muligheder og begrænsninger for friluftsliv” også handler om politik. En nationalpark på Fyn vil, udover at sætte fokus på naturen, også få friluftslivet og kulturen på dagsorden. En nationalpark er en mulighed for at opstille en vision med konkrete mål, der kan understøtte naturen, kulturen og ikke mindst friluftslivet i området.

Bourdieu og Nationalparkspillet

Jeg vil i det følgende anvende Pierre Bourdieus begrebs- og teoriapparat med henblik på at forstå det spil, der udspiller sig mellem forskellige aktører om nationalparken. Det centrale for analysen er at forstå, hvorfor landbruget har så relativt meget magt, samt undersøge, hvilken betydning denne magt har og vil få for friluftslivet.

Ifølge Bourdieu eksisterer samfundet ikke som sådan, men i form af felter. Et felt består af en ”serie objektive, historiske relationer mellem samfundsmæssige positioner, hvis forankringspunkt er forskellige former for magt” (Bourdieu, 1996). Magt kommer til udtryk i form af kapital. Dem, der har meget kapital, indtager en høj position i det sociale rum. Hos Bourdieu er kapital ikke kun økonomisk kapital – han opererer også med social, kulturel og symbolsk kapital (Bourdieu, 1983).

Feltet er en arena, ”hvor der udspiller sig konflikter” (Bourdieu, 1996). Her kæmper aktører og institutioner med de våben og ifølge de regler, der konstituerer feltet. Feltet kan minde om et spil, men til forskel fra et spil indeholder feltet ikke faste regler. Det er underlagt regler, men de kan ofte være til diskussion. Man kan sige, at feltet er underlagt regelmæssigheder og normer. I feltet kæmper deltagerne om en belønning, ligesom de gør det i et spil. Dem der har meget kapital, har ”gode kort på hånden”.

I denne sammenhæng er det Sydfynske Øhav et felt. Det er her, nationalparkkampen

¹ I Høringssvar for Assens kommune fremgår det eksempelvis på baggrund af lokale afstemninger, at befolkningerne på Helnæs, ved Brydegård, Skovkrogen og Nappen ikke er interesserede i en nationalpark (Nationalparksekretariatet, 2011).

udspiller sig mellem forskellige interessenter.

Det, at nationalparken sættes på dagsorden, betyder, at naturen kommer i spil. I feltet er der forskellige aktører, der ser, opfatter og bruger naturen forskelligt. Derfor har de også forskellige syn på, hvem der skal bruge, eje og forvalte naturen. Hovedaktørerne udgør lodsejere, natur- og kulturinteressenter, friluftsudøvere og friluftinteressenter, politikerne og forvaltningen i kommunerne, samt turisme- og erhvervsinteressenter. De positionerer sig i forhold til hinanden - synspunkter kommer op til overfladen, og meninger brydes. Der udspiller sig en kamp om, hvordan fremtidens landskab skal se ud. Friluftslivet bliver en del af dette spil.

De centrale spørgsmål i den politiske kamp er: Skal der etableres en nationalpark i det Sydfynske Øhav. Og i givet fald – hvilken afgrænsning skal den have, og hvad skal den indeholde?

I det følgende vil jeg først undersøge den magt, de forskellige aktører har i feltet, og siden vil jeg se på, hvordan den konkrete kamp forløber. Jeg vil således analysere i to faser. Den første fase har til formål at afdække de forskellige positioner, aktørerne har i feltet, og i den anden fase sættes fokus på den konkrete kamp.

Den første fase, der udgør strukturfasen, bygger på en forestilling om, at der er nogle overordnede magtstrukturer i feltet, som positionerer de forskellige aktører i forhold til hinanden. Dem der har en høj position i feltet, har meget magt. Aktørernes position er bestemt af feltets regler, agenternes kapital (social, kulturel og økonomisk kapital) og aktørernes habitus (Bourdieu, 1983).

Feltets regler formes dels af den konkrete lovgivning, der danner rammen om spillet, men de er også udtryk for de rådende normer og værdier, der gælder i tiden og mellem aktørerne i feltet.

Bourdieu har udviklet begrebet om menneskets habitus. Habitusbegrebet baserer på en omfattende socialiseringsteori. Mennesket er, som det er, fordi det er vokset op under bestemte vilkår. Habitus peger altså på, at mennesket lærer og inkorporerer de sociale strukturer. Men habitus betyder også noget for den måde, mennesket handler på. Vi er i vore handlinger påvirket af vores opfattelse af verden, vores værdier og vores smag. Vi er med vores habitus disponeret for at handle på en bestemt måde, dvs. vi vil have en tendens til at træffe nogle bestemte valg, men det vil aldrig være ”bestemt på forhånd”, hvad vi vælger. De erfaringer, mennesket har fået igennem sin position, indlejres i en bestemt livsstil, der påvirker menneskets opfattelses- og handlingsmønstre i forskellige situationer, og klassificerer menneskets smag (Bourdieu, 1994).

På det socialfænomenologiske niveau, inddrages individernes umiddelbare erfaringsverden. På den baggrund beskrives de perceptionsmatricer og vurderingskriterier, der så og sige indefra strukturerer deres adfærd og forestillinger om verdenen. For samfundet består ikke bare i en objektiv struktur, men også af ”fremstilling og vilje” (Bourdieu, 1996).

I analysen, som følger er i 2 faser. I første fase konstrueres hovedaktørernes positioner. Feltet analyseres fra afstand og udlægges som en form for social fysik. Det afsnit kalder

jeg aktørernes magtposition. I det efterfølgende afsnit kigger vi nærmere på spillet, som det udspiller sig. Det er værd at bemærke, at habitus inddrages i både første og anden fase. I første fase inddrages habitus til at bestemme positionen - og habitus beskues fra distancen, imens aktørernes dispositioner (habitus) i anden fase benyttes til at analysere den konkrete kamp om nationalparken.

Aktørernes magtposition

Feltet har mange aktører, og når jeg i det følgende beskriver nogle af aktørerne, har jeg kun udvalgt de mest betydningsfulde i relation til problemstillingen.

Regler og rammer

Kampen om nationalparken foregår inden for nogle rammer og regler, der er knyttet til tid og sted. Der er en lang række internationale og nationale love, konventioner og direktiver, som er med til at afgrænse aktørernes udfoldelsesmuligheder i feltet. Eksempler på dette er Grundloven, Mark- og Vejfredsloven, Naturbeskyttelsesloven, Natura 2000 og den Europæiske Landskabskonvention. Derudover er der forskellige normer og værdier, vi også kan kalde diskurser, der danner rammer for aktørernes handlemuligheder.

Det er nationalparkloven, der på det mere konkrete plan danner rammen om en eventuel nationalpark på Fyn. Den udstikker det overordnede formål, som er at understøtte naturen, kulturen, friluftslivet og erhvervslivet, ligesom den udstikker rammerne for, hvordan der kan etableres nationalparker i Danmark (Nationalparkloven, 2007).

Aktørernes kapitaler og position

Styregruppen

De fem kommuner på Fyn har udpeget en styregruppe, der har fået ansvar for nationalparkundersøgelsen. Styregruppen er sammensat af repræsentanter fra kommuner, erhverv og interesseorganisationer. Den har meget magt, fordi den sætter rammerne for nationalparkprocessen. Eksempelvis har den udarbejdet et procesforløb, der omhandler regler for borgerinddragelse, og som udstikker et kommissorium for de arbejdsgrupper, der skal nedsættes. Derudover forbeholder styregruppen sig ret til, på baggrund af materiale fra eksperter, borgere og arbejdsgrupper, at udarbejde et forslag til en nationalparkplan, som skal til høring og siden præsenteres for politikerne. Det er således i styregruppen, at Naturturisme, organisationer og politikere forhandler en nationalparkplan på plads.

Naturturisme

På Syd-fyn er det Naturturisme, der har taget initiativ til nationalparkprojektet. Naturturisme I/S er et tværkommunalt interessentselskab, der har til formål ”at skabe nye oplevelsesmuligheder, der gør området mere attraktivt for såvel turister som lokale for ad den vej at give øhavet en stærkere profil” (Jensen R. B., 2009).

Naturturisme er tæt koblet til kommunerne, og kommunernes incitament til at påbe-

gynde projektet er ikke kun af hensyn til naturen. Kommunerne i området er under transformation. De erhverv, der traditionelt har betydet meget i området, land og skovbruget, er aftagende. Der bliver færre og færre beskæftigede i disse erhverv, og på eksempelvis Ærø og Langeland flytter man fra området (Niras, 2010). Men selv om mange kommunale politikere er interesseret i en nationalpark, er de afhængige af en folkelig opbakning for at kunne realisere den (Naturturisme, 2008).

Naturturisme er ansvarlig for nationalparkprocessen. Naturturisme opererer på et politisk mandat fra kommunen og er med til at sætte dagsorden, og har konstrueret det kommissorium, som styregruppen og arbejdsgrupperne arbejder under. Endvidere har de fastlagt processen for borgerinddragelsen, de styrer arbejdsgrupperne, fungerer som skriverkarle, forestår høringsprocessen og fungerer som styregruppens administrative enhed, der udarbejder nationalparkforslaget. Alt dette giver dem høj politisk kapital.

Økonomisk er Naturturisme også en magtfaktor. Naturturisme har en basisbevilling fra kommunerne, der giver dem et godt fundament, og som derudover gør dem i stand til at skaffe mange fondsmidler hjem, som sætter nye projekter i værk.

Naturturisme har desuden en del kulturel kapital. Dens ansatte er veluddannede. De har gennemført forskellige natur-, kultur- og friluftsp projekter i det sydfynske område, hvilket giver dem både ballast og respekt. Eksempelvis står Naturturisme bag den 220 kilometer lange øhavssti. Desuden har nogle af de ansatte i sekretariatet erfaring fra tidligere nationalparkprojekter.

Lodsejerne

De private lodsejere er primært landmænd og skovejere. De ejer en stor del af jorden, som de hovedsageligt forvalter igennem at producere fødevarer, forestå skovdrift og udøve energiproduktion. Selvom jeg i det følgende beskriver lodsejerne som én interessegruppe, er det en sandhed med modifikationer. Der findes mange forskellige lodsejere, og de har forskellige interesser.

Landmændenes økonomiske kapital kommer først og fremmest til udtryk gennem deres jord. De ejer en meget stor del af jorden i det udpegede nationalparkområde, ligesom de står for arbejdspladser og omsætning på landet. Landmændene har også relativt høj kulturel kapital. Mange af dem er født ind i erhvervet, ligesom de fleste er uddannet til at agere i feltet, og mange landmænd har en højere uddannelse. Det betyder, at de kender spillet og deres muligheder og rettigheder. Både landmændene og skovejerne er dygtige til at organisere sig. De organiserer sig i Centrovic, Patriotisk Selskab, Dansk Familielandbrug, Dansk Skovforening og andre organisationer. I øvrigt blander de sig i processen. I den konkrete sag om nationalparken er der imidlertid kun få repræsentanter for lodsejerne i styregruppen. Det skulle på papiret gøre dem svage, men i og med at der i Danmark er tradition for korporatisme har og får lodsejerne relativt meget indflydelse. Deres synspunkter bliver hørt, og man er interesseret i at få aftaler i stand med landmændene, netop fordi de ejer jorden. Den politiske kapital, der er en form for social kapital, er høj hos landmændene.

Lodsejernes måske største styrke er deres engagement. De har ikke været interesserede i, at spørgsmålet om en nationalpark skulle på dagsorden. Men når processen kører engagerer de sig. De er bange for at miste rettigheder, hvorfor de meget hurtigt bliver aktive hovedaktører.

Naturfredningsforeningen

Danmarks Naturfredningsforening er en interesseorganisation, der har 135.000 medlemmer (Danmarks Naturfredningsforening, 2011), hvilket vægter en del. Naturfredningsforeningen har også høj kulturel kapital, idet mange medlemmer er veluddannede, og man har eksperter ansat til at varetage foreningens interesser. Organisationen er også økonomisk velkonsolideret. I den konkrete debat har foreningen engageret sig i styregruppen, imens den imidlertid ikke har tid, evner eller energi til for alvor at engagere sig i den offentlige debat. I en gennemgang af mere end 500 avisartikler og læserbreve², der omhandler nationalparkdebatten på Sydfyn, er Danmarks Naturfredningsforening næsten ikke nævnt, og de holder sig stort set ude af debatten. Foreningen er stærk på national plan, imens den i denne case er mindre synlig på lokal og regional plan.

Friluftslivets interesser

Friluftsrådet udgør en paraplyorganisation for både det organiserede og ikke organiserede friluftsliv. Det er ligeledes Friluftsrådets opgave at understøtte de grupper, der udøver friluftsliv, men som ikke organiserer sig. Friluftsrådet støtter nationalparkprojektet økonomisk og sidder med i styregruppen. Friluftsrådet skal varetage manges interesser, hvilket betyder, at turfriluftslivet for Friluftsrådet kun bliver ét blandt mange fokuspunkter.

Turfriluftslivet får ikke en særskilt stemme i processen, idet hverken Dansk Vandrelaug, Dansk Forum for Natur og Friluftsliv, spejderne, Dansk Kano- og Kajakforbund, pædagogiske institutioner eller andre foreninger med interesse for turfriluftslivet sidder med i styregruppen. Andre friluftstinteresser klarer sig bedre, og således har både jægerne og fritidsfiskerne erhvervet sig en plads i styregruppen.

Politikerne

Den afgørende magt, der trods alt er hævet over andre magtforhold, er den de demokratisk valgte politikere er i besiddelse af. Det er også dem, der i sidste ende skal træffe beslutningen om enten et ja eller nej til nationalparken.

Spillet

Spillet om nationalparken foregår på flere planer. Det udspiller sig i styregruppen, i arbejdsgrupperne, i aviserne, til borgermøder m.v.

Det er landmændenes jord, der er i spil. Landmændene er bange for at blive begrænsede i deres produktionsmuligheder, hvorfor der også er en stærk kampgejst til stede. Man har før, f.eks. i forbindelse med vandmiljøplaner og Natura 2000, lagt restriktioner for

² Søgning via Infomedia – kilderne er hovedsageligt: Fyns Amts Avis, Fyns Stiftstidende, Effektivt Landbrug, Webkilde, Landbrug Fyn, Ugeavisen Øboen, TV2, Ritzau og Kristelig Dagblad.

landbruget, og det ønsker man ikke skal ske igen. Derfor forholder de sig meget skeptiske og er meget aktive. De møder op til borgermøder, skriver i aviserne, organiserer sig i modstandsgrupper og påvirker politikerne. De har for eksempel også udarbejdet det røde landkort, som de har foræret borgmestrene. Her har over 90 procent af landmændene ifølge Bent Juul Sørensen, der er formand for Skeptikerforeningen, erklæret sig modstandere (Hansen, 2010). Ved at markere deres jord på kortet ytrer de, at man ikke kan etablere en nationalpark på deres jord. I arbejdsgrupperne engagerer de sig og møder talstærkt op, og når der i disse skal laves en indstilling til styregruppen på baggrund af en afstemning møder mange talstærkt op og stemmer på Tåsingemodellen³ i stedet for den store nationalparkmodel (Jakobsen, 2010). For dem er der økonomisk kapital på spil, og flere føler at man er ved at tage noget fra dem. Landmændenes engagement er ikke betydningsløst - det påvirker både den offentlige opinion og politikerne.

På tilhængersiden vil den brede offentlighed gerne ud i naturen. Naturfredningsforeningen og andre foreninger er meget interesserede, men de er ikke truet på deres eksistens, og bruger derfor heller ikke så megen tid på dette udover at deltage i styregruppen. Derfor udøves tilhængernes kamp i offentligheden hovedsageligt igennem Naturturisme og via styregruppens arbejde, hvor særligt formanden Jørgen Otte Jørgensen er aktiv.

Et centralt tema i spillet er økonomien. Rico Bøje, der er leder af Naturturisme, betoner på vælgermøder og i andre sammenhænge, at området skal have en nationalpark, fordi en nationalpark blandt andet kan skabe økonomisk udvikling og arbejdspladser i området. Jørgen Otte Jørgensen skriver i "Forslag Plan for Nationalpark Det Sydfynske Øhav": "Med etableringen af nationalparken signalerer vi – borgerne i de fem kommuner omkring Øhavet – sammenhold og udviklingskraft. Den bliver starten på en ny bevægelse fra udkant til forkant" (Nationalparksekretariatet, 2010).

En erhvervsøkonomisk analyse får da også en central rolle i spillet. Naturturisme og Styregruppen har bedt Niraskonsulenterne om at udarbejde en erhvervsøkonomisk analyse, der skal belyse effekterne af en eventuel nationalpark i området. I erhvervsanalysen argumenterer Niras for, at en nationalpark kan tiltrække flere turister og skatteborgere samt generere ca. 1200 arbejdspladser. Niras påpeger desuden, at landbruget får en mindre og mindre rolle - det mister arbejdspladser og genererer mindre kapital. De erhverv, der spås en fremtid, er knyttet til turisme og kultur (Niras, 2010).

Landmændene stiller spørgsmål ved Niras rapporten. De sender rapporten til andre eksperter (Lyck, 2010), som så efterfølgende betvivler validiteten af rapporten. Niras responderer på kritik, og på den måde inddrages eksperterne i spillet (Hatt, 2010).

Troels Mylenberg, der er chefredaktør på Fyns Stiftstidende, kalder Styregruppen og Naturturismes strategi med fokus på arbejdspladser og økonomi for en "farefuld strategi", der kan skabe splid og forhindre en bred folkelig opbakning til nationalparkprojektet. "En nationalpark på Sydfyn skal naturligvis ikke anlægges for at skabe arbejdspladser eller for at hjælpe erhvervslivet. En nationalpark skal anlægges, fordi vi her besidder noget

3 I forbindelse med nationalparkprocessen har man diskuteret to modeller for en nationalpark på Sydfyn. Tåsingemodellen er lille og omfatter kun øhavet med tilhørende opland, imens den store model indbefatter store landområder. I alt udgør den store model ca. 1760 km².

unik natur, som vi gerne vil gøre endnu mere for at gøre tilgængelig og for at passe på.” Og han fortsætter, ”det er en debat, vi gerne vil have gang i på Sydfyn”. ”Vi slipper ikke af med arbejdsløshed, og virksomheder vil ikke holde op med at nedlægge arbejdspladser, blot fordi Sydfyn får nationalpark status” (Mylenberg, 2011).

Har han ret?

Både ja og nej. Efter alt at dømme ved Rico Bøje fra Naturturisme at de argumenter, der har værdi både i forhold til bønder og kommunalpolitikere er de økonomiske. Økonomien har en høj kapitalværdi, fordi den er en basal forudsætning for at opnå det, politikere efterstræber: gode skoler, børnepasning etc. Men når der sås tvivl om de økonomiske argumenter, og det primært er dem, der er brugt, kan man blive sårbar. Har Styregruppen og Naturturisme i for høj grad negligeret de andre former for kapital? I et Bourdieusk perspektiv er den økonomiske kapital i denne sammenhæng den vigtigste, men det er stadigvæk summen af kapitaler, der tæller. I Danmark er den private ejendomsret grundlovsfæstet og desuden forankret i Mark og Vejfredsloven. Der er en almen opfattelse af, at der ikke skal ændres på denne. Pierre Bourdieu bruger begrebet doxa til at benævne de specifikke regler for, hvad der er rigtigt og forkert i et bestemt felt. Det er regler, som konstant reproduceres, men som anerkendes af feltets individer, og er dets ”fælles overbevisning”. Den private ejendomsret udgør et sådant doxa. Der skal være gode samfundsmæssige behov til stede for at operere i det felt, hvor kommunen ikke selv har ejendomsretten. Naturturisme har erkendt dette, hvilket sammen med Naturturismes formål begrundes, hvorfor de spiller kortene på den økonomiske bane og ikke i tilknytning til mere ”bløde” værdier, som friluftsliv, natur og kultur, når de og styregruppen skal argumentere for en nationalpark.

Men en nationalpark er mere end økonomi. Den rummer andre værdier relateret til f.eks. natur, sundhed og kultur. Og hvor er børnene? En undersøgelse fra Danmarks Naturfredningsforening viser, at børn ikke kommer i naturen (TNS Gallup, 2009). Naturturisme har, selv om det for dem ikke er et hovedargument, søgt at trække både natur- og kulturtemaerne ind i debatten, men natur- og friluftorganisationer er generelt for passive i den offentlige debat. De har i høj grad skjult sig i styringsgruppen. Der ligger ganske vist meget magt, men store beslutninger skal tages med opbakning fra befolkningen, og den får man ikke ved at skjule sig i udvalg.

Styregruppen har sat dagsordenen. Det er dem, der har udarbejdet kommissoriet og indstiller til politikerne. Så selv om lodsejerne i alle arbejdsgrupperne har indstillet og anbefalet den lille model – Tåsingemodellen - er det den store model, som indeholder hele området, der i nationalparkplanen anbefales i styregruppen til politikerne.

I høringsperioden bebrejder landmændene da også processen og kalder den udemokratisk. Naturturisme og Styregruppens svar hertil er, at kommissoriet er et andet. Nok kan arbejdsgrupperne indstille, men de kan ikke tage beslutninger på feltet. Sådan er reglerne.

Friluftslivet i nationalparkundersøgelsen

I forbindelse med nationalparkundersøgelsen er friluftslivet sat højt på dagsordenen. Friluftslivet udgør og skal ifølge nationalparkloven udgøre et af de fire store ben i processen. De tre andre ben er naturen, kulturen og erhvervet. Der bliver tidligt i processen nedsat fire arbejdsgrupper, der skal komme med forslag til Styregruppen om, hvad en nationalparkplan kan indeholde.

I den arbejdsgruppe, der beskæftiger sig med friluftsliv, møder et stort antal mennesker op. I alt deltager cirka 70 mennesker, der både er fagfolk og ikke-fagfolk. De inddeles i grupper og bidrager med forskellige input. Arbejdets form betyder, at processen bliver meget personafhængig. Nogle grupper udarbejder godt materiale, imens andre gruppers arbejde er af mere svingende kvalitet.

Friluftsanalysen ”Friluftsliv i det Sydfynske Øhav” (Nyeland, 2009), udgør et væsentlig arbejdsfundament for arbejdsgrupperne og styregruppens arbejde. Analysen er redegørende uden at være komplet og er både i relation til konkret empiri og til fagfeltet friluftsliv overfladisk. Eksempelvis baserer den sig primært på analyser, som Fyns Amt har lavet flere år tilbage. Den integrerer ikke alle former for friluftsliv, ligesom den heller ikke rummer forståelse for friluftslivets kompleksitet. Derved bliver det grundlag, arbejdsgruppen og styregruppen får, ikke kvalificeret.

Styregruppen indsamler, strukturerer og systematiserer det materiale, der kommer fra arbejdsgrupperne. I en sammenligning mellem de indspil, der er fra arbejdsrapporterne og ”Forslag - Plan for nationalpark i Det Sydfynske Øhav” er det tydeligt, at mange af ideerne er taget ind i nationalparkplanen. Arbejdsgruppernes arbejde har altså ikke været forgæves (Nationalparksekretariatet, 2010).

De organisationer, der har fået indflydelse på friluftslivet, er de organisationer, som sidder i styregruppen. Friluftsrådet, der som bekendt er en paraplyorganisation, sidder med i styregruppen og varetager både det organiserede friluftsliv og det ikkeorganiserede friluftslivs interesser. Friluftsrådet kan ikke pleje alle særinteresser, hvilket også betyder, at ikke alle former for friluftsliv nødvendigvis kan spille lige stor rolle. Turfriluftslivet bliver derfor blot en lille brik blandt mange. De organisationer, der potentielt kan varetage turfriluftslivets interesser, er Dansk Forum for Natur og Friluftsliv, Havkajakroerne, spejderorganisationer, sejlerorganisationer og Dansk Vandrelaug. Men de har ingen medlemmer i Styregruppen og deltager ikke aktivt i arbejdsgrupperne. Derfor får de heller ingen eller kun begrænsede indflydelsesmuligheder. Jægerne og fritidsfiskerne har derimod fået plads i styregruppen, og det er derfor også deres interesse, der bliver hørt. Det får de også konkrete projekter ud af. Eksempelvis er det planen at etablere et center for kystkultur, der særligt skal understøtte jagt og fiskeri (Nationalparksekretariatet, 2010).

Forslaget til en nationalparkplan er konkret. Planen opstiler visioner og mål, og den peger på 30 konkrete projekter, man vil efterstræbe at sætte i værk. En del af disse tiltag kommer fra arbejdsgrupperne. Forslagene er ikke særlig pladskrævende og lægger kun i begrænset omfang beslag på de arealer, lodsejerne har et økonomisk udbytte af. Man har planer om at forbedre strandengene, man ønsker at oprette puslepladser for træskibe, der

er intentioner om at etablere et center for kystkultur. Af de få pladskrævende tiltag kan nævnes: etablering af fire friluftsområder på i alt 600 hektar, anlæggelse af 100 kilometer nye stier fortrinsvis på øerne og etablering af øhavets støttepunkter 15 steder langs kysten (Nationalparksekretariatet, 2010).

Det er ikke de konkrete projekter, der gør landmændene bange, det er mere følgerne heraf og spørgsmål som for eksempel: Kan de optage lån? Får de lov til at udvide? Hvordan og på hvilke præmisser vil en ny bestyrelse forvalte deres jord?

På friluftsfeltet har nationalparkplanen mangler. Den indeholder ikke overordnede visioner for friluftslivet, ligesom den ikke stiller spørgsmål ved, eller har nogle bud på, hvilke former for friluftsliv man vil styrke og hvorfor. Der er ikke koblinger mellem natur og sundhed, der er ingen fokus på særlige satsningsområder ligesom børn og familier slet ikke inddrages i planen. Der er heller ikke i tilknytning til turfriluftslivet planer om overnatningspladser og enkel infrastruktur.

Friluftslivet i processen hviler på eksperter, arbejdsgrupper og borgerinddragelse. I nationalparkloven og i den konkrete nationalparkundersøgelse har friluftslivet en relativ stor rolle. Ud af fire arbejdsgrupper er der en gruppe, der har særligt fokus på friluftslivet. I selve styregruppen er Friluftsrådet repræsenteret og kan varetage det brede friluftsliv. At friluftslivet bliver en del af en nationalpark, bevirker, at friluftslivet styrkes. Undersøgelsen viser, at de aktører, der kaster sig ind i spillet, får udbytte. Turfriluftslivet har det imidlertid svært, fordi det mangler stemmer og repræsentanter til aktivt at gå ind i spillet.

Konklusion

Jeg har i denne artikel sat fokus på muligheder og begrænsninger for friluftsliv. På baggrund af et casestudie har jeg anlagt et politisk perspektiv på temaet. Formålet med denne artikel har været at belyse nationalparkprocessen med turfriluftslivets briller, herunder at undersøge, hvorfor landbruget står så relativt stærkt.

Jeg har med afsæt i Bourdieu foretaget en magtanalyse. Den viser, at selvom landmændene er relativt få, har de meget magt. I en Bourdieusk terminologi kan man sige, at de har en høj position i feltet, som er forankret i flere kapitalformer. Lodsejerne ejer meget af jorden, hvilket giver dem økonomisk magt. Derudover har de høj kulturel og social kapital. Den sociale kapital skal her primært forstås som politisk kapital – de er dygtige til at navigere i det politiske felt.

Politikerne i de fem kommuner skal bestemme, hvorvidt man skal etablere en nationalpark, men de har behov for opbakning fra befolkningen og interessenter for at kunne tage store beslutninger. Den private ejendomsret er alment accepteret, hvilket også betyder, at der skal være særlige samfundsmæssige interesser på spil, hvis der skal foretages tiltag på lodsejers jord. Lodsejernes position styrkes af, at de har noget på spil og kender spillet. De engagerer sig i kampen og påvirker den offentlige diskurs og politikerne via avisindlæg, happening, deltagelse på offentlige møder, i skeptikerforening, via hørings svar m.v.

Repræsentanter for turfriluftslivets interesser har ikke, eller kun i et meget begrænset omfang, været på banen i forbindelse med nationalparkdebatten. Ud over Friluftsrådets

repræsentant, har turfriluftslivet ikke nogen repræsentanter i Styregruppen. Derfor er der også relativt få tiltag, der støtter op omkring turfriluftslivets interesser i den foreløbige nationalparkplan. Og de som gør, kommer fra kommunen, enkeltpersoner, naturskoler og andre, som ikke direkte varetager turfriluftslivets interesser.

Men det er ikke kun repræsentanter for turfriluftslivet, der har været fraværende i debatten. Natur- og miljøinteresser og det brede friluftsliv har engageret sig i den magtfulde styregruppe, men de har heller ikke været aktive debattører i den brede debat.

Skal befolkningen have gode muligheder for at udøve friluftsliv, er det vigtigt, at foreninger, organisationer, borgere og andre interessenter kommer på banen og tager del i spillet. Skal turfriluftslivet og friluftslivet generelt vinde frem i de kommende år, handler det for friluftsfolk ikke bare om at komme ud. Friluftsliv er også politik og friluftslivet og turfriluftslivet skal blive bedre til at organisere sig.

Det er i skrivende stund ikke afgjort, om der bliver en nationalpark på Sydfyn. Hvis den kommer, bliver det sandsynligvis et kompromis mellem den store og den lille model (Purup, 2011). Det er heller ikke sikkert, at alle kommuner tilslutter sig den. Landbruget og dets organisationer har vist deres styrke. På den anden side, er dét, at nationalparken bliver sat på dagsordenen, med til at understrege, at der i disse år er muligheder for at få en betydelig synergi mellem natur-, sundhed-, kultur, turisme- og erhvervsinteresser og friluftsliv. Disse synergier kan, og vil sandsynligvis, ændre landmændenes monopol på det åbne land. Det er vigtigt, at turfriluftslivet og friluftslivets interessenter generelt spiller med, hvis de skal have indflydelse. Danmark er - og skal stadig være - et landbrugsland, men der er tegn på, at den etablerede magtstruktur er under forandring, og at friluftslivet sandsynligvis i fremtiden vil få flere muligheder.

Referencer

- Agger, P. (2002). Adgang til landbrugslandet. *Geografisk Orientering*, s. 398-408.
- Andkjær, S. (2005). Nye trends og tendenser i friluftslivet. I S. Andkjær (Red.), *Friluftsliv under forandring* (s. 65-86). Gylling: Forlaget Bavnebanke.
- Bourdieu, P. (1994). *Raisons Practiques. Sur la theorie de l'action*.
- Bourdieu, P. (1996). *Refleksiv sociologi – mål og midler*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (1983). The Forms of Capital. I J. G. Richardson, *Handbook og Theory and Research for the Sociology of Education* (s. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Danmarks Naturfredningsforening. (2011). *Bliv medlem af DN*. Hentede 14. Maj 2011 fra Danmarks Naturfredningsforening: <http://www.dn.dk/blivmedlem>
- Eichberg, H., & Jespersen, E. (2001). *De grønne bølger*. Danske Gymnastik- & Idrætsforeninger.
- Hansen, M. (7. Maj 2010). Jordejere afviser nationalpark. *Fyns Amts Avis*.
- Hatt, H. (10. September 2010). Rapporten beskriver mulighederne på Sydfyn. *Fyns Amts Avis*. Danmark.

- Haahr, J. (2010). The Footpath That Is Not There. *Eclas 2010 Istanbul; Cultur Landscape; 27. Eclas Conference In Istanbul* .
- Haahr, J. (2010). The Missing Link. (H. Eichberg, J. Hansen, & P. Jørgensen, Red.) *Sundhedskultur og bevægelseskultur; Forum for Idræt, 26 årgang nr. 2* .
- Jakobsen, F. (1.. December 2010). De røde og to borgerlige står bag høringen. *Svendborg Netavis* .
- Jensen, F. S., Koch, N. E., & Tvedt, T. (2005). Forskning giver friluftsliv bedre muligheder. I S. Andkjær (Red.), *Friluftsliv under forandring* (s. 272). Gylling: Forlaget Bavnebanke.
- Jensen, R. B. (22.. April 2009). Notat. *Fremtidens Naturturisme* . Svendborg: Naturturisme I/S.
- Lyck, L. (4.. September 2010). En usaglig rapport. *Fyns Amts Avis* . Fyns Amts Avis.
- Mentze, M. (2005). DVL - En forening i tiden - Et portræt af Dansk Vandrelaug 1930-2005. I K. W. Meyhoff, *Fodnoter - Træk af vandringens historie* (s. 207). København: Informations Forlag.
- Mylenberg, T. (27. februar 2011). Nationalpark - ikke frilandsmuseum. *Fyns stiftstidende* .
- Nationalparkloven. (2007). *Lov om nationalparker, Lov nr 533 af 6/6 2007*. Hentede 19. april 2011 fra Ret-sinformation: <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=13117>
- Nationalparksekretariatet. (2010). *Forslag - plan for Nationalpark Det sydfynske Øhav*. Svendborg: Styre-gruppen for nationalparkundersøgelsen Det Sydfynske Øhav.
- Nationalparksekretariatet. (2010). *Forslag - Plan for nationalpark Det Sydfynske Øhav*. Svendborg: Styre-gruppen for nationalparkundersøgelsen Det Sydfynske Øhav.
- Nationalparksekretariatet. (2011). *Hørrings svar i Assens kommune*. Hentede 9. Maj 2011 fra Nationalpark-sydfyn.dk: http://nationalparksydfyn.dk/pdf/Hrings svar_Assens.pdf
- Naturstyrelsen. (maj 2002). *Naturstyrelsens velfærdsprofil*. Hentede 28. April 2011 fra Naturstyrelsens websted: <http://www.naturstyrelsen.dk/Om+os/Arkiv/Velfaerdsprofil/>
- Naturturisme. (2008). *Nationalpark - Det Sydfynske Øhav - Oplæg til nationalparksundersøgelse for det Sydfynske Øhav*. Svendborg: Naturturisme.
- Naturturisme. (2008). *Nationalpark - Det Sydfynske Øhav?* Svendborg: Naturturisme.
- Niras. (2010). *Erhvervsøkonomisk analyse - Nationalpark Sydfynske Øhav. Formidlingsrapport og 2 bag-grundsrapporter*. Niras.
- Nyeland, J. (2009). *Friluftsliv i det sydfynske Ø-hav*. Svendborg: Nationalparksekretariatet.
- Pilgaard, M. (2009). *Sport og motion i danskernes hverdag*. København: Idrættens Analyseinstitut.
- Purup, J. (Maj 2011). *Nyhedsbrev nr. 26*. Hentede 14. maj 2011 fra Nationalpark Sydfyn: http://www.natio-nalparksydfyn.dk/pdf/Nyhedsbrev_nr_26.pdf
- TNS Gallup. (2009). *Natur i generation*. København: Danmarks Naturfredningsforening.

Barrierer og muligheder for friluftsliv i forbindelse med store anlægsprojekter

Af Margit Bloch-Petersen, biolog og miljørådgiver/specialist i landskab og friluftsliv, COWI, mabp@cowi.dk

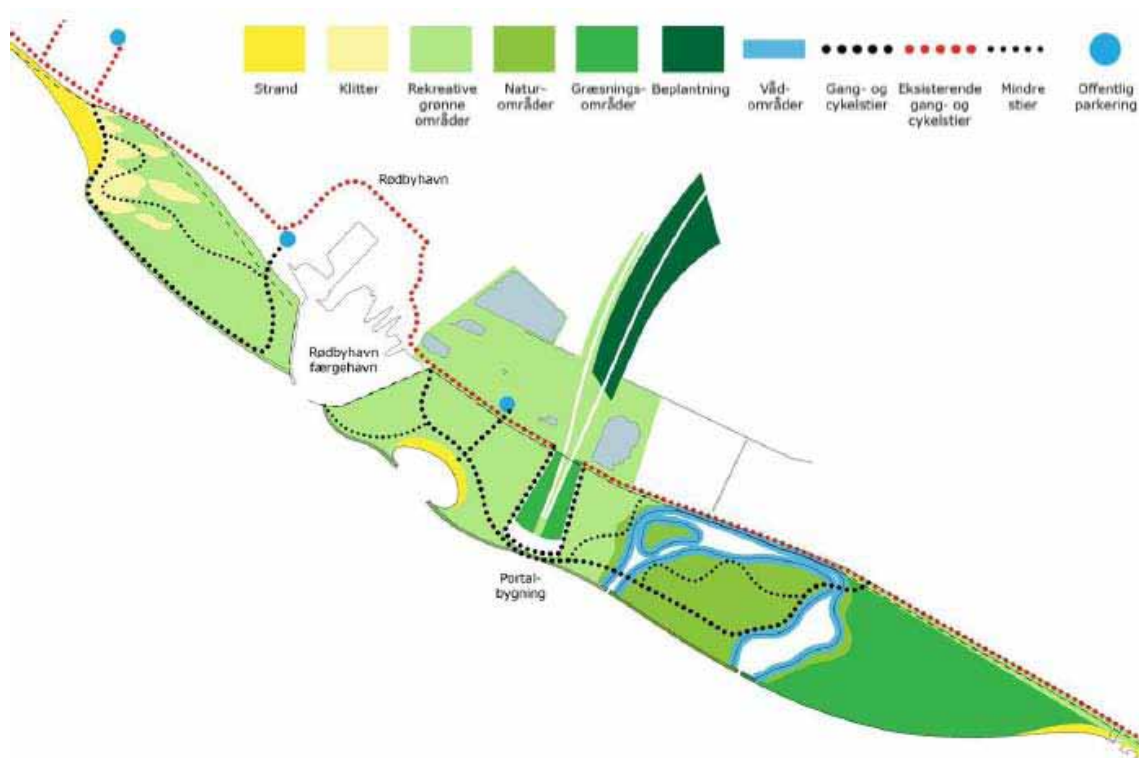
I Danmark planlægges for tiden mange store infrastrukturprojekter som jernbaner, motorveje, faste forbindelser, gasledninger og eltransmissionsanlæg. De påvirker alle vores miljø og vores rekreative udfoldelsesmuligheder, primært gennem barrierevirkning - forringede muligheder for adgang og krydsende færdsel - men også gennem arealinddragelse, støj og visuel påvirkning af rekreative arealer. Hvad kan man gøre for at mindske projekternes negative påvirkning på friluftslivet, og er miljøpåvirkningerne altid negative?

Figur 1. Oversigt over det foreslåede landopfyldningsområde omkring Rødbyhavn på Lollands Sydkyst (Femern A/S, 2011).

VVM - Vurdering af Virkninger på Miljøet

Store anlægsprojekter er obligatorisk VVM-pligtige ifølge et EU-direktiv og er for projekter på land implementeret i den danske planlov. Det betyder, at der - inden det besluttes at gennemføre det enkelte projekt - skal udarbejdes en VVM-redegørelse, hvor anlæggets påvirkning af miljøet vurderes og lægges frem for offentligheden. Hvis projektet medfører negative effekter på f.eks. friluftslivet, vil der blive iværksat afværgeforanstaltninger for at undgå, minimere eller kompensere for disse.

Figur 2. Oversigt over foreslået landskabs-zonering og stisystemer i landopfyldningsområdet (Femern A/S, 2011).

En fast Femern Bælt forbindelse

Anlægsarbejdet til en fast forbindelse mellem Lolland og Femern skønnes at tage 6 år. I den årrække vil mulighederne for rekreative udfoldelsesmuligheder i anlægsområdet langs kysten blive påvirket. Uanset om det bliver en tunnel eller bro, vil et sådant projekt i driftsfasen udgøre en ny barriere, en landskabelig påvirkning og en ny støjkilde for færdsel i nærområdet. Rådgivningsfirmaet COWI er for Femern A/S i gang med en VVM-undersøgelse af det danske tilslutnings- og rampeanlæg på Lolland i samarbejde med tyske og marine rådgivere. Under anlægsarbejdet vil der være fokus på, at borgere og besøgende så vidt muligt fortsat kan få adgang til havet (og måske også vil få mulighed for at følge anlægsarbejderne på tæt hold), og når anlægget er færdigt, vil rekreative adgangsveje og stiforbindelser blive erstattet af nye.

Figur 3. Kig ud over det foreslåede nye kystlandskab med vådområde, stier og øer samt tunnelportalen i baggrunden og det nuværende dige mod øst (Femern A/S, 2011).

Hvis den faste Femern Bælt forbindelse bliver en sænketunnel, foreslås den opgravede havbund at blive placeret bag en ny stor inddæmning af det marine kystnære område (Figur 1). Resultatet vil være et næsten 6 km langt og 500 m bredt nyt kystlandskab langs Lollands sydkyst, som vil blive søgt indrettet med såvel natur- og vådområder som rekreative områder, herunder en strand og en lagune, trampestier og broer (Figur 2 og 3). Et sådant projekt vil kunne give helt nye oplevelsesmuligheder for friluftslivet i et kystnært landskab (Figur 4), som COWI er med til at foreslå indretning af.

Figur 4. Kig langs med stenkastning mod portalområdet i det foreslåede nye kystlandskab (Femern A/S, 2011).

På denne måde kan et infrastrukturprojekt - selvom det er et stort landskabeligt indgreb - samtidig åbne op for nye rekreative muligheder – her i et kystlandskab, der – når det er færdiganlagt – formodes at kunne indbyde til gå-, cykel- og eventuelt kajakture.

Reference:

Femern A/S, 2011. Forslag til landopfyldning (Lolland) ved etablering af en tunnel under Femern Bælt. Memo, 17. januar 2011.

Friluftsliv i hverdagsliv – muligheter og barrierer

Af Margrete Skår, PhD, Norsk institutt for naturforskning, NINA, margrete.skar@nina.no

Innledning

Barrierer eller hindre for utøvelse av friluftsliv er et bredt forskningstema. Men hva er det vi snakker om, hindre for hva? Eller i den andre enden, hva gir det oss muligheter til? Uten å gjøre diskusjonen om friluftslivets innhold og mening for stor og lang, må det sies at i en norsk sammenheng forbindes nok gjerne friluftslivsbegrepet med det å reise bort fra det hverdagslige og ut i en storslått natur, for å oppnå avkopling fra bylivet og det daglige. Dette gjenspeiles også i vår offentlige definisjon av begrepet: ”*Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse*” (Stortingsmelding nr. 39 2000–2001). Men trenger vi å reise bort fra hverdagen for å oppnå effekten av avkopling ute i natur?

I følge Vaage (2004) sier 38 % av friluftslivsutøverne at de kun utøver sitt friluftsliv innen 2 km i avstand fra sin bolig. På den måten kan vi i alle fall slå fast at hverdagsfriluftslivet er betydningsfullt fordi det utøves av så mange, samtidig som det er en kjent sak at det er hverdager det er flest av. Det er også interessant at menneskers beskrivelser av deres naturopplevelser i det hverdagslige inneholder mange av de samme elementene som forskning om effekter av friluftsliv mer generelt viser, og viktige stikkord her er nedstresing og kontemplasjon, det å finne ro, bedring av humør og ikke minst positive effekter av å være i fysisk bevegelse. Et viktig karaktertrekk ved hverdagsfriluftslivet er at naturopplevelsen i det daglige er tett sammenvevet med det sosiale liv vi ellers lever. Dette gjør at vi kanskje også opplever naturen *annerledes* enn om vi reiser bort fra det daglige, og at det er andre rammebetingelser som forhindrer oss i å ta naturen i bruk der vi bor enn det som forhindrer oss i å reise bort og kanskje til mer adventure-pregete naturopplevelser. Jeg vil i denne artikkelen belyse noen av de elementer i og omkring hverdagsfriluftslivet som gir det et meningsinnhold, basert på en kvalitativ case-studie fra tettstedet Brumunddal (Skår 2010a).

Erfaringsbasert kunnskap

En åpen og kvalitativ tilnærming viser at menneskers naturopplevelser i det hverdagslige er preget av et stort spenn som omfatter både positive og negative relasjoner og følelser. Noen opplever sin nærmiljøskog som en kjærlig forlengelse av boligen, andre unngår den fordi de synes den er skummel i seg selv, eller de frykter negative opplevelser i den forårsaket av andre mennesker (Skår 2010b). En erfaringsbasert tilnærming utfyller og gir et mer nyansert og dynamisk bilde på relasjonen mellom menneske og natur enn om vi forklarer preferanser til natur med fokus på vårt biologiske opphav, der en gjennomsnittspreferanse tilsier at vi liker delvis åpne og lukkede landskaper, betinget av vår evolus-

jonære oppvekst på savannen med muligheter for både flukt og skjul (bl.a. Ulrich 1986). Mennesker beveger seg i sitt livsløp gjennom en mengde situasjoner, som på ulike vis preger våre opplevelser av natur i tid og rom. Begrepet ”levd liv” (Heidegger 1927/1998) viser hvordan vi, gjennom våre livsløp vinner stadige erfaringer som er med på å prege våre nye erfaringer. Dette gjelder også våre relasjoner til natur, som i dette perspektivet kan sies å ha en mer bevegelig karakter. Refleksjoner sammen med mennesker om deres naturopplevelser viser også at disse varierer mye for den enkelte, og at de kan være foranderlige. Noen kan for eksempel, via positive og kroppslige erfaringer i natur, oppleve å endre negative og kanskje fryktsomme relasjoner som forhindrer bruk, til positive relasjoner som åpner for bruk og positive effekter av naturopphold (Skår 2010b). Andre opplever at naturopplevelsen er bevegelig gjennom ulike hverdagslige situasjoner.

Hverdagslige rammebetingelser for bruk og opplevelse av nærmiljønatur

Gjøremålsorientering

I hverdagen tar vi nærmiljønaturen i bruk på hverdagslivets premisser. Det sosiale livet påvirker naturopplevelsen – og omvendt. Bruk og opplevelse av natur som et fritidsfenomen har utviklet seg i takt med et økende skille mellom arbeid og fritid, et skille som har muliggjort tid og rom for avkopling fra lønnsarbeid. Men samtidig som levestandarden øker, får vi stadig dårligere tid fordi vi ønsker å fylle opp fritiden med stadig flere gjøremål (Gershuny 2000; Sullivan 2008). For noen tiår tilbake var nærmiljønaturen på mange måter en naturlig ramme for dagligdagse gjøremål som transport, arbeid, plikter og lek. Mange eldre mennesker uttrykker at i deres barndom ”Da bare var vi ute, da”, mens yngre mennesker kan si at ”min bruk er nok mer sporadisk”. Fritiden bærer i dag i prinsippet preg av et utall valgmuligheter både innenfor og utenfor hjemmet og har blitt en arena for individuell selvrealisering som på mange måter er like viktig som arbeidslivet, og som i like stor grad som arbeidstiden er styrt av klokke og kalender.

Denne *gjøremålsorienteringen* som preger dagens liv for mange, gjelder også barn. Den egenstyrte leiken utendørs i nabolaget er i stor grad erstattet av tekniske anlegg, planlagte og organiserte aktiviteter der voksne er til stede (Skår et. al 2009). Mye tyder på at dette også har en sosial effekt. Mens det for to-tre generasjoner siden var vanlig at barn av begge kjønn, i ulike aldre og med ulik sosial bakgrunn lekte sammen fordi de var naboer, opplever vi i dag at barn i større grad deltar i organiserte aktiviteter utendørs og innendørs, og at deres friluftsliv dermed avhenger av hva voksne tar dem med på. Nærmiljønaturen ser ut til å ha mistet en viktig rolle som uformell møteplass for barn.

Mange studier viser at mangel på tid og tilgang til attraktive naturområder er de viktigste barrierene for utøvelse av friluftsliv i det daglige. I Brumunddal er tilgangen på natur god, men hverdagsfriluftslivet har likevel endret seg i omfang og innhold. Gjøremålsorienteringen i mange menneskers hverdagsliv synes å være en viktig faktor som begrunner dette, og impliserer blant annet at bilen som transportmiddel erstatter nærmiljønaturen som transportarena. Redusert omfang av erfaringer ute i natur og mangel på sosiale nettverk for å være ute er andre barriereskapende faktorer som kan nevnes.

Opplevelse av tid

Samtidig som ”travelhet” på ulike måter kan synes å ha vært en norm i flere generasjoner, har opplevelsen av naturens stillhet og ro vært et sterkt ideal i norsk friluftsliv og kultur-arv (Gullestad 1991). Det å reise bort fra det hverdagslige og ut i urørt natur har ansporet til mange poetiske beskrivelser i skjønnlitteraturen, som også handler om opplevelsen av en annerledes *tid* enn det en opplever i et ellers travelt og kanskje stressende hverdagsliv. Studier av hverdagsfriluftsliv viser at tidsopplevelsen er et viktig element også i den hverdagslige naturopplevelsen.

En klokke time kan oppleves som at den farer av sted eller den kan oppleves som at den forsvinner som dugg for solen. Dette viser at det er ikke klokka i seg selv som styrer tiden, klokketiden representerer kun et forsøk på å måle noe annet, noe vi kjenner er der og som kan beskrives som vår forbundethet til verden. Filosofen Henry Bergson (1859-1941) var opptatt av begrepet *varighet* eller *durée* som beskriver en konkret, kontinuerlig og erfaringsbasert tid som avviker fra den lineære, abstrakte og målbare klokketiden. Ifølge Bergson (1998) er mennesket og alle levende organismer innnevde i en varig og bevegelig tid, mens klokketiden bare kan innramme og definere hendelser og aktiviteter i atskilte, målbare og påfølgende tidsperioder. Innenfor, mellom og gjennom periodene beveger verden og menneskene seg samtidig og vedvarende gjennom varigheten. Inspirert av Bergson kan en altså skille mellom begreper om tid på den ene siden og tid som erfaring på den andre siden (Skår m.fl. 2010).

Kroppsfenomenologen Merleau-Ponty (1945/1994) presiserer hvordan mennesket som kroppslig subjekt skaper mening i og gjennom det kroppslige og sanselige møtet med verden. Kroppslig omgang med natur preger ens oppfatning av den og også ens kroppslige ferdigheter. Resultatet kan være at mennesket, gjennom opphold i natur, opplever å komme nærmere naturens egen tid og rytme. Dette viser sitatet under, der en kvinne forteller om hvordan opplevelsen av tid endrer seg når høsten kommer. Da roer naturen seg, og den roen kjenner hun også selv.

W: ... jeg har alltid vært ei sånn... høstjente, jeg (...) ... det er noe med lyset. Det er et spesielt lys om høsten, det går litt saktere, liksom. Ja, det er noe som ligg i høsten... alt går litt saktere. Det er ikke så veldig eksplosivt. Da roer alt seg, slik følelse har jeg, da.

M: Så da føler du at det går saktere, også?

W: Ja... det er behagelig! Jeg føler det behagelig. ... ofte før... kanskje ikke så mye nå... men før syntes jeg liksom at våren var veldig sånn eksplosiv, jeg greide liksom ikke følge med på det som skjedde. Jeg følte at jeg kom litt på etterskudd, at det ble kasta over meg, det som skjedde. (...) når høsten kommer får jeg en slik ekstra ro. Kvinne, 56.

I et erfaringsbasert perspektiv knytter vi oss til steder vi bor gjennom å leve der, gjøre ting, vinne erfaringer. Fordi nærmiljønaturen omgir oss i det daglige, gir den ubegrensede muligheter til å følge årstidsvariasjonene og naturens egne rytmer. Som kvinnen over uttrykker, knytter hun seg til naturen og dens rytmer emosjonelt. Dette gjør hun gjennom kroppslige erfaringer som gir grunnlag for meningsdannelse. I et kroppsfenomenologisk perspektiv kan det uttrykkes ved at vi bebor og skaper våre forbindelser til sted gjennom våre kropper. Kroppslige erfaringer i natur er konkrete og intuitive og ikke statiske og generelle. Enkelte av samtalepartnere beskriver skogen som en betydningsfull ramme for sitt hverdagsliv og som en viktig årsak for at de bor der de bor, men de har knapt nok vært inne i skogen. Syn, lyder og hørsel tas likevel i bruk og gir tilknytning til naturen rundt og dens rytmer. Andre oppsøker daglige naturopplevelser i det samme området. For flere gir dette en følelse av ”rolig tid” fordi det kjennes kjent og trygt. Gjentakende bruk av nærmiljønatur åpner for opplevelser av detaljer; ”å se det store i det små”.

”Jeg går den samme turen hver dag, men turen er aldri den samme”

I motsetning til ”reise-bort-friluftslivet” kan kanskje hverdagsfriluftslivet framstå som kjedelig. For de fleste utfyller nok gjerne det ene det andre. De av mine samtalepartnere som bevisst bruker nærmiljønaturen, vektlegger gjerne det positive i det å se etter detaljer, å oppdage nye små ting selv om turen er den samme. Andre kan dvele ved det å kjenne på de samme luktene eller høre de kjente lydene av elva, gjennom året. Dette gir tilknytning til stedet og dermed betydning i hverdagslivet.

(...) Noen ganger går jeg sakte for å sjå... Her er det mer åpent att, så du ser igjennom, det er liksom et eller anna her! Litt trolsk, det er jo så fint! Se alt dette her, kvister og... alt dette lyset! Nei, det er litt spesielt for meg, altså. Kvinne, 52.

Opplevelsen av lyset som kvinnen over beskriver som en *spesiell* naturopplevelse, har hun opplevd utallige ganger før, og den er lokalisert ca. 300 meter fra huset hun bor. Intense og betydningsfulle naturopplevelser trenger altså ikke være betinget av miljøforandring.

Gode naturopplevelser arter seg på ulike måter; for ulike personer, i ulike livsfaser og i ulike situasjoner. Noen er ikke opptatt av detaljer i naturen, men beskriver hvordan de kan nyte følelse av å la humla suse og tankene fly når stien er kjent og beina går av seg selv fra dørstokken hjemme. Naturopplevelsen arter seg også ulikt om du er alene eller sammen med noen. Flere beskriver hvordan naturen har positive effekter på samtalen og det sosiale samværet mellom mennesker. Dette utelukker ikke at den samme personen kan nyte å oppleve naturen på egenhånd. Annerledes bruk av sanser synes å være et viktig element også i dette, fordi andre sanser kan være mer aktive alene ute i naturen enn når en er sammen med andre.

Avslutning

Denne artikkelen bygger på en erfaringsbasert og kvalitativ tilnærming, som åpner for fokus på dynamikk og bevegelse i relasjonen mellom menneske og natur. Selv om

våre kroppslige erfaringer ute i natur er individuelle, konkrete og intuitive, vinnes de i en sosial, kulturell og historisk kontekst. I hverdagsfriluftslivet er dette et viktig utgangspunkt fordi naturopplevelsen i det daglige er så tett sammenvevet med det sosiale liv vi ellers lever. Hverdagsliv er i dag preget av den dominante og hegemoniske posisjonen som kronologisk tid har fått, og det å ta nærmiljønaturen i bruk blir et valg blant mange andre konkurrerende gjøremål og gjennom en overskuddstid som for mange knapt finnes. På den annen side fungerer naturopplevelsen i nærmiljøet som lommer av "fri tid" i et ellers klokkestyrt hverdagsliv. Opplevelse av nærmiljønatur kan derfor sies å befinne seg i et spenningsfelt mellom naturens konkrete tid og den abstrakte klokketiden. Men hverdagslige rammebetingelser som gjøremålsorientering trenger ikke bare ses på som en barriere for friluftsliv. Selv om en del velger å legge fra seg klokka hjemme når de er ute i naturen, kan klokketiden virke som en positiv og strukturerende faktor for andre, også for å tilpasse turen og andre uteaktiviteter til et hverdagslig tidsskjema. Planlegging av varierte uteområder i folks bomiljøer bør innby til aktiviteter som *både* kan gi frikopling fra klokketid og samtidig tilpasses en gjøremålsorientert hverdag.

Referanser

- Bergson, H. 1998 (1889). *Tiden og den frie vilje. En undersøkelse av de umiddelbare indre kjensgjerninger*. Aschehoug, Oslo.
- Gershuny, J. 2000. *Changing Times: Work and Leisure in Postindustrial Society*. Oxford.
- Gullestad, M. 1991. "Naturen i norsk kultur". I: Trine Deichman-Sørensen og Ivar Frønes (red.): *Kultur-analyse*, side 81–97. Gyldendal, Oslo.
- Heidegger, M. 2007 (1927). *Væren og tid*. Oversatt av Lars Holm-Hansen. Oslo: Pax.
- Merleau-Ponty, M. 1994 (1945). *Kroppens fænomenologi*. Oversatt av Bjørn Nake. Det lille Forlag, Frederiksberg.
- Skår, M. & Krogh, E. 2009. "Changes in children's nature-based experiences near home: from spontaneous play to adult-controlled, planned and organised activities". *Children's Geographies* 7(3) s. 339–354.
- Skår, M. 2010a. *Natur i hverdagsliv*. PhD, UMB.
- Skår, M. 2010b. Forest dear and forest fear: Dwellers' relationships to their neighbourhood forest. *Landscape and Urban Planning* 98 (2010) 110–116.
- Skår, M. Øian, H. & Krogh E. Opplevelse av natur og tid i hverdagsliv. *Tidsskrift for kulturforskning*. 9(3) s. 37–55.
- Stortingsmelding nr. 39 2000–2001: Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet.
- Sullivan, Oriol 2008. "Busyness, Status Distinction and Consumption Strategies of the Income Rich, Time Poor." *Time & Society*, 17(1): 5–26.
- Ulrich, R., 1986. Human Response to Vegetation and Landscape. *Landscape and Urban Planning* 13, 29–44.
- Vaage, O.F. 2004. Trening, mosjon og friluftsliv. Resultater fra Levekårsundersøkelsen 2001 og Tidsbruksundersøkelsen 2000. SSB.

Børns brug af naturen

Af Thomas Neumann, naturvejleder, Danmarks Naturfredningsforening, Børn & unge, neumann@dn.dk

Bål og snobrød. Overnatning i det fri, huler i haven, svampetur og sporjagt. Det er ikke bare for sjov. Alt tyder nemlig på, at den tid, børn bruger i naturen, er rigtig godt givet ud. Ophold i naturen giver sunde og kloge børn, der vokser op som ansvarsfulde beskyttere og benyttere af naturen.

Verden forandrer sig hastigt, men naturen er stadig og vil altid være vores livsgrundlag. Et livsgrundlag, vi på få årtier er blevet mange flere om at dele. Verdens befolkning er blevet mere end fordoblet fra 1960 til 2009, og i 2050 vil vi være næsten ni milliarder mennesker, der skal deles om færre arter, mindre rent vand, mindre frisk luft og meget mindre natur.

Skal vi værne og deles om den natur, der er tilbage, betyder det, at vi skal leve mere bæredygtigt, og derfor skal de kommende generationer ikke fjernes fra naturen. Børn og unge skal have oplevelser og erfaringer, der giver dem et direkte og tæt forhold til naturen som menneskets livsgrundlag. De skal vide noget om naturen, om naturressourcerne og om naturens kredsløb. De skal møde og lære naturen at kende og engagere sig i spørgsmål om natur og miljø. De skal både bruge naturen og passe på den.

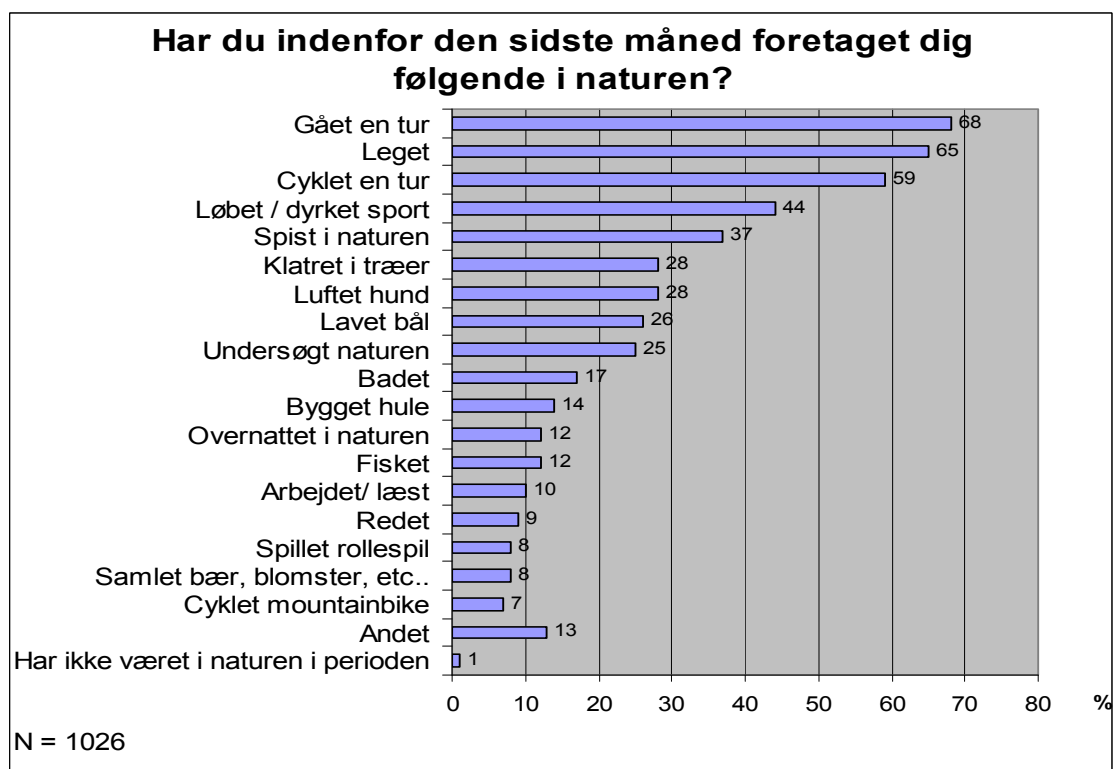
Danmarks Naturfredningsforenings Skoletjeneste blev etableret i 1998 netop med det vigtige formål at skabe rammer for børns viden om og oplevelser i naturen. I dag har DN's Skoletjeneste Danmarks største kontaktlærernetværk og producerer en lang række forskellige undervisningsmaterialer, der beskæftiger sig med natur og miljø. Og så arrangerer DN's Skoletjeneste en række landsdækkende aktiviteter bl.a. Naturens dag og Affaldsindsamlingen, som er årlige tilbagevendende begivenheder. I 2011 havde affaldsindsamlingen 66.000 skoleelever ude i naturen på affaldsjagt.

Last Child in the Woods

I USA har en debat om amerikanske børns manglende forhold til naturen rejst sig med udgivelsen af bogen "Last Child in the Woods - Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder" fra 2005. Debatten har spredt sig til hele landet gennem medierne og har blandt andet ført til bevægelsen Children & Nature Network. Bevægelsen arbejder for at genskabe kontakten mellem børn og natur.

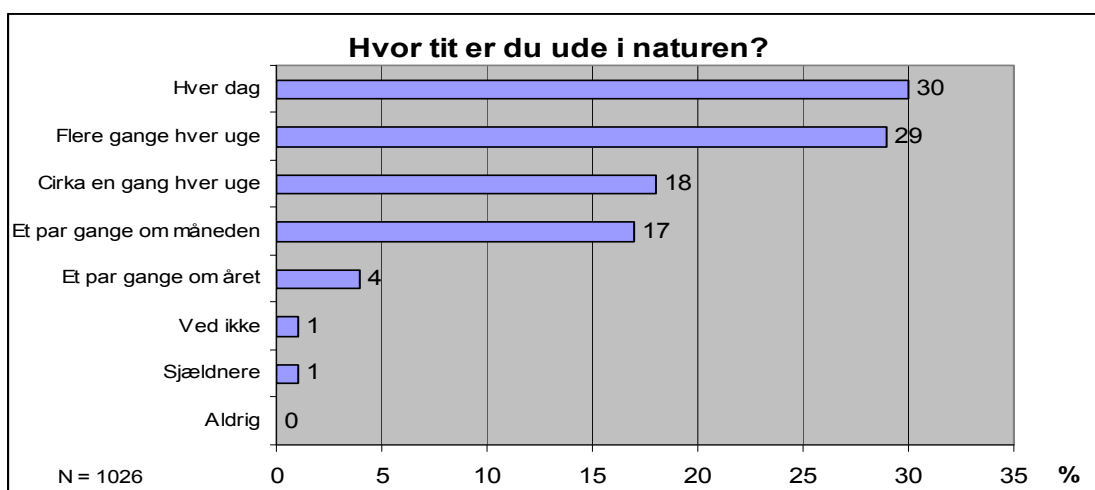
Bogen Last Child in the Woods satte også tanker i gang i DN's Skoletjeneste: Hvor ofte er danske børn ude i naturen i dag? Hvilke barrierer er de største for børnenes naturoplevelser? Og hvad kan Danmarks Naturfredningsforening gøre for at hjælpe børn og børnefamilier til flere naturoplevelser og mere tid i naturen?

I 2004 undersøgte DN sammen med Gallup de 10-14 åriges brug af naturen. Undersøgelsen viste, at børn primært bruger naturen til traditionelle aktiviteter såsom at klatre i træer, lave bål og undersøge naturen (figur 1).

Figur 1

Overraskende var det, at rollespil fik relativt mange børn ud i naturen. Næsten 1/3 af børnene svarede, at de var ude i naturen dagligt, og samme antal svarede, at de var ude i naturen flere gange om ugen (figur 2).

Figur 2: 2004 Gallup undersøgelse

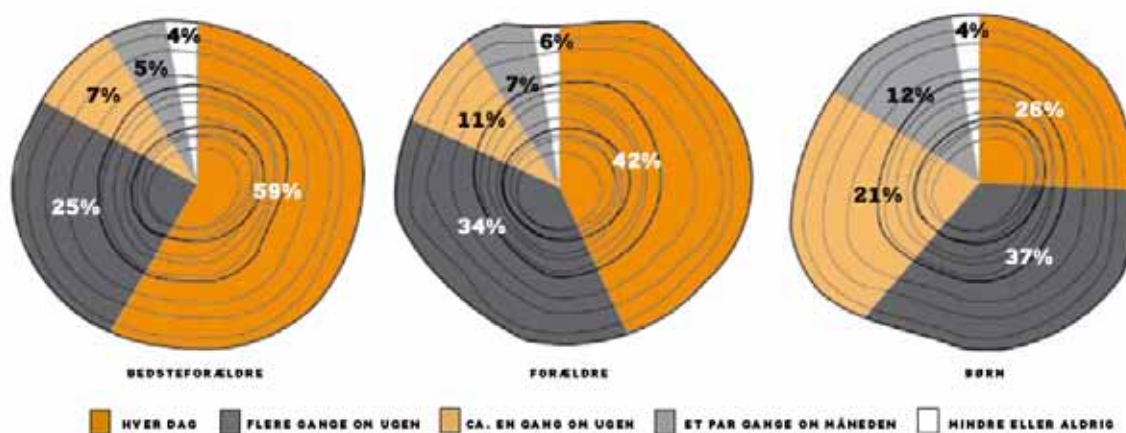
I 2009 gennemførte vi en undersøgelse, der i naturlig forlængelse af 2004 resultaterne skulle belyse, om der var sket en ændring af børns brug af naturen i tre generationer.

Børns brug af naturen i tre generationer

Det var tydeligt forud for 2009 undersøgelsen, *Børns brug af naturen i 3 generationer*, at børn i dag alt andet lige må have mindre tid til dem selv end tidligere generationer. Det er dokumenteret, at de tilbringer mere tid i institutionelle rammer end tidligere. At børn i dag bruger mere tid end tidligere på organiseret sport, og at børn i dag bruger rigtig meget mere tid på digitale medier end tidligere. Hvis søvn, spisetid, skoletid, transporttid, lektielæsning m.m. er nogenlunde konstante størrelser i forhold til tidligere generationer, måtte børns brug af naturen som lege- og oplevelsesrum altså have ændret sig.

Og resultatet af undersøgelsen fra 2009 viser da også, at børn i dag tilbringer langt færre timer i naturen end deres forældre og bedsteforældre gjorde, da de var børn.

Børns dagligdag har ændret sig dramatisk i løbet af de seneste tre generationer. Børnenes bedsteforældre var ude i naturen mange gange om ugen og havde frihed og fritid til at opdage naturen på egen hånd. Men siden er der sket et voldsomt fald i den tid, børn opholder sig i naturen. De grønne bedsteforældre har fået børnebørn med mange andre interesser og nuancer. Børn i dag kommer mindre end halvt så meget i naturen som deres bedsteforældre gjorde som børn (figur 3).

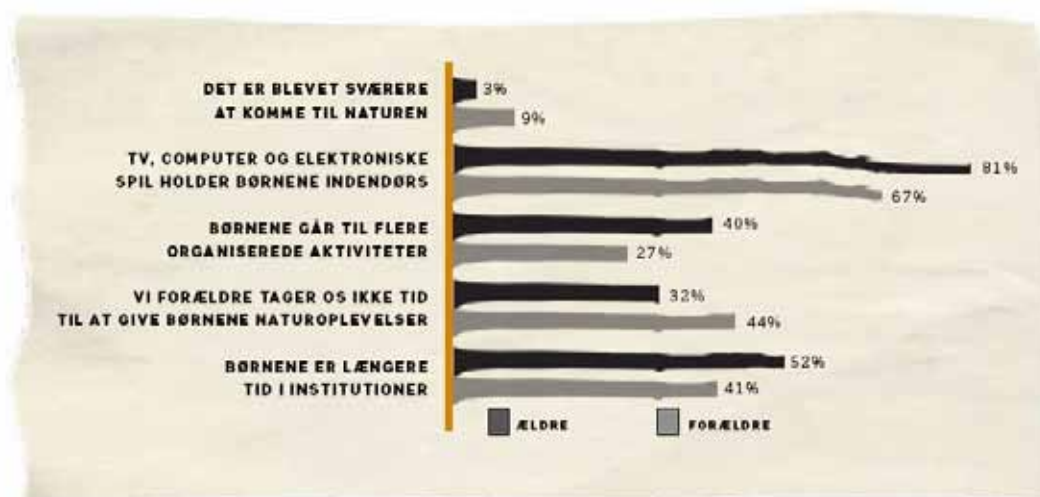
Figur 3: Hyppigheden af børns besøg i naturen i sommerhalvåret.

Børnene er indendørs

Undersøgelsen giver nogle klare fingerpeg om, hvorfor børnene ikke er så meget udenfor i dag som tidligere, og hvad de bruger tiden på. Som den vigtigste årsag angiver både forældre og bedsteforældre, at børnene holdes inde af elektroniske medier som computer, tv og spillkonsoller. Andre årsager er, at børnene er meget i institution, at forældrene mangler tid og nedprioriterer oplevelser i naturen. Desuden går nutidens børn til mange organiserede aktiviteter. For eksempel går 77 procent af børnene i dag til sportsaktiviteter mindst en gang om ugen. Tallet var kun 50 procent for generationen af bedsteforældre.

En travl hverdag

Konklusionen er ikke til at tage fejl af: Børns hverdag er i dag mere travl, overvåget og skemalagt end tidligere, og børn vælger elektroniske medier og de organiserede aktiviteter frem for fritid til at lege i naturen (figur 4).

Figur 4: Top fem af vigtigste årsager til at børn kommer MINDRE ud i naturen end tidligere.

Dykker vi lidt dybere ned i undersøgelsen, ser vi, at faktorer som børnenes manglende lyst, dårligt vejr, mange lektier og mangel på kammerater, der vil med ud i naturen, også spiller en rolle. Mangel på spændende natur, vanskelig adgang til naturen, økonomi og forældrenes angst for, at børnene kommer til skade opleves til gengæld ikke som de store barrierer.

Børnenes forældre oplever i høj grad, at de mangler tid til at få hverdagen til at hænge sammen. Forældrene giver udtryk for, at var der flere timer i døgnet, ville de tage ud i naturen med deres børn. De er enige i, at deres børn skal have oplevelser i naturen, vide noget om natur, dyr og planter, blive glade for at bruge naturen som voksne og lære at passe på og værne om naturen. Og lidt over halvdelen af de adspurgte forældre synes faktisk også, at deres børn kommer nok ud i naturen. Bedsteforældregenerationen er mere skeptisk. Her er det kun 11 procent, der mener, at børn i dag kommer nok ud i naturen.

Flere naturoplevelser for familien

Børnenes egen frie tid til leg og aktiviteter i den nære natur, hvor de bor, er i dag meget begrænset i forhold til tidligere generationer. For bedsteforældrene var naturen en legeplads. De ældre fortæller om, hvordan de legede frit ude i naturen på egen hånd. Der er en helt anden tendens, når man ser på familiens fælles naturoplevelser. Strandture, skovture og andre familieudflugter er blevet mere almindelige for børn i dag, end det var for deres forældre og bedsteforældre. Mange danske familier gør en indsats og prioriterer naturoplevelserne sammen med deres børn. 13 procent af forældrene i undersøgelsen siger, at de-

res børn kommer mere ud i naturen, end de selv gjorde som børn. Som hovedårsager angiver de institutionernes indsats og deres egen bevidsthed om, at det er sundt for børnene.

Hverdagsnaturen forsvinder

De store naturoplevelser for børn skal ofte findes i det små. Lidt ugleglyp eller en haletudse i det nærliggende vandhul. Følelsen er undefinerbar, men det skaber en vigtig samhørighed børnene og naturen imellem. Desværre er uglen i stærk tilbagegang, og frøen har stadig sværere ved at finde et vandhul til sine æg. Ifølge Danmarks Miljøundersøgelser er flere end 1/3 af de undersøgte arter i Danmark på grænsen af udryddelse. Det sker blandt andet, fordi vi mister hverdagsnatur – altså den natur, børnene kan opleve efter skoletid.

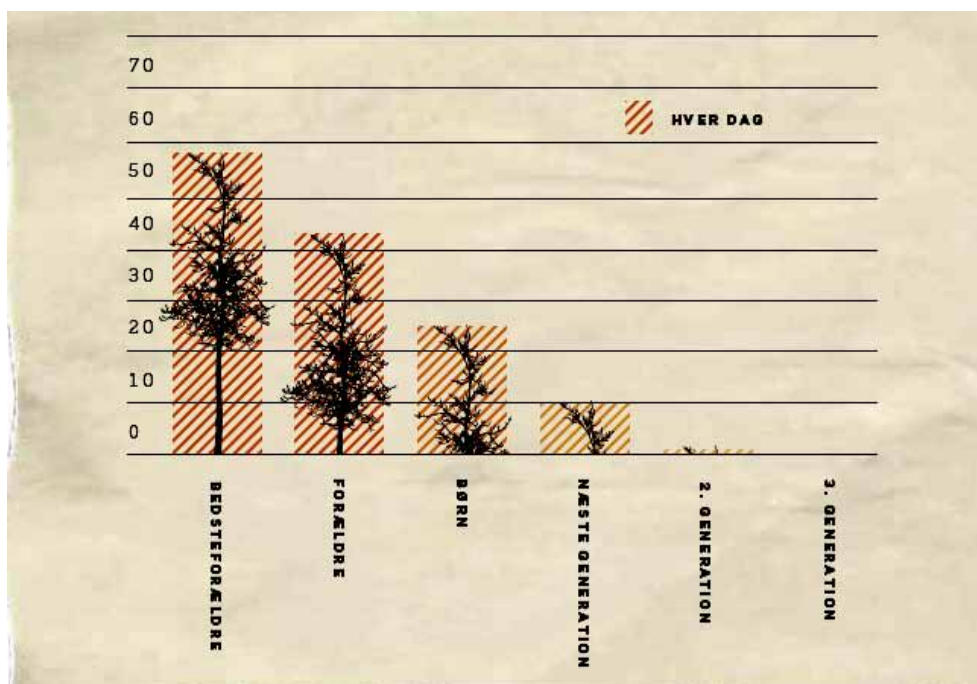
Det var netop rigdommen i og af hverdagsnaturen, der fik bedstefar udenfor, da han var en lille dreng. Årsagen til, at naturen på bare to generationer bliver fattigere, er stadig større efterspørgsel og stadig mere intensiv udnyttelse af hver eneste hektar jord til landbrug og bebyggelse. Og med tabet af natur mister børnene forståelsen for, hvordan naturen fungerer og betydningen af dens mangfoldighed.

Grønne børn giver grønne forældre

Gode naturoplevelser i barndommen fører til naturglade voksne, der er gode til at passe på naturen. Derfor er det vigtigt, at børn kommer ud i naturen. Gode naturoplevelser fra barndommen overføres nemlig direkte til ens voksenliv, viste bl.a. en undersøgelse fra Skov og Landskab fra 2008 og en engelsk fra 2008, se reference nederst i artikel. Det er en helt klar tendens, at forældre med mange og gode naturoplevelser fra barndommen oftere tager deres egne børn med ud i naturen end forældre, der ikke selv har haft en grøn barndom. Konklusionen bakkes op af DN's undersøgelse *Børns brug af naturen gennem tre generationer*. Her fremgår det, at forældre og bedsteforældre i høj grad mener, at barndommens naturoplevelser har haft positiv indflydelse på deres liv og på, hvordan de har brugt naturen som voksne.

På oplevelse med naturkatapulten

Danske børn kommer kun halvt så ofte ud i naturen som bedsteforældregenerationen. Hvis disse tal blot fremskrives, har det sidste barn været i skoven om to generationer (figur 5).

Figur 5: Fremskrivning blot 2. generationer og det sidste barn har været i skoven.

Den negative udvikling skal vi vende med fokus og fællesskab. Fokus på børn, natur og bæredygtighed, og et fællesskab mellem fremsynede forældre, institutioner, myndigheder, medier, foreninger og organisationer. DN ønsker institutioner, hvor børnene kommer mere ud i naturen, og som arbejder med tanker om en bæredygtig udvikling.

Med Gallup-undersøgelsen in mente startede DNs Skoletjeneste i 2009 en portal, www.naturkatapulten.dk, hvor børnefamilier kan finde hjælp og inspiration til naturoplevelser. Grundideen er, at børnefamilier kan finde en naturoplevelse der passer til årstiden, området, familiens behov og det tidsrum, familien har til rådighed. Weekender og ferier er børnefamiliernes vinduer. Der, hvor der er tid til naturoplevelser, men det er i skarp konkurrence med biograftere, zoo-ture, tivoli-ture og familietid i hjemme i sofaen. Derfor skal en naturoplevelse give børnefamilierne tryghed, oplevelsesværdi og være nem at gennemføre. Børnefamiliers tid er sparsom, og meget få børnefamilier kan bruge mange timer i naturen, så aktiviteten skal ikke vare mere end en-to timer. Den skal heller ikke være grejtung eller forudsætte mange færdigheder eller viden om naturen. Disse faktorer og sikkert en lang række andre skal tænkes ind i de forslag og tilbud til børnefamilier, som udbydes i forskelligt regi.

Kommer institutionsbørn ud i naturen?

DNs Skoletjeneste ønsker snarest at iværksætte en ny undersøgelse af børns færden i naturen i institutionelle rammer. Her er der et stort videnshul. For kommer børn i ringe grad, i nogen grad eller blot i en eller anden grad ud fra skolens eller institutionens område? Og hvad laver de, når de kommer ud i naturen? Viden fra en sådan undersøgelse skal

hjælpe os og andre gode kræfter, der arbejder med at understøtte leg, oplevelse og læring i naturen, til målrettet at skabe gode rammer og værktøjer til lærere og pædagoger. Viden herfra skal naturligvis også bruges politisk konstruktivt på lokalt og nationalt plan - for at sikre skærpet fokus på området hos beslutningstagerne. Det er et område, som DN i den nærmeste fremtid vil lægge ressourcer i. Vi vil gerne skabe en bred national bevægelse, som kan være med til at løfte debatten og skabe resultater med gevinst for børns sundhed og udvikling.

Danske børn skal klædes på, så de i fremtiden kan træffe gode, kloge og rigtige beslutninger om vores naturgrundlag. Børn skal ud i naturen – både for deres egen og for naturens skyld.

Referencer

The Childhood Factor. Adult Visits to green Places and the Significance of Childhood Experience”. Catharine Ward Thompson, Peter Aspinall, Alicia Montarzano. *Environment and Behavior*, Vol. 40, No. 1, 111-143 (2008)

Johansen, Maya & Bentsen, Peter (2008), *Grønne børn bliver grønne voksne*, Skov & Landskab.

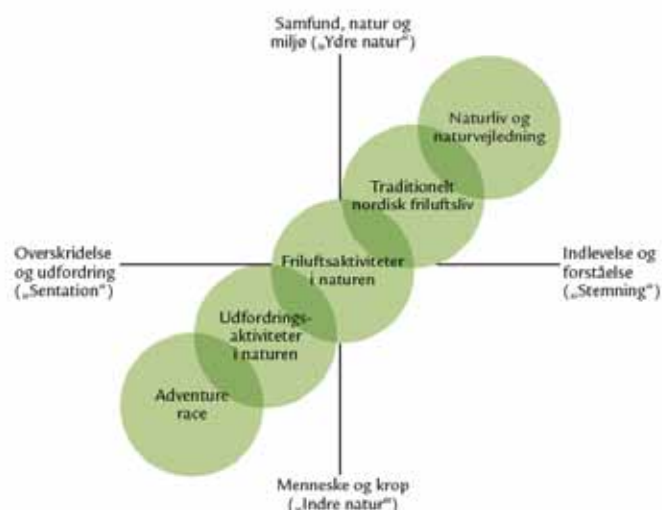
Unge deltagelse i organiseret friluftsliv i Danmark – muligheder for oplevelse af krop og landskab

Af *Søren Andkjær*, Lektor, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet, sandkjaer@health.sdu.dk

Friluftsliv i Danmark idag

Friluftsliv i Danmark i dag rummer flere kulturer og kan karakteriseres som en mangfoldighed af udtryk og betydninger (Andkjær 2008). Indenfor det pædagogisk organiserede friluftsliv synes der at være en orientering enten mod den ydre natur og de miljøpolitiske forhold eller mod den indre natur forstået som krop og træning (jvf. fig 1). Samtidigt, hvis man anlægger et deltagerperspektiv, synes der at være en fascination enten af det stemningsfulde i naturen eller af sensationen forstået som oplevelsen af udfordring eller grænseoverskridelse (jvf. fig 1). Det er endvidere muligt at indskrive en orientering imod og relation til natur og landskab i forestillingen om forskellige kulturer i friluftslivet.

Figur 1¹

Figuren viser fem fremtrædende kategorier eller retninger i moderne friluftsliv i Danmark, spændt ud mellem på den ene side (den vertikale akse) den pædagogiske begrundelse og legitimering, og på den anden side (den horisontale akse) motivationen og attraktionen for deltagelse set fra deltagerens perspektiv

Den viste polaritet eller dobbelthed kan ses udtrykt i forestillingen om to radikale og forskellige kulturer i friluftsliv – det enkle friluftsliv og adventure (Andkjær 2005, 2008, 2010). Argumenterne for at inddrage netop disse settings er at de repræsenterer en markant og velkendt polaritet i dansk friluftsliv (Fisker 2008, Andkjær 2008, Bentsen et al 2009) (jvf. fig 1). Polariteten, som naturligvis er udtryk for en kraftig forenkling af virkeligheden, kan ses som forskellen eller modsætningen mellem på den ene side det enkle

¹ Figuren er hentet fra Bentsen, Andkjær, Ejby-Ernst 2009

friluftsliv med fokus på tiden, turen og den gode oplevelse i naturen og på den anden side adventure forstået som en nyere trend i dansk friluftsliv med fokus på action, udfordring og grænseoverskridende oplevelser i mere eller mindre naturlige landskaber. Den skitse-rede dobbelthed og polaritet synes især at være markant for unge mennesker.

For bedre at kunne forstå unges motiver for deltagelse og deres ønsker relateret til aktiv deltagelse i friluftsliv er det nødvendigt at inddrage empirisk materiale². Den følgende gennemgang viser eksempler på unge menneskers forestillinger og ønsker i forhold til deltagelse i forskellige former for organiseret friluftsliv.

Motiver relateret til krop og natur i det enkle friluftsliv

Kombinationen af at være ude i den friske luft og bruge kroppen fysisk har stor attraktionsværdi i det enkle friluftsliv:

M: det at gå ud og føle, at man ernår man ligger inde i teltet om aftenen, og man føler, at ens krop er blevet brugt, og man bare falder i søvn med det samme, det er egentlig utroligt rart

K: ja det er rigtigt (efterskole 1,e)³

M: det er både sundere rent fysisk, det at du kommer ud at røre din krop og får mange flere muskler.. og så er der også det psykiske

Interviewer: hvordan det?

M: de kommer ud at opleve noget få en dejlig fornemmelse i hovedet, du er ikke så tung

M: man kan faktisk gå og tænke meget, når man sådan ... vandrer og der er helt stille og sådan noget ...

Interviewer: er det sundt?

M: det ved jeg ikke, men det er dejligt! (efterskole 1,e)

Selvom der oftest ikke er fokus på de fysiske kropslige strabadser og man ofte taler om overskudsliv og positive oplevelser i naturen er det tydeligt at den fysiske aktivitet giver deltagerne såvel fysisk og som psykisk tilfredsstillelse. Den kropslige oplevelse af at have brugt kroppen og være træt, måske på en ny måde, er central og ses som et vigtigt element i det enkle friluftsliv.

Målet med det enkle friluftsliv er ikke at nedbryde deltagerens personlige grænser eller gennemføre ekstreme aktiviteter. Alligevel er de fysiske udfordringer ofte store og det er tydeligvis de situationer deltagerne husker, og det er de situationer som tillægges betydning. Måske er det en særlig pointe i det enkle friluftsliv at fokus ikke er på den hårde

² Den følgende gennemgang viser til empiri blandt unge mennesker (13 – 16 år) som deltager i organiseret friluftsliv på høj- eller efterskole i Danmark (Andkjær, 2008). Materialet bygger på resultater fra et ph.d.studie, hvor metoden er kvalitativ kulturanalyse med brug af konfigurationsanalyse som metodisk indgang. ”e” indikerer at respondenter er elev, ”l” markerer en lærers udtalelse.

³ Benævnelsen refererer til den aktuelle case og ”e” indikerer at det er elever der taler. ”l” indikerer at det er en lærer eller underviser. ”M” betyder mand, ”K” betyder kvinde

fysiske belastning, men at den alligevel opstår mere eller mindre naturligt eller spontant som et resultat af turen, vejret, deltagerne eller ...?

Det er et (pædagogisk) mål at deltagerne skal opleve en form for ro i kraft af turen og oplevelsen af tiden. Dette står imidlertid i nogen grad i modsætning til deltageres, de unge menneskers, intentioner og ønsker.

K: "jeg kan også bedst lide, når man kommer ud at røre sig lidt, og måske prøver nogen grænser af ... og .. i stedet for bare at sidde stille, altså selvfølgelig kan det være flot at sidde og nyde en solnedgang og sådan, men også fordi jeg godt kan lide sport, så synes jeg også det er sjovt at røre sig ..." (efterskole 2,e)

Der er tilsyneladende et dilemma i det enkle friluftsliv. På den ene side – primært på det diskursive plan i litteraturen og fra underviserside - betones det rolige og stemningsfulde, og på den anden side fascineres de unge mennesker af stærke kropslige oplevelser og de tiltrækkes af fysiske og mentale udfordringer. Det virker imidlertid som om en kombination af pædagogisk planlægning og naturens uforudsigelighed ofte sørger for at ønsker og behov bliver tilgodeset i det enkle friluftsliv.

Naturen synes at rumme en særlig betydning i det enkle friluftsliv:

F: "Jeg synes også bare at man føler sig - hvad skal man sige - man associerer sig med sine tidligere slægter, sådan meget det er sådan ... vikingerne har boet her ude, man føler sig sådan rigtig - hvad skal man sige: back to nature, ikke ... sidde under et træ... det er sådan en rigtig god fornemmelse, synes jeg" (højskole 1, e)

M: "Men kan vi få sat sådan nogen ting i gang jo, med at de føler en eller anden interesse for naturen, som jeg tidligere sagde: dens mangfoldighed, og lysten til at komme tættere på naturen, så er det jo stort" (efterskole 2, l)

I det enkle friluftsliv er det en ambition at natur og landskab skal have en betydning. Den pædagogiske dagsorden handler bl.a. om at skabe en interesse dels for naturen og en følelse for det særlige sted eller landskab. Dette skal ideelt set føre til kendskab til og bevidsthed i forhold til natur og miljø, som på sigt kan blive til (miljømæssig) handling. Deltagerne har tydeligvis ikke i samme grad (som det er intentionen) en interesse for disse forhold. Alligevel synes oplevelserne med det enkle friluftsliv at give anledning til tanker og refleksioner over natur, bl.a. i forhold til tidligere slægter og de historiske rødder.

Motiver relateret til krop og natur i adventure

Den kropslige udfordring er central i adventure og integrerer det fysiske og mentale, hvilket giver en samlet påvirkning, som opleves attraktiv af deltagerne:

K: Joh ... kajakturen, da jeg var kold og det var mørkt, og vi vidste bare ikke, hvor

langt vi havde igen, fordi vi kunne ikke se, hvor langt der var igen, for det var blevet mørkt, og det var ikke sjovt, og så kom vi i land, så får vi at vide, at vi skal hoppe i havnen: NEJ det gør jeg bare ikke, men da jeg så kom hen og nej det var ikke så langt og sådan, og så okay så gør vi det alligevel, og da jeg kom op: jeg skreg bare jeg gjorde det, jeg gjorde det ... det var fedt, det var rigtigt fedt (højskole 3,e)

Adventure som aktivitetsform er tydeligvis inspireret af aktiviteter og koncepter fra den engelsksprogede del af verden. Her bruges begrebet som en samlebetegnelse for nyere aktiviteter indenfor friluftsliv og spænder fra udfordringsaktiviteter eller teambuilding i naturen til mindre multi-sportsarrangementer arrangeret lokalt og ikke-kommercielt fx. på en høj- eller efterskole. I praksis rummer begrebet samarbejdsøvelser af forskellig karakter samt ture eller løb, hvor grupper (teams) bevæger sig gennem et landskab på forskellig måde (mountainbike, kajak, kano, inliners, løb m.m.) evt. med et konkurrenceelement.

M: Jeg synes nok også nogen gange, at jeg kan mærke at drengerøven kommer op i mig, ... kan finde legen i det, at .. det er faneme fedt at klatre op ad en pæl og sidde der oppe og råbe og skringe, det ved jeg ikke, det er sådan et vildt fag, man bliver også sådan lidt vild inden i, synes jeg, at sejle kajak og sådan noget

K: Og det er okay at være vild, alt ...

M: Ja alt er tilladt (højskole 4,e)

I adventure er den fysiske udfordring central - det skal være hårdt og deltagerne presses både fysisk og psykisk – bl.a. i kraft af variationen eller sammensætningen af kropslige aktiviteter og de overraskende elementer: ”Du ved aldrig hvad det er du kommer til.....!”⁴. Udfordringerne og den fysiske belastning giver stærke kropslige oplevelser, som kan give minder om barndommens oplevelser med leg og eventyr og dermed som en mulighed for at genopleve disse i voksenlivet.

M: Ja men naturen er jo hele udspillelespladsen Og er egentlig den, der skal skabe alle udfordringerne undervejs og ... det kan jo give altså det kan jo både give det kan være let at komme over vandet, og det kan være meget svært at komme over vandet, det det ændrer sig i hvert fald hele tiden ikke også, i forhold til almindelig idræt, men uden naturen, så ville der ikke være et adventure race ... (efterskole 4, l)

M: Det at køre igennem en skov for mig, det er bare det fedeste, jeg ved ... i hvert fald for mig

M: Der er helt klart forskel fra at køre f.eks. igennem en by eller køre i en skov, ikke (efterskole 4, e)

4 Denne formulering af en elev på idrætshøjskoler som deltager i adventure fremstår paradigmatisk for kulturen og illustrerer den grundlæggende usikkerhed og ikke-viden som dels er en del af de pædagogiske virkemidler og dels er en udfordring og attraktion for deltagerne

I adventure synes natur og landskab at have en anden betydning sammenlignet med det enkle friluftsliv. Naturen betragtes i højere grad som en arena for menneskelig aktivitet, og det er ikke naturen i sig selv eller det særlige sted, som har betydning og som fremstår som en attraktion. Alligevel er det tydeligt at naturen og landskabet som ramme har en betydning. Landskabets former og naturens omskiftelighed giver de konkrete udfordringer og naturen er samtidigt med til at er med til at skabe eller styrke motivationen for deltagelse i friluftsliv og adventure for de unge mennesker.

Opsummering

Som eksemplerne fra empirien og gennemgangen viser findes der markante forskelle mellem de attraktioner unge søger og oplever gennem deltagelse i de to settings i organiseret friluftsliv i Danmark (Andkjær 2010). Dette gælder ikke mindst i forhold til betydningen og arten af oplevelser af krop og sted eller rum:

Det enkle friluftsliv	Adventure
Den ydre natur som motivation <ul style="list-style-type: none"> - landskabet - naturen som tema 	Den indre natur som motivation <ul style="list-style-type: none"> - krop og træning - sundhed
Rekreativ, oplevelses- eller nydelsesorienteret brug af kroppen i social sammenhæng	Fysisk aktiv kropsudfoldelse, udfordring og strabadser i social sammenhæng
Fokus på processen <ul style="list-style-type: none"> - at have det godt - positive oplevelser 	Fokus på produktet <ul style="list-style-type: none"> - træning - fysisk sundhed
Refererer til et bredt og humanistisk sundhedsbegreb med fokus på mental sundhed og livskvalitet	Refererer overvejende til et naturvidenskabeligt sundhedsbegreb med fokus på den fysiske sundhed

Unge mennesker motiveres til og deltager i friluftsliv for at få store oplevelser med egen krop, hvor udfordring, mestring og måske risiko er centrale begreber eller værdier (Andkjær 2005, 2008, 2010) Samtidigt betyder den sociale ramme, vennerne, og det at være del af et fællesskab meget for de unge (Mogensen 2007). Naturen og det særlige landskab eller sted har tilsyneladende mindre betydning for unge mennesker i dag.

Unge menneskers friluftsliv bliver ofte fremhævet og diskuteret ift. at pege på de mulige retninger og trends som kan tegne fremtidens friluftsliv (Odden 2004). En central diskussion handler imidlertid om hvorvidt unges (ofte nye og anderledes) præferencer for friluftsliv skal forstås som nye trends, som kan tænkes at præge fremtidens friluftsliv. Alternativt kan argumentere for at det snarere handler om at unges friluftsliv kan ses som en form for overgang(-sritual), som markerer løsrivelse og som kan anvendes i deres søgen efter identitet (Bischoff 2002). Meget tyder på at begge forhold spiller ind og at der er tale om en kompleks udvikling.

Muligheder og begrænsninger

Muligheder og begrænsninger for friluftsliv er, som det fremgår (fx. af oplægget til konferencen), et kompliceret forskningsfelt. Akkurat som når det handler om deltagelse i idræt, aktiv transport og sundhedsfremmende adfærd er der en lang række faktorer, som spiller ind (Sallis 2006, Troelsen 2010). Det er ikke nok at fokusere på de individuelle og evt. sociale forhold (køn, alder, behov, motiver m.m.), også de mere overordnede politiske og strukturelle forhold (adgang, faciliteter m.m.) har betydning

Nyere forskningsresultater peger på at det netop er samspillet eller synergien mellem en række faktorer som har betydning for hvordan vi handler – og om vi fx. begynder at dyrke regelmæssig motion og vælger at tage cyklen på arbejde fremfor bilen. Det betyder, at det er nødvendigt at inddrage flere forskellige forskningsdiscipliner som psykologi, sociologi og samfundsvidenskab for at forstå samspillet mellem en række mekanismer. Sallis peger i denne sammenhæng på behovet for en helhedsorienteret tankegang og har udviklet en model, som forsøger at vise kompleksiteten og de forskellige faktorer og niveauer, der har betydning for vores valg af adfærd og livsstil (Sallis 2006).

Anvender vi denne tankegang og teori i forhold til deltagelse i friluftsliv betyder det, at det ikke er nok at fokusere på et perspektiv eller en faktor for at forklare enten begrænsninger eller muligheder. Sammenhængen og synergien mellem det politiske, det strukturelle, det sociale og interpersonelle samt det individuelle er centralt, når det handler om at forstå og forklare valg af adfærd. Gruppeidentitet og kollektive motivationsmønstre har endvidere stor betydning ikke mindst i forhold til unge mennesker. Det er ikke nok at der på det politiske og strukturelle niveau bliver skabt bedre adgang til naturen. Samtidigt er det heller ikke tilstrækkeligt at fokusere på udvikling af motiverende og attraktive aktiviteter for særlige målgrupper og formidle disse i pædagogisk form, fx. i skolen.

I denne artikel har fokus været på unge mennesker og deres deltagelse i organiseret friluftsliv. Spørgsmålet har været hvad der motiverer unge mennesker til at deltage i forskellige former for friluftsliv, samt hvilke attraktioner og værdier forskellige former for friluftsliv kan tilbyde unge mennesker i Danmark i dag. Det handler dermed dels om det individuelle og sociale niveau – unges motiver for deltagelse i friluftsliv - og dels om et kulturelt og institutionelt niveau - hvilke (oplevelses-)muligheder stiller forskellige former for friluftsliv til rådighed for unge mennesker. Vi har her set at både det enkle friluftsliv og adventure som to fremtrædende former for friluftsliv i Danmark idag, på hver sin måde, tilbyder attraktive oplevelser af krop og natur.

Fokus på de individuelle og sociale faktorer betyder imidlertid som beskrevet at billedet ikke forklarer hele sammenhængen. Hvis intentionen er at arbejde for at flere unge mennesker bliver aktive og interesserer sig for natur og friluftsliv er det nødvendigt også at tænke de andre faktorer med. Det handler her først og fremmest om strukturelle forhold med adgangen til natur og landskab samt om udvikling af faciliteter og rum, der dels er tilgængelige og dels inviterer til deltagelse og aktivitet. Et andet interessant område eller spørgsmål omhandler hvilke uddannelsesmæssige og institutionelle eller organisationsmæssige rammer der stilles til rådighed for unges eventuelle fremtidige engagement

i friluftsliv, fx i form af foreninger. Også formidlingen af friluftsliv, fx. i skolen, samt betydningen af forskellige undervisningsformer og rollemodeller bør undersøges og diskuteres.

Diskussion og afrunding

Gennemgangen og argumentationen giver ikke noget enkelt svar på spørgsmålet om muligheder og begrænsninger for unges friluftsliv set i et personligt og interpersonelt perspektiv. Det er med andre ord ikke enkelt at svare på hvordan man skal planlægge, undervise eller formidle og i det hele taget tænke for at inspirere unge mennesker til at deltage i friluftsliv. Dette forhold hænger bl.a. sammen med at gruppen af unge påvirkes og foretager valg ud fra en lang række faktorer som er indbyrdes forbundne (jvf. tidl.). Samtidigt er friluftsliv som fænomen i høj grad et komplekst fænomen, som rummer mange værdier og attraktioner og dermed også mange mulige ”effekter”.

Unge mennesker synes at blive motiveret til deltagelse i friluftsliv dels for at være sammen med jævnaldrende venner og dels for at opleve kropslige udfordringer. Nærkontakten med natur og oplevelsen af et særligt sted eller landskab spiller tilsyneladende en mindre rolle for de unges valg. De to dominerende settings i dansk friluftsliv – det enkle friluftsliv og adventure – som findes både indenfor uddannelsessystemet (fx. de frie skoler), foreningsverdenen og den kommercielle sektor, tilbyder gode muligheder for denne type oplevelser. Umiddelbart kan det se ud til at de nyere trends i friluftsliv, her samlet i begrebet adventure, giver de bedste muligheder for at tilgodese og opfylde unge menneskers forventninger og ønsker til friluftsliv. Kroppen er i spil, der er fokus på udfordringer og det sker i en social sammenhæng, hvor det at være sammen med vennerne har betydning. I det enkle friluftsliv er der i mindre grad fokus på udfordringer, hvilket imidlertid ikke betyder at der ikke kan være både kropslige, mentale og sociale udfordringer. Graden af udfordringer er imidlertid mere et resultat af tilfældigheder – gruppen, vejret, naturen – og mindre styret ud fra et pædagogisk mål. Samtidigt er der et større fokus på natur, kultur og landskab, som ikke synes at være en central attraktion for de unge.

Det betyder at der er gode argumenter for at arbejde med det enkle friluftsliv og i særlig grad med adventure, hvis man ønsker at stimulere og fremme unges deltagelse i friluftsliv. Muligheden for at opnå store oplevelser, evt. overskride egne grænser, i en social og tryk ramme er her åbenbar (Mogensen 2007). Dette forhold tydeliggør eller forklarer hvorfor mere adventureorienterede aktiviteter og koncepter synes at vinde frem fx. i de frie skolers og kommercielle virksomheders kursus- og aktivitetsprogrammer (Johnsen 2010).

Spørgsmålet er om undersøgelsen giver det fulde billede af situationen. Måske rummer det enkle friluftsliv kvaliteter, som ikke er helt så synlige, bevidste og konkrete? Måske spiller mediernes påvirkning en rolle, hvor der umiddelbart er bedre billeder og bedre historier i adventure-aktiviteter sammenlignet med det enkle friluftsliv. Eksempler kan være tilsyneladende risikabel rapelling fra klippevægge eller betonsiloer, sveddryppende ræs på inliners eller MTB, eller det udstyr og beklædning som knyttes til deltagelse i

adventure, fx. solbriller, camelbags m.m. Historier og billeder om adventure appellerer sandsynligvis i højere grad til unges drømme og forestillinger om egen identitet og et godt liv. Endelig viser undersøgelser at unge mennesker idag ikke orienterer sig og vælger entydigt i en retning, fx. adventure, men at det måske netop er en del af deres strategi (livsstil) at afprøve forskellige arenaer. Set på denne måde kan unge mennesker fx. opleve attraktion og finde tilfredsstillelse ved at deltage i et skarpt og konkurrencebetonet adventure race, for efterfølgende i næste weekend at tage på friluftstur med enkle midler og med turen, naturen og det sociale som mål (situationsbetinget deltagelse) (Andkjær 2005).

Argumentationen viser at der er gode muligheder for at unge med perspektiv til de personelle og interpersonelle faktorer kan blive motiveret til at deltage i organiseret friluftsliv. Spørgsmålet er om de mere strukturelle og politiske forhold på tilsvarende vis inviterer til deltagelse? Der findes imidlertid meget sparsom forskning som på kvalificeret vis undersøger og diskuterer dette centrale spørgsmål (Kæe 2002, Geltin & Søndergård Jensen 2007, Hasløv 2009).

En central begrænsende faktor for unges deltagelse i friluftsliv er sandsynligvis konkurrencen fra andre kulturtilbud, idræt m.m. – og dermed et spørgsmål om tid og prioriteringer. Unge har mulighed for at være aktive og udfordre sig selv kropsligt i et fællesskab med jævnaldrende på mange forskellige arenaer. Her skal det særlige ved friluftslivet og oplevelsen af natur og landskab muligvis synliggøres og udvikles.

Der findes en del strukturelle forhold i relation til friluftsliv som virker begrænsende på aktivitet og deltagelse ikke bare for unge men mere generelt. Først og fremmest handler det om adgang til naturområderne som er relativt begrænset i Danmark (Andkjær 2010). Der er samtidigt relativt stor afstand til områder, som kan opleves som vilde og uberørte landskaber. Endelig kan det overvejes om ikke unges præferencer for friluftsliv og deres motiver for deltagelse fordrer nogle særlige landskaber og steder. Man kunne forestille sig udvikling af landskaber, særlige steder og oplevelsesfaciliteter som i højere grad vil stimulere til – og dermed åbne muligheder for – at unge mennesker vælger at deltage aktivt i friluftsliv.

Forskellige former for friluftsliv og forskellige målgrupper har forskellige fordringer og behov ift. ruter, baner og faciliteter. Vi ved imidlertid for lidt om betydningen af rum og rammer og dermed om sammenhængen mellem på den ene side motivation og deltagelse og på den anden side rammer, faciliteter og landskab.

Referencer

Andkjær, S (red) (2005): Friluftsliv under forandring - en antologi om fremtidens friluftsliv.. Slagelse, Bavnebanke.

Andkjær, S. (2005). Nye trends og tendenser i friluftsliv. In. Andkjær, S (red) Friluftsliv under forandring - en antologi om fremtidens friluftsliv. Slagelse, Bavnebanke.

Andkjær, S. (2008). Friluftsliv i Danmark. Unges deltagelse i friluftsliv set i kulturelt perspektiv. Institut for Idræt og Biomekanik Odense, Syddansk Universitet. Ph.d.-afhandling

Andkjær, S. (2010): På jagt efter kroppen i friluftslivet: stilhed og stemninger eller eventyr og sensationer?

www.idrottsforum.org 2010-06-06

Andkjær, S. (2010): Friluftsliv i Danmarks vilde natur – praksis, planlægning og perspektiver. In: Troelsen, J. (red.) *Bevægende rammer. Omgivelsernes betydning for fysisk aktivitet og sundhed*. Syddansk Universitetsforlag

Andkjær, S. (2010): *Space and place in Outdoor Education in New Zealand – with a comparative cultural perspective to Friluftsliv in Denmark and the Nordic countries*. *New Zealand Journal of Outdoor Education* 2010, vol. 2, issue 4

Bentsen, P., Andkjær, S., Ejby-Ernst, N. (2009). *Friluftsliv, natur, samfund og pædagogik*. København, Munksgård.

Bischoff, A. (2002). ”Unge, ungdomskultur og natur”. In: Agger, P.: *Naturens værdi*. København, Gads Forlag

Fisker, H. J. (2008): *Unge friluftsliv i Danmark i det 21. Århundrede. Unge friluftsliv som personligt, socialt og kulturelt identitetsprojekt på friluftslivets felt*, LIFE, Københavns Universitet, Ph.d. afhandling.

Gentin, S., Søndergaard Jensen, F. (2007): *Brug og udbud af friluftsfaciliteter på Skov- og Naturstyrelsens arealer – en analyse på baggrund af tidligere undersøgelser*. Arbejdsrapporter Skov & Landskab nr. 35-2007

Hasløv, D. B. (2009): *Steder på ruten – friluftsliv som helhedsoplevelse*. Lokale- og Anlægsfonden Skriftrække 14

Johnsen, M. (red.) (2010): (2010): *Dansk Friluftsliv nr. 82, juni. Temanr. om højskolernes friluftsliv*. Dansk Forum for Natur- og Friluftsliv

Koed Mogensen, Lars (2007): *Smag for adventure. Dansk pædagogisk friluftsliv i et selvdannelsesperspektiv*. Oversat fra: Gunnar Liedtke, Dieter Lagerstrøm. *Friluftsliv - Entwicklung, Bedeutung und Perspektive*

Kaee, B., Møller Madsen L. (2002): *Holdninger og ønsker til Danmarks natur*. In: Peder Agger et al: *Naturens værdi. Vinkler på danskernes forhold til naturen*. København, Gads Forlag, s. 229 – 251

Odden, Alf (2004). *Young peoples participation in outdoor recreation activities – trends and traditions*. In: Report from “The national conference of outdoor recreation research”, Tromsø 2-4.6 2004, pp. 1-23

Sallis, J. T. (2006): *An ecological approach to creating active living communities*. *Annual Review of Public Health*, 27, p. 297-322

Troelsen, J. (2010) *Bevægende rammer. Omgivelsernes betydning for fysisk aktivitet og sundhed*. Syddansk Universitetsforlag

Muligheder og begrænsninger for ældres friluftsliv

Af Jette Hansen-Møller, Landskabsarkitekt, Fil. Doc., lektor på kandidatuddannelsen i landskabsforvaltning, Det Biovidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet, jhm@life.ku.dk

Ældre er ikke bare ældre. Undersøgelser har for eksempel vist, at +65-årige både kommer relativt oftere og er i længere tid end yngre i de rekreative områder, der ligger tættest på deres hjem, eller som er godt tilgængelige i det hele taget (King et al., 2003; Payne et al., 2005). Modsætningsvis er den typiske ikke-bruger af parker og grønne områder i byerne en ældre kvinde med dårligt helbred, ringe økonomi, ikke-vestlig oprindelse og dårlig uddannelse (Shutzer & Graves, 2004).

Begrænsninger for friluftsliv betinget af køn, alder, uddannelse og økonomi kan samfundet ikke fjerne. Til gengæld kan nogle af mulighederne forbedres. Det gælder især forsyningen med let tilgængelige, velplanlagte grønne områder. Men et godt helbred er også en vigtig forudsætning for at være friluftsmæssig aktiv højt op i alderen. Samtidig er friluftsliv en aktivitet, som både kan forebygge et dårligt helbred og bruges til genoptræning. Grunden er, at friluftsliv indebærer fysisk aktivitet, naturoplevelser og sociale kontakter, som hver især er gavnlige for helbredet, og som ældre desuden sætter mere pris på end yngre. Da ældre på 65 år og derover udgør en stærkt stigende andel af den danske befolkning, er det vigtigt ud fra en samfundsmæssig betragtning, at de kan klare sig længst muligt i eget hjem. Imidlertid findes der intet overblik over, hvilke muligheder der findes i dagens Danmark for friluftsliv rettet specielt mod ældre. Vi har heller ingen data, der gør det muligt at sammenligne, hvilke grupper af ældre, der dyrker hvilke aktiviteter, hvorfor, hvilke hindringer de støder på, og hvilke muligheder de savner. Noget tyder endvidere på, at nogle ældre er begyndt at dyrke aktiviteter, de aldrig har prøvet før. Hvorfor, hvilke aktiviteter det drejer sig om, og på hvilke måder det eventuelt fremmer den ældres livskvalitet, ved vi ikke, men måske udforskning heraf kan give inspiration til kommuner og frivillige organisationer om, hvordan inaktive ældre kan bringes til at blive mere friluftsmæssigt aktive.

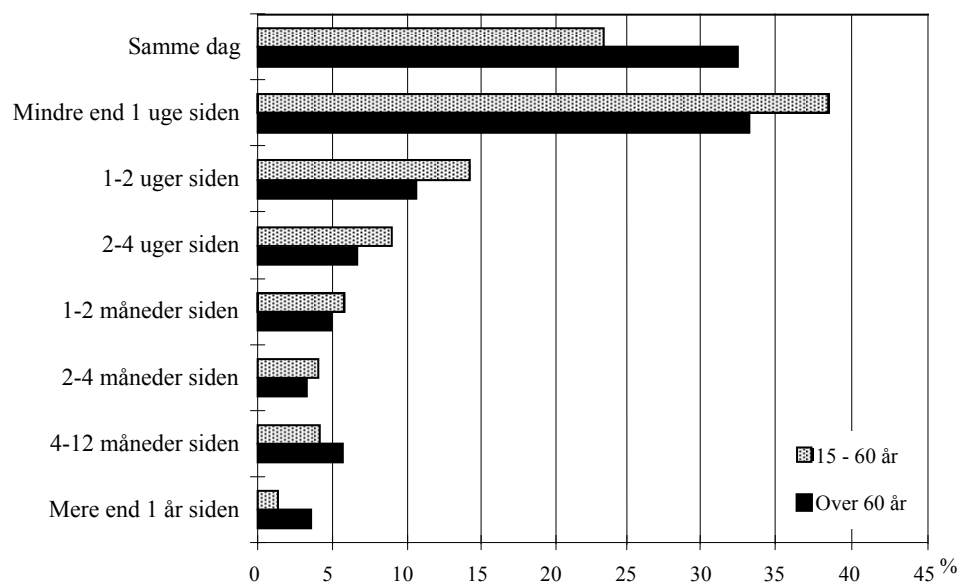
I det følgende sammenkædes de sundhedsmæssige fordele for ældre ved at dyrke friluftaktiviteter, få naturoplevelser og møde andre mennesker med viden om motiver, hindringer og muligheder herfor. De danske data stammer fra repræsentative undersøgelser af befolkningens friluftsliv udenfor hjemmet (Jensen, 1998; Kaae & Madsen, 2003) og i byparker (Holm, 2000; Schipperijn, 2010) udført af forskere fra Skov & Landskab.

Friluftaktiviteter

Fysisk aktivitet i almindelighed fremmer ældres funktionsevne og balance så risiciene for skader som følge af faldulykker mindskes. Aktive ældre sover også bedre og lever længere end passive (Chodzko-Zajko et al., 2009). I tilgift forbedrer udendørs aktiviteter

deres generelle tilfredshed med sig selv og livet, med et mindre træk på sundhedsvæsenet til følge (Pretty et al., 2007; Raymore & Scott, 1998). Alligevel er der et flertal af ældre danskere, som ikke opfylder de sundhedsmæssige anbefalinger om 30 minutters motion mindst 5 dage om ugen (Beyer & Puggaard, 2008), men også flere ældre, der er mere friluftsmæssigt aktive end de yngre aldersgrupper.

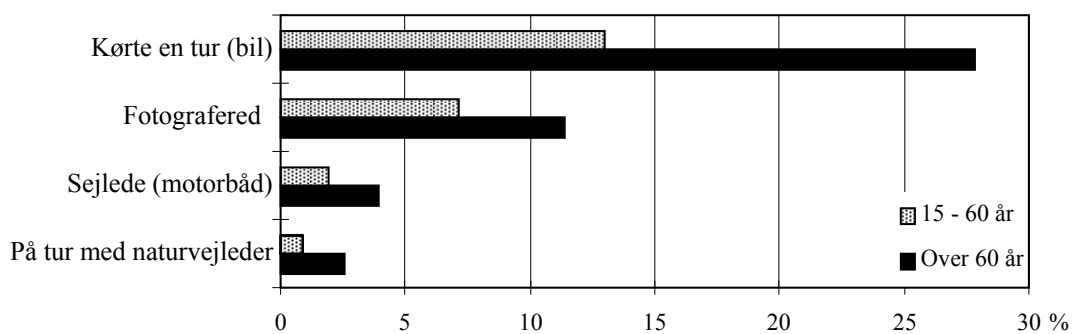
For eksempel dyrkede forholdsvis flere 61-77-årige og 60-70-årige end yngre friluftsliv i henholdsvis det danske landskab (Jensen, 1998) og i en bypark (Holm, 2000) i ugen før de blev spurgt. Det kan skyldes, at nogle ældre synes, indendørs motion er kedeligt (Crombie et al., 2004) eller foretrækker friluftsliv frem for motion, fordi det netop *ikke* minder dem om træning (Norling, 1996). Flere over 70 år kom kun meget sjældent ud i landskabet måske pga. dårligt helbred eller manglende transportmuligheder (Jensen, 1998), se Figur 1.

Figur 1: Besøgshyppighed – tidsrum siden sidste naturbesøg i 1994/95 (Jensen, 1995).

De ældre brugte også længere tid på deres sidste tur end de yngre. 70 % af de 61-77-årige brugte 1-2 timer, mens det kun gjaldt 60 % af de yngre. Næsten en tredjedel af de ældre var ligesom de yngre alene på deres sidste tur i landskabet, men langt flere ældre (40 %) end yngre (28 %) fulgtes med en anden (Jensen, 1998).

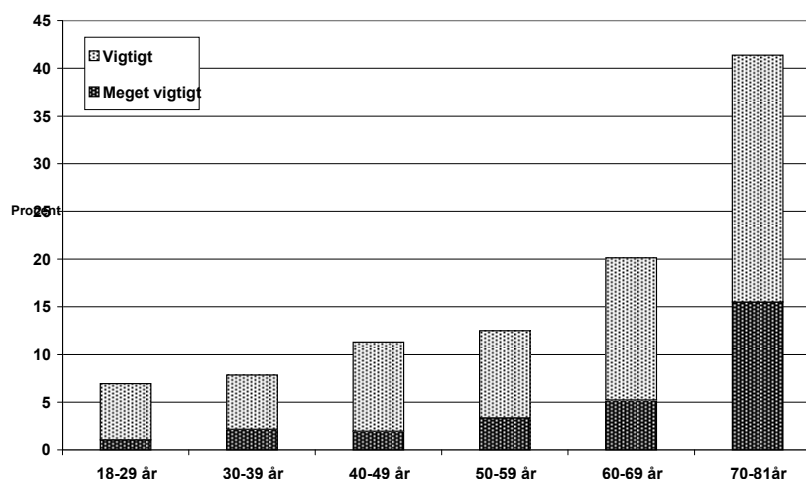
At gå en tur og opleve naturen, hvad enten det er i landskabet eller et grønt område i byen, er den mest almindelige friluftaktivitet blandt både ældre og yngre og i udlandet såvel som i Danmark. Ca. en tredjedel af de ældre danskere kørte en tur i bil, sidst de var på tur i landskabet. Det var dobbelt så mange som blandt de yngre. Der var også forholdsvis flere ældre end yngre, der fotograferede, sejlede i motorbåd eller var på guidet tur, men færre der luftede hund, cyklede eller løb (Jensen, 1998), se Figur 2. Ældre og yngres aktivitetsmønstre i parkerne i 6 danske byer var ens bortset fra, at de +71-årige ikke deltog i sports- eller legeaktiviteter (Holm, 2000).

Figur 2: Aktiviteter i landskabet som markant flere over 60 år end yngre deltog i på deres seneste tur. (Jensen, 1995)

Motivation

Blandt ældres motiver for at dyrke friluftsliv rangordnes motion lavest ligesom i resten af befolkningen. Imidlertid var der relativt flere ældre end yngre, der angav det som et særligt vigtigt/vigtigt motiv for deres sidste tur i landskabet, og interessen stiger med alderen. ”At forbedre min kondition” og ”at motionere” var således et særlig vigtigt/vigtigt motiv for henholdsvis 58 % af de 60-69-årige og for 73 % af de 70-81-årige. Det var også et vigtigt motiv for 16 % af de 60-69-årige og for 31 % af de 70-81-årige ”at vise andre, at jeg kan klare det”, mens det kun var betydningsfuldt for 4-8 % af dem under 60 år. Endnu vigtigere som motiv var det ”at vise over for mig selv, at jeg kan klare det”. Det angav 20 % af de 60-69-årige, og 42 % af de 70-81-årige, men langt færre yngre (Kaae & Madsen, 2003) (se Figur 3).

Figur 3: ”At vise overfor mig selv at jeg kan klare det” som motiv for naturbesøg ifht. aldersgrupper. (Kaae & Madsen, 2003)

Tilgængelighed og faciliteter

Ældre bruger generelt de parker, der ligger tættest på deres bolig mest og forholdsmæssigt mere end yngre (Payne et al. 2005; Shipperijn, 2010). Parkens størrelse har derimod ikke

særlig betydning for ældres besøgsfrekvens. Ligger en park inden for et kvarters gang fra hjemmet mister afstanden også betydning, mens faciliteter, muligheder, drift og eventuelle gener bliver mere afgørende (Aspinal et al., 2010). Hvor afstanden til grønne områder er lang, er det afgørende for de ældres besøghyppighed, at de offentlige transportmuligheder er gode (Moven et al., 2005).

Der findes ingen studier af, hvilke muligheder specielt ældre efterspørger i parker, men af to danske undersøgelser fremgår det, at henholdsvis halvdelen af de +60-årige, og mere end en tredjedel af dem over 70 år, mente, at siddepladser var den største mangel i de parker, der blev refereret til (Holm, 2000; Schipperijn, 2010). Desuden følte næsten to tredjedele af de +60-årige sig mere hindret end andre aldersgrupper af mangel på toiletter eller dårlige toiletforhold, og en tredjedel savnede også bænke langs ruten til deres foretrukne park (Holm, 2000). Flere toiletfaciliteter og parkeringspladser vil også kunne få flere ældre til at dyrke friluftsliv i rekreative områder udenfor byerne, mener dobbelt så mange 60-77-årige som yngre (Jensen, 1995).

Fra internationale undersøgelser af, hvad der forringer ældres muligheder for at gå tur i nabolaget (Bengtson, 2003), kan vi desuden få en idé om, hvad der vil kunne fremme ældres aktivitetsniveau på vej *til* og *i* de grønne områder. Det drejer sig om jævne belægninger, ramper ved terrænskift, hvilemuligheder langs stierne, fjernelse af affald, is og sne og tegn på vandalisme, overskuelige trafiksituationer og fravær af trafikstøj. Hertil kommer mulighederne for naturoplevelser, som omtales nedenfor.

Naturoplevelser

Naturkontakt medvirker til at sænke ældres blodtryk og kolesterolniveau, forbedrer deres koncentration og hukommelse, reducerer stress og fremmer en positiv livsopfattelse (Maller et al., 2005; Ottoson & Grahn, 2005). At bo i et kvarter med grønne områder inden for gangafstand kan også forbedre levetiden og helbredstilstanden blandt ældre mennesker (Sugiyama & Thomson, 2008).

Motivation

Naturoplevelser er da også danskernes vigtigste motiv for at dyrke friluftsliv. Nogle delmotiver betyder imidlertid mere for ældre end yngre. ”At kunne nyde naturens lugte og lyde” og ”at lære mere om naturen” var for eksempel et særlig vigtigt/vigtigt aspekt for flere 60-81-årige end yngre ved deres seneste tur i landskabet (Kaae & Madsen, 2003). For parkbesøg var det ”at nyde vejret” vigtigt for de fleste, mens betydningen af motivet ”at følge årstidernes skiften i flora og fauna” steg med alderen (Holm, 2000).

Ønsker

Ligesom flertallet af danskere mener de ældre at mere natur, renere strande, flere skove, snoede vandløb og enge ville kunne få dem til at besøge landskabet oftere (Jensen, 1995). Der er også især mange 60-75-årige, som mener, at anlæg af flere parker og grønne områder er ”et ret eller meget godt forslag” til fremme af befolkningens sundhed (Mandagmorgen, 2008).

Det at kunne se planter/træer/blomster, dyr/fugle og vandlemter, og følge årstidernes skiften opfattes som særligt attraktivt af ældre (Miljöförvaltningen, 2001; Parry, 2008). Desuden viser upublicerede data fra en undersøgelse i ti parker, at især de 50-69-årige fandt gamle træer værdifulde. Noget tilsvarende gjaldt tilstedeværelsen af dyr, fugle og insekter, og søer.

Samvær med andre

Med stigende alder falder ægtefælle og venner bort. Oplevelser af den art kan give ældre stress, og ensomhed er et almindeligt fænomen, især blandt ældre kvinder. Modsætningsvis nedsætter socialt samkvem risiciene for at dø tidligt eller få depression eller demens, ligesom det forøger ældres kognitive evner og deres oplevelse af trykthed (Bath, 2005).

Motivation

Socialt samvær ligger nederst på danskernes rangstige som motiv for friluftsliv i landskabet. Imidlertid er der også aldersbetingede forskelle i forhold til dette motiv. Hvor det ”at gøre noget med familien” var vigtigt for den del af befolkningen, der havde hjemmeboende børn, spillede det ingen særlig rolle for de ældre. Til gengæld var ”chancen for at møde nye mennesker”, og det ”at kunne tale med nye mennesker” et særlig vigtigt/vigtigt motiv for dobbelt så mange (20 %) +60-årige som blandt yngre (10 %). Det var også lidt vigtigere for de ældre end de yngre ”at være sammen med andre, der glæder sig over det samme som mig” (Kaae & Madsen, 2003). Derfor overrasker det heller ikke, at motivet ”fred og ro” for besøg i en bypark kun blev opfattet som et særlig vigtigt/vigtigt motiv af en fjerdedel af de over 64-årige, men for en tredjedel af de yngre (Holm, 2000).

Potentialer

Grønne områder er oplagte steder til fremme af social interaktion. Det kan ske ved at frivillige, herunder andre ældre, inviterer inaktive ældre med på en spadseretur, stavgang

eller lign., som det allerede sker i flere kommuner.

Bænke og borde placeret hvor der er tilpas med læ, sol og skygge, i bolignære friarealer, på torve og pladser, i byparker og grønne områder udenfor byerne på steder, der hverken er for øde eller bruges af for mange andre mennesker, især unge, kan også medvirke til fremme interaktionen mellem ældre indbyrdes, ældre og andre voksne eller børn og måske lede til, at ensomme ældre lærer nogen at kende, der vil med på tur næste gang.

Personlige barrierer

Såvel førlighed som syn og hørelse svækkes med alderen. Det betinger, at flere ældre holder sig inden døre, fordi de er bange for ikke at kunne klare sig fysisk. Hvis de bor alene er det også en barriere ikke at have nogen at følges med, der evt. kunne være til hjælp, hvis de bliver for trætte, føler sig truede af andre eller falder (Moven et al., 2005). Mangel på tid er derimod ikke en hindring for ældre.

Kvinder oplever generelt flere barrierer for friluftsliv end mænd, en forskel hvis signifikans vokser med stigende alder. De føler sig mere begrænsede end mænd pga. dårligt helbred (Shores et al., 2007), og af angst – for at falde eller blive overfaldet (Scott & Jackson, 1996).

Med alderen bliver danskerne også mere utrygge ved at færdes alene i landskabet (Kaae & Madsen, 2003), og af undersøgelsen af brugen af 6 byparker fremgår det, at en fjerdedel af de +60-årige oplevede angst for at falde eller blive syg og ikke kunne få hjælp som en hindring for deres friluftsliv (Holm, 2000).

Opbakning til at være fysisk aktiv fra familiemedlemmer, venner, uddannet personale og andre deltagere i aktiviteter er det bedste bud på, hvordan de personlige barrierer kan mindskes (King, 2001)

Opsamling

De væsentligste personlige barrierer for ældres friluftsliv er et dårligt helbred, og angst for mangel på egen fysisk formåen. Socialt set er mangel på nogen at følges med og angst for at blive overfaldet eller moppet væsentligst. Fysiske barrierer består af mangel på lettilgængelige, velplanlagte og -plejede grønne områder.

De bedste muligheder, vi kan tilbyde ældre, består i at tilvejebringe grønne områder inden for så kort gangafstand som muligt fra deres hjem og/eller hvortil spadseremulighederne er gode – belægningen er jævn, der er hvilemuligheder undervejs, og der ryddes for affald, is og sne – eller områder hvortil der er offentlige transportmuligheder, som er simple at bruge. Desuden skal tilgængeligheden rundt i de rekreative områder, hvad enten de ligger i en by eller udenfor, være god, og de skal forsynes med faciliteter som bænke og toiletter på velvalgte steder, og naturoplevelser gerne relateret til vand. Endelig skal det hele være velholdt. Er der så yderligere nogen, der støtter den ældre i at blive ved med at være aktiv eller endnu bedre, tilbyder at tage med på tur, kan angst for overhovedet at begive sig ud fjernes. Gevinsten herved er, at et langt liv også bliver et godt liv.

Reference:

Aspinall, P.A., Ward Thompson, C., Alves, S., Sugiyama, T., Brie, R., & Vickers, A. (2010). Preference and relative importance for environmental attributes of neighbourhood open space in older people. *Environment and Planning B: Planning and Design* 37(6), 1022-1039.

Bengtsson, A., (2003). *Utemiljöns betydelse för äldre och funktionshindrade. Kunskapssammanställning.* Statens Folkhälsoinstitut 2003:60, Sandviken, Sverige

Beyer N., & Puggaard, L. (2008). *Fysisk aktivitet og ældre.* Center for Forebyggelse, Sundhedsstyrelsen, København

Chodzko-Zajko, W., Schwingel, A., & Park, C.H. (2009). Successful aging: The role of physical activity. *American Journal of Lifestyle Medicine (Jan/Feb)*, 20-28

Crombie, I.K., Irvine, L., Williams, B., McGinnis A.R., Slane, P.W., Alder, E.M., & Mcmurdo M.E.T. (2004). Why older people do not participate in leisure time physical activity: a survey of activity levels, beliefs and deterrents. *Age and Ageing* 33, 287-292

Holm, S. (2000). *Anvendelse og betydning af byens parker og grønne områder.* Forskningsserien Nr. 28. (Doctoral dissertation). Forskningscentret for Skov & Landskab, Hørsholm

Jensen, F.S., 1998. *Friluftsliv i det åbne land 1994/1995.* Forskningsserien Nr. 25, Forskningscentret for Skov & Landskab, Hørsholm

Kaae, B.C., & Madsen, L.M. (2003). *Holdninger og ønsker til Danmarks natur.* By- og Landsplanserien nr. 21. Skov & Landskab, Hørsholm

King, A.C. (2001). Interventions to promote physical activity by older adults. *J Gerontol A Biol Sci Med Sci* 56(Spec No 2), 36-46

King, W.C, Brach, J.S., Belle, S., Killingsworth, R., Fenton, M. & Kriska, A.M. (2003). The relationship between convenience of destinations and walking levels in older women. *American Journal of Health Promotion*, 18(1), 74-82

Maller, C., Townsend, M., Pryor, A., Brown, P., & Leger, L.S.T. (2005). Healthy nature healthy people: 'contact with nature' as an upstream health promotion intervention for populations, *Health Promotion International* 21(1), 45-54

Mandagmorgen, Juni 2008. Fremtidens forebyggelse - ifølge danskerne, Mandagmorgen A/S & Trygfonden. Retrieved from <http://www.trygfonden.dk>

Miljöförvaltningen (2001), *En tillgänglig närmiljö. Betydelse af parksoffor och bänkar*, PM Miljö Göteborg, Göteborg

Mowen, A.J., Payne, L.L. & Scott, D. (2005). Change and stability in park visitation constraints revisited. *Leisure Sciences* 27, 191-204

Norling, I. (1996). *Hälsa och fritid: Studier i 10 kommuner av samspelet mellan hälsoläge, livsstil och ekonomiska faktorer.* CEFOS, Göteborgs universitet. Göteborg

Ottoson, J. & Grahn, P. (2005). *Measures of restoration in geriatric care residences: The influence of nature on elderly people's power of concentration, blood pressure and pulse rate.* Retrieved from <http://www.haworthpress.com/web/JHE>, doi: 10.1300/J081v19n03_12

Payne, L.L., Orsega-Smith, E., Roy, M. & Godbey, G.C. (2005). Local park use and personal health among

older adults: an exploratory study. *Journal of Park and Recreation Administration*, 23(2), 1-20

Parry, R. (2008). Review of Evidence – Participation in Outdoor Recreation by WAG Priority Groups. *Policy Research Report 08/15*, OPENspace Research Centre, Edinburgh College of Art and Heriot-Watt University, Countryside Council for Wales, UK

Pretty, J., Peacock, J., Hine, R., Sellens, M., South, N. & Griffin M. (2007). Green exercises in the UK countryside: Effects on health and psychological well-being, and implications for policy and planning. *Journal of Environmental Planning and Management*, 50(2), 211-231

Raymore L. & Scott, D. (1998). The characteristics and activities of older adult visitors to a metropolitan park district. *Journal of Park and Recreation Administration*, 16(4), 1-21

Schipperijn, J. (2010). *Use of urban green space*. Forest & Landscape Research 45/2010, (Doctoral dissertation). Faculty of LIFE Sciences, University of Copenhagen

Scott, D. & Jackson A.L. (1996). Factors that limit and strategies that might encourage people's use of public parks. *Journal of Park and Recreation Administration*, 14(1), 1-17

Shores, K.A., Scott, D. & Floyd, M. (2007). Constraints to Outdoor Recreation: A Multiple Hierarchy Stratification Perspective. *Leisure Sciences*, 29(3): 227-246(20)

Schutzer, K.A. & Graves, B.S. (2004). Barriers and motivations to exercise in older adults. *Prev Med* 39, 1056-1061

Sugiyama, T. & Ward Thompson, C. (2008). Association between characteristics of neighbourhood open space and older people's walking. *Urban Forestry and Greenerly*, 7, 41-51

Begrænsninger for familiefri-luftsliv

Af Martin Johnsen, Cand. Scient., adjunkt i naturfag, pædagoguddannelsen i Viborg, VIA UC, mljo@viauc.dk, bestyrelsesmedlem og ansvarshavende redaktør Dansk Fri-luftsliv.

Denne artikel giver et lille indblik i specialet ”Begrænsninger for familiefri-luftsliv”, hvor hensigten er at undersøge: **i hvilket omfang, hvordan og hvorfor familier begrænses i at dyrke friluftsliv** (Johnsen, 2007). Ønsket med specialet er at: 1) Kortlægge familiers friluftsliv - hvem dyrker friluftsliv, hvor dyrker de friluftsliv, hvor meget friluftsliv dyrker de, og hvad laver de, når de dyrker friluftsliv? og 2) Hvilke begrænsninger oplever familierne i forbindelse med at ville dyrke friluftsliv? Denne artikel omhandler sidstnævnte. Til besvarelse af dette tages udgangspunkt i begrænsningsteorien ”Leisure Constraints”, hvori der opstilles ni mulige barriereteser, som familier kan tænkes at opleve i forbindelse med at ville dyrke friluftsliv. Friluftsliv betragtes bredt som værende længerevarende fritidsaktiviteter af minimum én times varighed foregående udenfor hjemmet, arbejdspladsen og sportspladsen. Med familie menes den sociale institution som udgør en husstand.

Baggrund

Baggrunden for specialet ligger i en undren over familiers brug af naturen og det at dyrke friluftsliv sammen som aktivitet – herunder hvilke oplevede begrænsninger de oplever. Undersøgelser viser en tendens imod hhv. mindre og større grupper ved skovbesøg i stedet for førhen typiske familiegrupper på 3-6 personer (Jensen, Koch & Tvedt, 2005), samt at den gruppe af mennesker børn i alderen 10-14 år helst vil og oftest følges med ud i naturen er deres venner frem for familiemedlemmer (Danmarks Naturfredningsforening, 2004). I samme ombæring har der i de seneste år været stor fokus på naturens og friluftslivets værdier i Danmark, herunder flere undersøgelser der viser, naturens, grønne områders og friluftslivets positive indvirkning på både børns og voksnes fysiske og psykiske velbefindende, trivsel, sundhed og livskvalitet (Andkjær, 2005; Hansen, 2005; Tvedt & Jensen, 1999). Samtidig viser sundhedsundersøgelser, at danskernes sundhedstilstand er forringet, dette gælder både børn og voksne (Sundhedsstyrelsen, 2001; Due & Holstein, 2003). Tidligere var naturen en del af menneskets hverdags- og arbejdsliv, men i takt med samfundsudviklingen er grundlaget for den moderne familie og børns opvækstvilkår ændret (Bäck-Wiklund & Lundström, 2003). Familien er dermed ikke længere grundstenen i børns socialisering til samfundet og dermed til natur og friluftsliv (Bischoff, 2003).

Begrænsningsteori

Teorien bidrager med det perspektiv, der indeholder oplevede begrænsninger for friluftsliv i fortolkning af, hvad der påvirker og bestemmer handling, præference for og deltagelse i friluftsliv. Der skelnes mellem tre typer af begrænsninger: *intrapersonelle*, *inter-*

personelle og strukturelle begrænsninger (Crawford & Godbey, 1987). De *intrapersonelle begrænsninger* forholder sig kun til præferencen for fritidsaktiviteten og ikke til selve deltagelsen/ikke deltagelsen i fritidsaktiviteten. De involverer interne psykologiske faktorer, tilstande og holdninger, som påvirker individet på det personlige plan. Fx stress, religion, tidligere socialisering til en fritidsaktivitet eller mangel derpå, personligt oplevet færdighedsniveau og egnethed samt tid. De *interpersonelle begrænsninger* forholder sig til den interpersonelle interaktion mellem mennesker, og de påvirker både præferencen for deltagelse og selve deltagelsen i en fritidsaktivitet. Fx hvis nogle medlemmer i en familie ikke er motiveret for at dyrke friluftsliv, begrænses hele familiens friluftslivsdeltagelse. *Strukturelle begrænsninger* lægger sig mellem præferencen for og deltagelsen i en fritidsaktivitet. Fx økonomisk kapacitet, tid, naturtilgængelighed, transportproblemer, lovgivning, klima og viden om muligheder. De tre begrænsningstyper rangordnes hierarkisk efter vigtighed, således at de mest centrale begrænsninger opfattes som intrapersonelle, dernæst interpersonelle og sidst de strukturelle begrænsninger (Crawford, Jackson & Godbey, 1991). De oplevede begrænsninger skal ikke ses som uovervindelige barrierer, men kun som forhindringer, det kan lade sig gøre at forhandle sig ud af (Jackson, Crawford & Godbey, 1993). Det er dermed ikke størrelsen på eller antallet af oplevede begrænsninger, men en persons egen handleevne, der er afgørende for deltagelse eller ikke deltagelse i en fritidsaktivitet. Teorien inddrager både begrænsninger og fremmende faktorer (bl.a. motivation) i en fælles kontekst (Raymore, 2002). Kritik af teorien kan læses i specialet (Johnsen, 2007)

Barrireteser

Ud fra ”Leisure Constraint Statements” (Raymore, Godbey & Crawford, 1994), og i samspil med forskellige barriereforestillinger, familier kan tænkes at opleve, i forbindelse med at ville dyrke friluftsliv, er opstillet ni tænkelige barrireteser:

1. *Mangel på tid?* Tesen bygger på, at familierne begrænses i deres friluftslivsdeltagelse, fordi de ikke oplever at have tid til at dyrke friluftsliv pga. arbejde, husholdningsarbejde, andre fritidsaktiviteter osv. Begrænsningen kan både være af intrapersonel og strukturel karakter.

2. *Mangel på friluftslivsfaciliteter, viden om faciliteter og adgangsregler i naturen?* Tesen er af strukturel karakter, og går på at familiernes friluftslivsdeltagelse begrænses af mangel på bålpladser og overnatningspladser i deres nærområde eller forældrenes manglende kendskab til disse friluftslivsfaciliteter. Desuden at forældrene finder regler for færdsel i naturen svære at forstå.

3. *Mangel på natur og rekreative områder nær familiernes bopæl?* Tesen bygger på, at familierne begrænses i at dyrke friluftsliv, fordi der mangler natur og rekreative områder nær deres hjem eller mangel på kendskab til disse områder. Tesen er en strukturel begrænsning.

4. *Indføring til friluftsliv mangler i familien?* Tesen bygger på, at familiernes friluftslivshabitus, der er opbygget gennem generationer, er gået tabt. Familierne begrænses i at dyrke friluftsliv, fordi socialiseringen til friluftsliv gennem familierne mangler, idet forældrene ikke har den fornødne viden om natur og friluftsliv og kendskab til udstyr for at kunne dyrke friluftsliv med deres børn i fritiden. Begrænsningen er af intrapersonel karakter.

5. *Indføring til friluftsliv mangler i skoler og institutioner?* Tesen bygger på, at familierne begrænses i deres friluftslivsaktivitet, fordi der i skoler og institutioner ikke er tradition for at oplære børn til friluftsliv. Pædagoger og lærere mangler viden om og udstyr til at dyrke friluftsliv med børnene, samtidig med at skolens rammer (tid, økonomi og andre ressourcer) ikke tillader udeundervisning, ugentlige udedage osv. Tesen kan både opfattes som værende en intrapersonel og/eller en strukturel begrænsning.

6. *Social begrænsning?* Tesen handler om, at familierne begrænses i at dyrke friluftsliv, fordi de ikke har andre familier eller venner at følges med, eller fordi der ikke findes en ”familievenlig friluftslivsforening” i deres nærområde. Desuden at familiefiriluftslivsdeltagelsen begrænses, fordi nogle medlemmer i familien ikke gider deltage i familiens friluftsliv. Begrænsningen er af interpersonel karakter.

7. *Manglende erfaringsdannelse?* Tesen bygger på, at familiernes begrænsninger for at dyrke friluftsliv ligger på et mentalt plan – begrænsningen er af intrapersonel karakter. Forældrene stoler ikke nok på sig selv, deres færdigheder og deres viden om natur og friluftsliv til, at ville/turde tage deres børn med ud i naturen for at dyrke friluftsliv.

8. *Strukturelle forhold vedrørende mangel på transport og udstyr eller dårligt vejr?* Tesen går på, at strukturelle forhold begrænser familien i at dyrke friluftsliv: At det er besværligt at komme ud i naturen eksempelvis med offentlig transport, at de mangler udstyr eller at de ikke dyrker friluftsliv pga. dårligt vejr.

9. *Økonomisk begrænsning?* Tesen er en strukturel begrænsning, og bygger på, at familierne begrænses, fordi de ikke har råd til at dyrke friluftsliv: De tror, at det er nødvendigt at købe dyrt udstyr for at kunne dyrke friluftsliv, og at friluftsliv eksempelvis er forbundet med høje rejseomkostninger.

Metode

Problemformulering er blevet undersøgt via en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse uddelt til 416 familier med en svarprocent på 52,4 % (218 familier deltog i undersøgelsen). Respondenterne er 2. klasseselever og deres familier fra 11 folkeskoler i Ny Assens og Faaborg Midtfyns Kommuner på Fyn.

Resultater

Generelt kan det konkluderes at hverken familien som helhed, børnene eller forældrene hver for sig føler sig nævneværdig begrænset i forhold til at dyrke friluftsliv, idet der bl.a. er et højt scoregennemsnit i alle udsagn i tabel 1 (Johnsen, 2007). De er hverken/ eller, enige eller helt enige i de oplevede begrænsnings spørgsmål. Der ses en lille forskel i prioriteringerne mellem oplevede begrænsninger for hele familien og hvad børnene og forældrene oplever som begrænsende. Af begrænsningstypernes indbyrdes forhold ses, om end forskellene er små, at familierne samlet føler sig mest begrænset af strukturelle begrænsninger, dernæst af intrapersonelle og sidst af interpersonelle begrænsninger (Johnsen 2007). Sammenlignes begrænsningerne med familiernes friluftslivsdeltagelse viser det sig, at de begrænsninger, der har størst betydning for familiernes friluftslivsdeltagelse, er forældrenes oplevede begrænsninger (Johnsen 2007). Resultaterne indikerer yderligere, at det ikke er mangel på færdigheder, motivation eller lyst, der begrænser familiernes friluftslivsdeltagelse. I forhold til hvilke tiltag familierne giver udtryk for kan øge familiernes friluftslivsdeltagelse svarer 80 % af dem ”hvis vi fik mere tid”. Yderligere resultater om begrænsninger og familiers friluftslivsdeltagelse mm. kan findes i specialet ”Begrænsninger for familiefri friluftsliv” på www.danskfriluftsliv.dk under opgaver.

Tabel 1: Oplevede begrænsninger (n=207-212)

<u>Familiernes oplevede begrænsninger</u>	Gnsn.vægtning <u>Forældrenes oplevede begrænsninger</u>		Gnsn.vægtning
”Der er ingen bålpladser og overnatningspladser i vores nærrområde”	3,78	”Vi har ikke tid”	2,97
”Vi dyrker ikke friluftsliv pga. dårligt vejr”	3,92	”Vi er trætte efter arbejde, og orker det ikke”	2,99
”Vi gider ikke være beskidte, våde og kolde”	3,97	”Vi går til andre fritidsaktiviteter”	3,00
”Børnene i familien gider ikke”	4,07	”Vi har ikke råd til at købe dyrt friluftsudstyr”	3,70
”Forældrene i familien gider ikke”	4,16	”Vi har ikke de fornødne færdigheder, og den fornødne viden om friluftsliv”	3,96
”Naturen er kedelig, der er ikke nok action”	4,20	”Vores børn gider ikke”	4,04
”Vi har dårlige erfaringer med at være ude i naturen i længere tid ad gangen”	4,25	”Vi er ikke motiveret, naturen interesserer os ikke”	4,24
”Vi har ikke andre familier/venner at følges med”	4,29		
”Vi er bange for at fare vild i naturen”	4,33	Børnenes oplevede begrænsninger	
”Naturen er fyldt med affald, så vi gider ikke dyrke friluftsliv”	4,36	”Vi går til andre fritidsaktiviteter”	2,63
”Der er for mange mennesker i naturen til at vi gider dyrke friluftsliv”	4,36	”Vi er trætte efter skole, og orker det ikke”	3,44
”Vi har ingen transportmuligheder ud i naturen”	4,51	”Vi har ikke tid”	3,62
”Vi dyrker ikke friluftsliv, fordi andre synes, det er kedeligt/nørdet”	4,52	”Vores forældre gider ikke”	3,91
		”Vi er ikke interesseret i friluftsliv, naturen interesserer os ikke	4,12

Det vægtede gennemsnitlig er baseret på, at helt uenig har vægtes 5, Uenig 4, Hverken/eller 3, Enig 2 og Helt enig 1.

Referencer:

- Andkjær, S. (2005), *Nye trends og tendenser i friluftslivet*, I: Andkjær, S. (red), Friluftsliv under forandring, Forlaget Bavnebanke.
- Bäck-Wiklund, M. & Lundström, T. (2003), *Indledning*, I: Bäck-Wiklund, M. & Lundström, T. (red.), *Børns hverdag i det senmoderne*, Hans Reitzels Forlag.
- Bischoff, A. (2003), *Unge, ungdomskultur og natur*, I: Agger, P. m.fl. (red.), *Naturens værdi*, Gads Forlag
- Crawford, D.W. & Godbey, G. (1987), *Reconceptualizing Barriers to Family Leisure*, Leisure Sciences vol. 9.
- Crawford, D.W., Jackson, E.L. & Godbey, G. (1991), *A hierarchical Model of Leisure Constraints*, Leisure Science vol. 13.
- Danmarks Naturfredningsforening (2004), *Børn og Natur*, TNS Gallup Undersøgelse for Danmarks Naturfredningsforening.
- Due, P. & Holstein, B.E. (2003) (red.), *Skoleundersøgelsen 2002*, Københavns Universitet, Institut for Folkesundhedsvidenskab
- Hansen, K.B. (2005), *Friluftsliv og sundhed – gavner det helbredet?*, I: Andkjær, S. (red), Friluftsliv under forandring, Forlaget Bavnebanke.
- Jackson, E.L., Crawford, D.W. & Godbey, G. (1993), *Negotiation of Leisure Constraints*, Leisure Sciences vol. 15.
- Jensen, F.S., Koch, N.E. & Tvedt, T. (2005), *Forskning giver friluftsliv bedre muligheder*, I: Andkjær, S. (red.), Friluftsliv under forandring, Forlaget Bavnebanke.
- Jensen, V. (2011), *Børn med jord i hovedet af kloge*, I: Tidsskriftet Børn og Unge04.
- Johnsen, M. (2007): *Begrænsninger for familiefiriluftsliv*, Institut for Idræt og Biomekanik, Syddansk Universitet.
- Raymore, L.A., Godbey, G.C. & Crawford, D.W. (1994), *Self-Esteem Gender and Socioeconomic Status: Their Relation to Perceptions of Constraint on Leisure Among Adolescents*, Leisure Sciences, vol. 26.
- Raymore, L.A. (2002), *Facilitators to Leisure*, Journal of Leisure research, vol. 34, No. 1.
- Samdahl, D.M. & Jekubovich, N.J. (1997), *A critique of Leisure Constraints: Comparative Analyses and Understandings*. Journal of leisure Research, vol. 29, No. 4.
- Sundhedsstyrelsen (2001), *Fysisk aktivitet og sundhed. En litteraturgennemgang. Forebyggelse og Sundhedsfremme*. Sundhedsstyrelsen Publikation 19.
- Tvedt, T. & Jensen, F.S. (1999), *Friluftsliv i landskabet*, Skov- og Naturstyrelsen og Forskningscentret for Skov & Landskab

Muligheder og begrænsninger for udeskole i den danske grundskole

Af Peter Bentsen, adjunkt, ph.d. i udendørspædagogik og landskabsforvaltning, Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling / Skov & Landskab, Københavns Universitet, pbe@life.ku.dk, www.centerforfriluftsliv.dk

Danske skolelærere har i stigende grad introduceret udeundervisning som en 'udedag' om ugen under betegnelsen *udeskole*. Udeskolefænomenet kan karakteriseres som en række pædagogiske udviklingsprojekter igangsat og omsat til praksis på decentralt plan – ofte af den individuelle lærer eller skole. Samtidig bemærkes en større samfundsmæssig fokus på og interesse for udeundervisning og -læring. Denne udvikling af undervisning og læring i ikke-skolastiske miljøer præsenterer en udfordring for såvel pædagogik som landskabsforvaltning og -arkitektur. På baggrund heraf rejser der sig en række spørgsmål og problemstillinger. Hvor stort er udeskolefænomenet i Danmark? På hvilken baggrund inddrager lærere natur og grønne områder i pædagogisk arbejde? Hvilke muligheder og begrænsninger oplever lærere i forbindelse med udeskoleundervisningen? I forlængelse heraf ved vi meget lidt om brugen, udformningen og forvaltningen af natur og grønne områder i forbindelse med undervisning i folkeskolen. Der savnes viden om denne brugergruppes krav og ønsker til grønne områder og et bedre grundlag for beslutninger vedrørende natur og grønne områders funktion som rum for formel undervisning og læring. Der mangler kort sagt forskningsbaseret viden om udeskolekonceptets udbredelse, form, indhold og potentialer.

Med afsæt i to nyligt afsluttede forskningsprojekter om udeundervisning og brug af grønne områder, ph.d.-projektet ”*Udeskole: outdoor teaching and use of green space in Danish schools*” og det tværvideenskabelige forskningsprojekt ”*Læringsmiljø – Nærmiljø*”, vil jeg i min præsentation beskrive og diskutere muligheder og begrænsninger for udeskole i den danske grundskole. Afslutningsvis vil jeg i et forsøg på at bygge bro mellem forskning og politik og praksis komme med en række anbefalinger, handleanvisninger og mulige tiltag for ”udeskole-bevægelsen” og folk, der ønsker at positionere og forankre erfaringsbaseret udendørspædagogik i skolen, blandt andet vil jeg fremhæve curriculumudvikling og reflektivt planarbejde på nationalt, regionalt, kommunalt, skole- og lærerniveau samt tværvideenskabelige samarbejder mellem den pædagogiske verden og landskabsforvaltning som potentialer for den fremtidige udvikling af udeskole.

Litteratur

Bentsen, Peter. (2010). *Udeskole: outdoor teaching and use of green space in Danish schools*. Ph.d.-afhandling. Københavns Universitet, Danmark.

Bentsen, P. (2010). Udvid skolens læringsrum. *Skolen i Morgen*, 13(6), 10-14.

Bentsen, P., Mygind, E. & Randrup, T.B. (2009). Towards an understanding of udeskole: education outside the classroom in a Danish context. *Education 3-13*, 37(1), 29-44.

Bentsen, P., Jensen, F.S., Mygind, E. & Randrup, T.B. (2010). The extent and dissemination of udeskole in Danish schools. *Urban Forestry & Urban Greening*, 9(3), 235-243.

Hare, R. & Bentsen, P. (2010). Teaching outside the school yard: what teachers want from their local greenspace. In: *Proceedings from Healthy Parks Healthy People Congress 2010*, 11-16th of April, Melbourne, Australia. PDF 6, 86-108.

Hare, R., Bruun, K., Regnarsson, I., Bentsen, P., Sundahl, M., Randrup, T.B, Stigsdotter, U. & Mygind, E. (2010). *Læringsmiljø Nærmiljø*. Skov & Landskab, Københavns Universitet. 35 p.

Muligheder og begrænsninger for deltagelse i friluftsliv for mennesker med funktionsnedsættelse

Af ergoterapeut Ulla Westendorp, Videnshus Dybkær, og idrætskonsulent Tine Soulié, Handicapidrættens Videnscenter.

Abstract Friluftskonferencen d. 8. - 9. juni Sletten

Både i fritid, i pædagogisk virksomhed og rehabilitering deltager mange mennesker med funktionsnedsættelse i friluftsliv. Det er baggrunden for, at vi i Danmark har etableret et netværk med særligt fokus på dette område, og at vi i samarbejde med folk i Norge har udgivet antologien: Friluftsliv – for mennesker med funktionsnedsættelse.

Begrænsninger for deltagelse kan være mange. Den fysiske tilgængelighed har selvfølgelig betydning for nogen. Men den største begrænsning er måske de ringe forventninger til mulighederne for deltagelse?

I virkeligheden er der rigtig mange muligheder for friluftslivs-deltagelse for mennesker med funktionsnedsættelse, når man sætter fokus på de mange forskellige former for friluftsliv og naturoplevelser, der findes.

Hvorfor bruge friluftsliv i naturvejledningen?

Betragtninger over læringspotentialet i foreningen af pædagogiske kvaliteter fra henholdsvis en ranger- og en friluftslivstradition

Af Anne Katrine Blond, Biolog og Naturvejleder, Fjordhuset, Natur- og Friluftscener i Karrebæksminde, akb@naturogfriluftscener.dk

Abstrakt:

Naturvejlederordningen har, som et led i den danske miljøpolitik, eksisteret siden 1987, og administreres i dag af Naturstyrelsen og Friluftsrådet i fællesskab. Hovedformålet er at skabe rammer for naturoplevelser, som kan føre til større naturforståelse og en bæredygtig samfundsudvikling. Ambitionsniveauet tilstræbes blandt andet med brug af elementer fra friluftslivet. Men hvilke pædagogiske kvaliteter ligger der i forestillingen om brug af friluftsliv som metode til naturvejledning? Kan kvaliteterne hamle op med de ambitiøse mål om en bæredygtig samfundsudvikling? Og (hvordan) kan man i praksis arbejde med friluftsliv i naturvejledningen?

Spørgsmålene kan diskuteres ud fra en sammenlignende analyse af henholdsvis en amerikansk ranger- og en norsk friluftslivstradition, hvis værdier og begreber stadig er centrale for et ellers utrolig mangfoldigt billede af naturvejledning og friluftsliv i Danmark i dag. Interpretation Our Heritage (1973) af Freeman Tilden, som er en af pionererne inden for den amerikanske tradition for outdoor interpretation, og Trantjerndokumentet (1979), som nordiske vejledere i natur og friluftsliv formulerede på et FOR-UT-seminar i norske Trantjern, anvendes som nøgledokumenter.

I både ranger- og friluftslivstraditionen er der et bagvedliggende idealmål om at ændre holdning og livsstil, så vores eksistensgrundlag ikke ødelægges. At bruge friluftsliv som metode til naturvejledning er derfor ikke modstridende i hensigt. Kvaliteter og kendetegn ved læringsopfattelserne er blot forskellige. Rangertraditionen har fokus på iscenesættelse af direkte (gruppe-)oplevelser og deraf forståelse for naturen, en provokerende, primært deduktiv og primært situationsbaseret læring og kodeord som mening, illustration, relation, mål og fornuft. Friluftslivstraditionen har fokus på individets personlige oplevelse og deraf opdagelse af den uspolerede naturs egenverdi, en fordybende, primært induktiv og altid situationsbaseret læring og kodeord som intimitet, æstetik, emotion, proces og kreativitet. De forskellige pædagogiske kvaliteter kan betragtes som fikspunkter i et spændingsfelt, hvori udviklingen af naturvejledning med brug af elementer fra friluftslivet kan foregå.

En syntese af kvaliteter fra ranger- og friluftslivstraditionen synes at muliggøre en praktisk naturvejledning, som både kan tilgodese den nærmeste udviklingszone og opmuntre til eksistentiel refleksion. Metodetilgangen kan derved blive et effektivt vindue til Naturvejlederordningens mål om større naturforståelse og en bæredygtig samfundsudvikling.

Det performative friluftslivs valg mellom naturbeherskelse og selvbeherskelse, mellom naturens instrumentelle og iboende verdier, mellom refleksjon og sensasjon

Af Ole Martin Høystad, professor i kulturstudier ved Høgskolen i Telemark i Norge.

Mitt utgangspunkt er at vår omgang i og med naturen er historisk bestemt, betinget av noen sterke tradisjoner, det som mentalitetshistorikerne kaller *longue durée*. Disse tradisjonelle mentalitetene har imidlertid ikke vært der hele tiden, mer er blitt skapt av noen dyptgående historiske endringer som har kommet til å prege en kulturs naturholdninger for lange tider etterpå, i en blanding av kontinuitet og brudd, av noe gammelt og noe nytt. Ett eksempel på en slik historisk periode som først endret og så preget våre naturholdninger like til denne dag, er romantikken, slik dette bl.a. kom til uttrykk i nasjonalromantikken i de nordiske land. Det som var brudd den gang, i første halvdel av 1800-tallet, er siden blitt tradisjon og en vedvarende holdning, en romantisk naturholdning. Det er videre min påstand at det i vår tid foregår en ny dyptgående endring i vårt naturforhold, som særlig gir seg utslag innen friluftslivet og måten friluftslivet praktiseres på. Jeg er ikke den eneste som påstår dette, men det kan hende at jeg begrunner dette litt annerledes enn andre, eller som idé- og kulturhistoriker ser de holdningsendringer som skjer i vår tid i en annen sammenheng med litt andre briller enn f.eks. de som selv representerer det nye friluftslivet og dets praksiser. Det er altså disse endringene i naturholdning og deres uttrykk innen friluftslivet jeg skal ta for meg i denne korte artikkelen.

1800-tallets romantiske naturholdninger og deres virkningshistorie

For å ta stilling til om noe har endret seg, må man først ha utgangspunktet klart, som i dette tilfellet er de holdningene som har dominert norsk og nordisk friluftsliv siden friluftslivet så å si ble oppfunnet på 1800-tallet, med en slags grunnleggende periode i andre halvdel av 1800-tallet. I denne perioden er det nasjonalromantikken som setter sitt preg på nordisk naturoppfattelse i den grad at naturen og de nye naturbilleder også blir del av nasjonens identitet og en viktig del av 1800-tallets nationbuilding. 1800-tallet på sin side representerer en omfortolkning av tidligere tiders naturforståelse slik den særlig kom til uttrykk i folketroen og folkediktningen, der den ville og uberørte naturen ble oppfattet som både stygg, farlig og ond, og dertil befolket av underjordiske vesener som truet folk så snart de beveget seg utenfor det trygge og kultiverte landskapet. Naturen var før altså både uestetisk og uetisk, mens den under romantikken blir omfortolket til noe godt og vakkert, med en virkningshistorie som varer til denne dag.

Ved et i egentlig forstand kunstgrep omfortolket romantikken den tidligere så truende naturen. Estetikkenes begreper om det naturskjønne så vel som det sublime representerer dette kunstgrep, der det overveldende farlige og frastøtende blir sublimt og således også tiltrekkende og fascinerende i tillegg. Ikke bare er naturen vakker og skjønn; iføl-

ge romantikerne og dens senere fortolkere vet naturen best og gjøres således til norm også for mennesker i samfunn med hverandre i tråd med det motto som gjerne tilskrives Rousseau: ”Tilbake til naturen!”. Og det ideal har på mange måter vært en slags ledesnor for mye nordisk friluftsliv til denne dag. Derfor har man også hyllet et enkelt friluftsliv, med enkelt utstyr, tilvirket på tradisjonelt vis, i ull, tre og naturstoffer fortrinnsvis. Og man skulle ikke ha mer utstyr enn man kunne frakte med seg selv på ryggen eller i båten. I den romantiske ånd var målet å oppleve naturen som den er i seg selv med alle sine iboende kvaliteter, særlig de estetiske. Det var særlig naturens visuelle sider som ble dyrket, den skulle således beskues, og man søkte de utsiktspunkter som gav det beste utsyn for å beskue den vakre natur. Panoramautsikten fra bakker og høyder, fjelltopper og utsøkte utsiktspunkter som for eksempel Prekestolen og Galdhøpiggen – eller Svanninge Bakker – var idealet. Målet for turen eller vandringen var utsiktspunktet hvorfra man kunne nyte utsikten og således høste fruktene av en strabasjos tur. Eller man skulle bli så mye del av naturen ånd og det ville som mulig, dvs. at man søkte seg bort fra folk, bort fra det kultiverte land og bort fra all bebyggelse. På den måten kunne man også bli ett med naturen, oppleve seg som del av skaperverket og gi seg hen til den særlige stemning som det måtte gi. Dette er altså en natur som skal respekteres og nytes på dens egne premisser, ikke (ut)nyttes eller brukes. Det er naturens iboende verdier og ikke dens instrumentelle verdier som er målet. Man skulle ikke gjøre inngrep i naturen, ikke etterlate seg spor, ikke i annen form enn et leirbål eller skispor på sneen. Den autentiske naturopplevelse kunne således føre mennesket ikke bare nærmere naturen, men også seg selv. Først i naturen kunne man bli seg selv, i overensstemmelse med sitt egentlige vesen. Den romantiske naturforståelse er således i mangt essensialistisk. Den er noe ontologisk gitt som man skal finne tilbake til, etter å ha skrelt av sivilisasjonens overflatiske lag. Dette natursyn og det ledsagende friluftslivssyn er fortsatt så utbredt at det har preget det nordiske friluftsliv like til denne dag. Men den mer enn hundre år gamle romantisk inspirerte friluftslivstradisjon har i dag fått konkurranse fra en annen naturholdning med utspring i det senmoderne eller postmoderne menneskesyn.

Det nye friluftslivspadigme

Vi kan begynne med konklusjonen, at det de seneste to tiår er funnet sted så dyptgående endringer i friluftslivets praksis at man kan snakke om et paradigmeskifte i måten å nyte og utnytte naturen på, altså et radikalt skifte. Dette skiftet kan karakteriseres som et skifte fra *panorama til arena, fra kulisse til scene, fra beskuelse til handling og performativitet*. Fjellets synsrand mot horisonten med vekt på det visuelle suppleres med eller erstattes av nærsansenes og nærsynets taktile landskap for kroppslig performativitet og selvscenesetelse. *Sensasjonen erstatter synet og refleksjonen, det performative det visjonære*. Naturen skal ikke bare beskues, men behandles som en med- og motspiller, være kamplass og arena for ulike opplevelser og estetiske praksiser, særlig kroppslige performative. Den klassiske fotturisten som gikk i fjellet for å oppleve ’fjellets ånd’, kontemplativ ro og stillhet, er blitt erstattet av små og store grupper til fots og på hjul, for eksempel mountain-

bikes, som skal erobre fjellet og oppleve fellesskap i massesport og ulike prestasjons- og alternative opplevelseshetninger. Det enkle utstyr i ryggsekken er erstattet med dyrt, tungt og teknisk avansert utstyr, til rafting, adventure- og ekstremstport av forskjellig slag. Kommersialiserte natursafarier er del av en global opplevelsesøkonomi med naturen som arena og kulisse, fra pol til pol, fra Stillehavets koraller til Norskehavets hvaler. Natur og kultur inngår i urene allianser i fjerne og nære strøk. Naturen er hovedingrediensen og inngår i mange slags retter i den nye opplevelsesøkonomien, der estetikk og performativitet kobles med sansestimulering i forlengelse av den romantiske tradisjonen. Og kanskje det aller viktigste, følelsen av å gå opp i noe større enn en selv, noe som en er underlagt og villig til å underkaste seg, erstattes av en *selvsentrering* som kjennetegner mye av den senmoderne periode i form av en selviscenesettelse og selviakttakelse inntil det narcissistiske. Det var konklusjonen. La oss så se litt på forutseningene for å forklare og begrunne dette radikale skifte i våre naturholdninger, som det er redegjort for teoretisk i en bok jeg har skrevet sammen med Anne Scott Sørensen et al.: *Nye kulturstudier: Teorier og temaer* (Tiderne Skifter 2010, se særlig kapittel 6), som den følgende fremstilling bygger på.

Senmodernitetens performative opplevelsesestetikk

De endrede naturholdningene i senmoderne tid – med overgang fra den visuelle betraktning og opplevelse av iboende kvaliteter til performativ selvutfoldelse med naturen som scene mer enn som kulisser – får også konsekvenser for de estetiske verdier som tillegges naturen. Den nutidige estetikken har for lengst sprengt de klassiske kunstartenes grenser og blitt del av den daglige livsverdenen og livsstilen, ofte understøttet av kommersialiserte og opplevelsesbaserte livsstilsfenomener (jf. Featherstone 1992). Den senmoderne kulturarvsindustrien så vel som opplevelsesøkonomien er således basert på en ny naturestetikk som i liten grad er blitt teoretisert eller problematisert, ikke minst pga. av sin 'urene' karakter i grenseland mellom kunst og kitsch, høy og lav kultur, kanon og kommers. Dette kan blant annet illustreres med det sublime, som i Kants estetikk utløses via den *visuelt observerte* overveldende naturen, for eksempel store fosser og høye fjell. De 'uoverstigelige' grensene i Kants sublimitet blir i vår tid, blant annet av ekstremstporten, utfordret og overskredet. Base-hopperen og rafteren nøyer seg ikke med å la seg fylle med fascinasjon og frykt overfor fossen, han eller hun kaster seg uti fossen eller utfor stupet for å forfølge den ene polen, tiltrekningskraften og fascinasjonen, i det sublime – med livet som innsats; mens det sublime hos Kant kjennetegnes ved at betrakteren tar ett steg tilbake fra kanten av stupet, for å reflektere over de sinnsstemningene som den overveldende naturen utløser. I ekstremstport erstattes imidlertid *refleksjonen* med den totale sanselige *sensasjon*. Den sanselige tilfredsstillelsen, adrenalinkicket, er målet, ikke refleksjonen.

At romantikken, med sin oppvurdering av naturen og det naturlige, også er en historisk betingelse for dette opplevelsesbaserte friluftsliv og det konsumeristiske friluftsliv og dermed for naturforbruk, er den paradoksale konklusjon som kan utledes av Colin Campbells *The Romantic Ethics and the Spirit of Modern Consumerism* (1987). Han ser romantikkens dyrking av sensibilitet som det mentalitetshistoriske grunnlaget for det op-

plevelsesorienterte forbruket og den moderne hedonismen, som medfører jakt på stadig nye opplevelser og ofte svært sofistikerte opplevelsesformer. Hvordan synssansen og blikket søker noe stadig nytt å se på i en global opplevelsesøkonomi, gjør også John Urry rede for i en kulturanalytisk optikk i *The Tourist Gaze* (1991/2002).

Senmodernitetens følelses- og opplevelsesorienterte menneske er ikke det romantisk følsomme, sentimentale og patetisk forelskede mennesket, men heller det selvbevisste og performative mennesket, som med avanserte teknikker og teknologi, retorisk, estetisk og medialt skaper seg et rom for personlig iscenesettelse, opplevelse og selvnyttelse. Dermed utfordres det klassiske forholdet mellom kropp og sanser, fornuft og følelser, som siden antikken og opplysningstiden har vært hierarkisk ordnet med fornuften som rettesnor. Det cartesianske *res cogitans* blir ifølge Scott Lash og Celia Lury transformert til et *res intensiva* som realiserer seg via sine medierte ting. For de brandede forbrukergodene er ikke bare ting, materielle forbruksgoder, men også medierte (merke)vareerfaringer som representerer følelsesmessige opplevelser; ”very concretely, it is the installation of sensation” det handler om (*Global Culture Industry. The Mediation of Things*, 2007: 9). Følelse og (sanselig) sensasjon, intensitet og intimitet, opplevelse og *events* inngår i det nye erfaringsparadigme. På grunnlag av en kultursosiologisk nylesing av Adorno og Horkheimers opplysningsdialektikk og kulturindustriessay forskyver de forholdet mellom representasjon og produksjon i retning av representasjonenes fordoblede tingliggjøring eller ’reifikasjon’, der estetiske, retoriske og mediale perspektiver kombineres. Opplevelsene blir også del av og iscenesettes som *events* som både kulturelt (forvaltningsmessig) og økonomisk representerer nye disipliner i form av *event management*. Dette gjelder i særlig grad vår tids friluftsliv, der *events* og *adventures* kjennetegner utfoldelsen i større og større grad. Men det skjer også en annen bevegelse, som går i en annen retning.

Gjenfortryllelsen av naturen

Den avfortryllelse av verden som har funnet sted i takt med den moderne rasjonaliseringsprosessen, gjelder også naturrelasjonene, men ikke så entydig som for andre samsfunnsområder, da naturen også gjenfortrylles gjennom vårt friluftsliv. Der tjener blant annet naturen som reservoar eller overvintringssted for en del følelser og forestillinger som ikke er blitt rasjonaliserte. Det er trolig flere skandinaver som opplever fortryllelse i forhold til naturen enn til kirken og kristendommen. Det sublime og det opphøyde er jo historisk sett en transformasjon av det guddommelige eller *numinøse* (Otto 1917), som er blitt overført på naturen (Mortensen 1993). Mange skandinaver kan også vitne om at de har hatt sterke naturopplevelser og opplevd sterke stemninger i naturen, blant annet i møte med sin *genius loci*. Mange mennesker finner sine egne sakrale steder i naturens skaperverk som de har et rituelt forhold til. Dette er bemerkelsesverdig da sakrale steder ellers tilhører kulturen og kulturlandskapet, ikke naturen, slik Jonathan Z. Smith gjør rede for i *Å finne sted. Rommets dimensjoner i religiøse ritualer* (1998). Religiøse riter tar ifølge Smith opprinnelig utgangspunkt i forholdet mellom rett sted, rett tid og rett handling. Helt bokstavelig er den religiøse riten noe som *finner sted*. Naturen er således scene for

gjenritualisering på sekulariserte premisser helt i tråd med moderne ritualiseringsteorier. Måten mange mennesker søker re-kreasjon i naturen på, har klare rituelle trekk. Med sine individuelle ritualer og kollektive naturfortellinger har friluftslivet siden det vokste fram som en import utenfra midt på 1800-talet, stadig bevart sin identitetsdannende funksjon i de nordiske land, selv om de romantiske idealene om den enkle livsstilen i høy grad er erstattet med store og energikrevende hytte-villaer og fritidsboliger i fjellet.

Det romantiske stemningsbegrepet er også supplert med kategorier som ikke så lett kan reduseres til en subjektiv psykologisk projeksjon. Tyskeren Gernot Böhme (1989, 1995) har her spilt en viktig rolle med sitt *atmosfære*-begrep, som kan knyttes både til et kunstverk, en person og steder i landskapet. Atmosfære-begrepet representerer samtidig en aktualisering av den sanselige persepsjonen og erkjennelsen, som ellers er nedvurdert i moderne estetikk og kulturteori. Poenget med den estetiske persepsjonen og opplevelsen er at vi blir kroppslig truffet og emosjonelt berørt av noe. Dermed knyttes estetikken til kropp, sanser og emosjoner, likeså til emosjonelle behov som framstår som helt legitime, men som avantgardekunsten i Adorno et al.s estetikk har nedvurdert.

Nyere estetisk teori har endret dette bildet. Den amerikanske pragmatikeren Richard Shusterman (2002) har nettopp knyttet kunst, kropp og populærkultur sammen. Dette ses som del av den såkalte 'sensual turn' som har gjort seg gjeldende i flere kulturfag som redegjort for av David Howes (red.) i *Empire of the Senses. The Sensual Culture Reader* (2005) og i hans *Sensual Relations. Engaging the Senses in Cultural and Social Theory* (2004). Litteraturen på feltet har vokst kraftig de siste årene. Felles for flere av de aktuelle naturperspektivene er ellers at de tar utgangspunkt i et landskap og landskapets livsverden, og ikke i det mer abstrakte naturbegrepet. Landskapet er også viktig i friluftslivet, man søker det ideelle landskap for sin bestemte måte å utøve – eller performe – sin friluftaktivitet på. Også i så måte er det senmoderne friluftsliv performativt med sin landskaping, land-scaping. Så radikalt griper det performative friluftsliv inn i naturen, at det endrer landskapet og truer både flora og fauna i marginale strøk. Dermed blir refleksjonen igjen en utfordring, men på andre premisser enn i den tradisjonelle kantianske naturestetikken.

Litteratur

Böhme, Gernot (1989): *Für eine ökologische Naturästhetik*, FaM: Suhrkamp.

Böhme, Gernot (1995): *Atmosphäre. Essays zur neuen Ästhetik*, FaM: Suhrkamp.

Campbell, Colin (1987): *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*, Oxford: Oxford U. Press.

Featherstone, Michael, ed. (1992): *Cultural Theory and Cultural Change*, London: Sage

Howes, David, ed. (2005): *Empire of the Senses. The Sensual Culture Reader*, Oxford: Berg.

Howes, David (2003): *Sensual Relations. Engaging the Senses in Cultural and Social Theory*, University of Michigan Press.

Lash, Scott & Celia Lury (2007): *Global Culture Industry. The Mediation of Things*, Cambridge: Polity Press.

Mortensen, Klaus P. (1993): *Himmelstormerne. En linje i dansk naturdigting*, København: Gyldendal.

Otto, Rudolf (1917/1963): *Das Heilige*, München: Beck.

Shusterman, Richard (2002): *Surface and Depth. Dialectics of Criticism and Culture*, Cornell University Press.

Smith, Jonathan Z. (1987/1998): *Å finne sted. Rommets dimensjoner i religiøse ritualer*, Oslo: Pax.

Sørensen, Anne Scott, Ole M. Høystad, Erling Bjurström, Halvard Vike (2010): *Nye kulturstudier. Teorier og temaer*. København: Tiderne Skifter.

Urry, John (1991/2002): *The Tourist Gaze*, London: Sage.

Dr. phil. Ole Martin Høystad er professor i kulturstudier ved Høgskolen i Telemark i Norge, og har siden 2006 vært knytt til kulturstudier ved Syddansk Universitet i Odense. Han har gitt ut en flere bøker, bl.a. *Det menneskelig og naturen. Innføring i filosofisk antropologi* (Oslo 1998) og *Bildeunivers eller bilde av universet? Per Højholts poetiske Praksis* (Oslo 1998). Hans *Hjertets kulturhistorie. Fra Gilgamesj til Grundtvig* (på dansk på Tiderne skifter i 2008) er solgt til 17 land.

Forklaring og forståelse

- To forskningsveje, med friluftsliv som case

Af **Henning Eichberg**, Professor, Institut for Idræt og Biomekanik, heichberg@health.sdu.dk

Mennesker bevæger sig i naturen – vandrende, cyklende, i båd, med telt, med hund, med familie, alene, mænd, kvinder, fiskende, jagende, overnattende ... – det ser ud som noget *faktuelt*. Friluftsforskningen har visse traditioner til at registrere og måle disse bevægelsesmåder. Og man prøver at forklare dem.

Menneskene kunne bevæge sig i naturen – det er noget *potentielt*. Potentialerne er det langt mere vanskeligt at måle – eller umuligt.

Og menneskenes muligheder med at bevæge sig i naturen er begrænsede. *Barriererne* fører hen til modsætningsforhold og konflikter – omkring adgang til naturen og hvem der har magten over naturen, omkring kulturelle traditioner og innovationer etc. Her – i det ikke-mulige eller ikke-endnu-mulige – bliver det endnu vanskeligere at måle. Vi bevæger os i humanvidenskabernes felt, hvor vi kan eller skal forstå.

Disse spørgsmål fører til et erkendelsesteoretisk problem, til forholdet mellem *forklaring* og *forståelse*.

Forskeren prøver ofte naivt at ”forklare” bestemte observerede fænomener, men forklaringsbegrebet driller. Den bruges til dels i en common-sense-betydning, hvor forklaring ikke er noget andet end dybere indsigt, forståelse eller fortolkning. Børnenes uendelige Hvorfor-spørgsmål danner grundlag for denne common sense: Hvorfor er himlen blå? Hvorfor er sne hvid? Hvorfor er der mænd og kvinder i verden? Børnene vil forstå verdenen.

Men i videnskabsteorien har ”forklaring” en mere præcis og elaboreret betydning, der er afledt af naturvidenskabelig tænkning. Denne betydning af ”forklaring” er langt fra den humanistiske ”forståelse” (Seiffert 1969). Humanistisk forskning er nødt til at være opmærksom på forskellen mellem de to procedurer at nærme sig et empirisk fænomen på.

1. Case: Ungdomsbevægelser omkring 1900

Omkring 1900 udfoldede der sig relativt pludseligt nogle nye fænomener i bevægelseskulturen, som man ikke havde kendt før:

- de tyske ”vandrefugle” og ”naturvenner” (Zimmer 1984)
- den amerikanske Woodcraft-bevægelse (Morris 1970) og
- de britiske spejdere eller Scouts (Springhall 1977)
- nordiske og især norske friluftsaaktiviteter.

De fleste af disse ungdoms-, vandre- og friluftskulturer blev kaldt ”bevægelser”, dvs. de

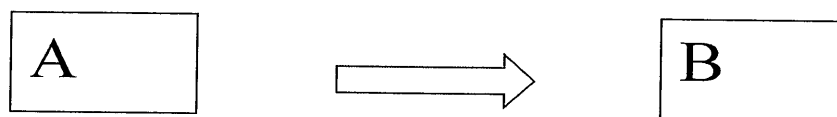
betragedes som mere end bare organisationer eller nye praksisformer. Især den tyske ”ungdomsbevægelse” havde stor virkning gennem 1900-tallet. Samtidig frembragte de forskellige former i omgang med naturen (Eichberg/Jespersen 1986). Forskellene mellem de modsætningsfulde friluftsbewægelser fra 1900 kan sammenlignes med visse nyere differentieringer, som har vist sig i friluftslivet fra 1970’erne og frem: mellem ”primitiv” nordisk friluftsliv og adventure race (Andkjær 2008).

2. Forklaring og faktorer

Hvordan kan man forklare denne praktisk-kulturelle innovation fra 1900 – og kan man forklare den?

Den scientistiske tilgang til et fænomen, især i naturvidenskaberne, men også i nogle samfundsvidenskaber, følger spørgsmålet: *Hvorfor?* Man leder efter en *kausal* begrundelse og operationaliserer forklaringsprocessen ved at reducere kompleksiteten og at isolere enkelte ”faktorer”, typisk i en kunstig laboratoriumssituation. Blandt disse faktorer prøver man at prioritere de mest sandsynlige forklaringer.

Forklaringen følger principielt en lineær logik: Det empiriske fænomen er virkning af en årsag. Hvis faktor A, så fænomen B.

En søgen efter forklaring kender man også fra humanistisk forskning. Friluftslivets pludselige forandringer og differentieringer omkring 1900 har man f.eks. prøvet at forklare på lignende måder. To forklaringer har nok domineret feltet, den personhistoriske og den politiske:

- Ud fra *person- og idéhistorien*: Den britiske officer Baden-Powell havde en idé, og den blev til spejderbevægelsen. Det er spejderhistoriografiens mainstream. Men man kan kritisk spørge efter, om det nu er mænd (og deres idéer), der laver historie. Der er god grund til at forholde sig skeptisk til denne – dels idealistiske, dels hagiografiske – forklaringsmåde.
- Ud fra *politiske og klasseinteresser* har man valgt en anden forklaring: De nye britiske ungdomsbevægelser var disciplineringsforanstaltninger ud fra imperialistiske magtinteresser (Springhall 1977). Det har en god politisk pointe, men problemet er, at bevægelsernes dynamik gennem det følgende århundrede ikke kan tilstrækkeligt forklares top-down. Især den tyske ungdoms- og den amerikanske woodcraft-bevægelse var snarere folkelige initiativer nedefra.
- I dag forklares bevægelsesfænomener ofte ud fra sundhed og psykologi: Folkesundhedsvidenskaben producerer idéer om det gode og rigtige liv, og denne viden skal

oversættes til motivationer for at sætte gang i folks bevægelsespraksis. Motivationer er faktorer for handlingen og adfærdændringen: fra viden (A1) og motivation (A2) til bevægelse (B). Eller også møder man barrierer, der forhindrer en fornuftig sundhedspraksis.

Forskningen er godt klar over, at det ikke kun er en enkelt faktor (A), der bevirker folks praksis. Derfor har man udviklet mere sofistikerede *multifaktorielle modeller*. F.eks. modellen *Stages of Change*. Den multifaktorielle tilgang differentierer ganske vist den grundlæggende lineære forklaringslogik, men den følger ellers i det samme spor.

Hvor man søger efter forklaring og faktorer, anvender man gerne *statistiske* metoder. Man forventer, at statistiske tal gør en kvantitativ prioritering af faktorer mulig. Ad denne vej ønsker man at komme til *repræsentative* resultater.

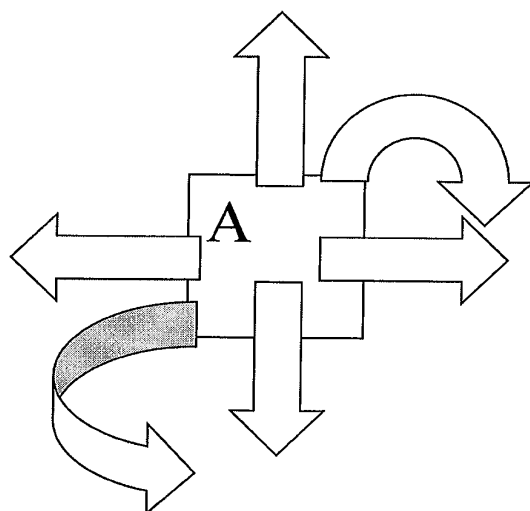
3. Forståelse og sammenhæng

Forståelse følger en anden logik: Det observerede fænomen står i et flertal af sammenhæng – og modsætningsforhold. For forskeren gælder det om at følge disse komplekse sammenhæng og modsætninger i forskellige retninger.

Rent praktisk tager man her udgangspunktet i et fænomen A – en case, en situation, en begivenhed, en handling, en tekst, et billede, en biografi – og trækker linjer fra A i flere retninger, hen mod flere sammenhæng. Billedet ligner snarere et netværk end en pil. Inden for dette forståelsesnetværk vælger forskeren, hvilke sammenhæng der skal prioriteres – og skal gerne redegøre for dette valg. Sammenhængenes konstruktion og analyse-retningers antal er principielt ubegrænsede. To aspekter fortjener særlig opmærksomhed, når vi taler om sammenhæng:

- At analysere *sammenhæng* betyder ikke, at man arbejder ”holistisk”, fordi ”holisme” indebærer, at man har ”det hele” med. Det har man som forsker aldrig. Forskeren udvælger og reducerer altid. Men der er mere helhed i forståelsesproceduren end i faktortænkningen.
- ”Holistiske” tilgange mangler normalt også opmærksomhed på *modsigelser*, modsætninger og konflikter. Disse er imidlertid meget frugtbare for forståelsen af et fænomen. Til sammenhæng hører netop også det, der slet ikke hænger sammen eller er direkte i strid med hinanden. For at forstå konflikter kræves der i stedet en dialektisk tænkning – gerne også i dens trialektiske udgave (Eichberg 2010).

Forståelsesprocessen kan også godt tage udgangspunkt i barnets naive nysgerrighed og spørge: Hvorfor? Men man skal ikke overføre dette til en faktortænkning, og dette garanterer man sig bedst imod ved at spørge: *Hvordan?* Hvordan kan jeg beskrive det observerede fænomen – og hvordan hænger det sammen?

Hvis man vil forstå natur- og ungdomsbevægelserne omkring 1900, er man derfor nødt til at bevæge sig ad flere tangenter:

- Ungdomsbevægelserne var et *generationsfænomen*. Ungdom blev til en ny social kategori. Således argumenterede man især efter 1900, i Danmark især fra 1940'erne.
- *Pædagogiske idéer*: Der foregik et skifte af uddannelsesmønstre – fra filantropi (Rousseau i 1700-tallet) over eksercits- og kommandopædagogikken (i 1800-tallet) til reformpædagogikken (Ellen Key 1900).
- Kulturkritik og nyromantik: Her virkede *litterære* idéer, f.eks. fra Jeppe Aakjær og Johannes V. Jensen.
- Darwinisme og nyreligiøse strømninger påvirkede side om side. Naturvidenskabelige idéer mødtes og fremkaldte religiøse modreaktioner, men naturvidenskabelig verdensanskuelse tog også selv *religiøse* former, f.eks. i Ernst Haeckels ”monisme”.
- Man har talt om den borgerlige ungdomsbevægelse (i Tyskland), og dermed karakteriseredes en bestemt *klasserelation*. Men forandringen foregik også i arbejderungdommen. Blandt både arbejdere og borgere virkede klassesituationen nedefra og op.
- Men der var også klasse- og *magtinteresser* i den klassiske imperialismes tidsalder på spil, som virkede oppefra og ned. Naturen blev brugt som disciplineringsarena.
- Man kan blandt alle involverede socialgrupper tale om en ny *klassehabitus*, hvor social praksis skiftede og differentierede sig.
- Livsvilkårene omkring 1900 var i de vestlige lande præget af *urbanisering, industrialisering og bureaukratisering*. De fremprovokerede en grøn opposition, som modbevægelse.
- Nye mønstre af *arbejde og fritid* gjorde ungdomsbevægelserne mulige. Man kunne

- vandre ud i det grønne i fritiden. Og man kunne danne foreninger.
- Der dyrkedes på den ene side krig i naturen og på den anden fred med naturen. Spejderne brugte soldaten som *rollemodel*, mens woodcraft-folk dyrkede indianeren. De tyske vandrefugle refererede til svenden på vals (eller også til ridderen). Nogle af disse rollebilleder var romantisk vendt tilbage, andre frem mod (krigens) nye tider.
 - Der virkede forskellige *psykologier*, hvad enten man dyrkede action og krigsspil – eller naturfølelser, oplevelse og det ”at tale med dyrene”.
 - En anden psykologi refererede til *nervøsitetens* tidsalder. Naturbevægelsen var en modreaktion mod civilisationens psykiske spændinger.
 - De forskellige bevægelser i Tyskland, Amerika, England og Norge foregik på samme tidspunkt, men pegede mod *nationalkulturelle forskelle*.
 - Forandringen skete *diskontinuerlig*, i form af grønne bølger nedefra. Den første grønne bølge kom omkring 1800 og den anden grønne bølge efter 1900, begge to som en slags vækkelse, fra det civile samfund. Fra 1970’erne talte man om en tredje grøn bølge.
 - Det var overvejende unge mænd, der blev aktive i friluftsbewægelserne. Skønt der også var opbrud blandt piger hen mod ”det grønne”. Det er meget lidt undersøgt, hvilken rolle køn og *kønspolitik* spillede i denne proces.

4. Case og mulighed, konflikt og bevægelse

Tre aspekter af den humanistiske analyse fortjener her særlig opmærksomhed: case-studie, konfliktanalyse og bevægelsesstudie (om historisk og komparativ analyse se senere).

Case: Mens den forklarende faktorforskning spørger, hvad menneskene normalt eller generelt gør, retter den forstående kulturforskning opmærksomheden på en *case* (eller flere cases). Normalitetsforskningen vil gerne vide, hvad der er lovmæssigt – hvis A, så B – og søger derfor i retningen af det repræsentative og statistisk signifikante. Den enkelte case betragtes som ”blot anekdotisk”. Humanistisk forskning er derimod klar over, at al menneskeforskning er partikulær, begrænset i rum og tid (hvorfor der er behov for historisk og antropologisk-komparativ tilgang) og dermed en case. Natur- og friluftslivsforskningen kan samle så mange data’er, som den vil, den har dog ikke buskmændenes liv i Kalahari med og ikke Mentawai-folkets liv i urskoven vest for Sumatra, ikke det gamle Nordens folk på Island og ikke dem, der tegnede huletegninger i stenalderen... På denne måde er den aldrig repræsentativ for, hvad menneskene generelt gør.

Naturbevægelserne omkring 1900 er sådan en case og kan derfor statistisk nemt af-færdiges som enkelttilfælde (spejderbevægelsen blev kun én gang stiftet i historien). Som historisk case er bevægelsernes start statistisk usignifikant og ”anekdotisk”. Men case-forskningen er alligevel relevant: Fordi en enkelt case fortæller, hvad der principielt er muligt for mennesket. I denne forstand er enhver enkelt case oplysende. I denne *mulighed* har humanistisk forskning sin filosofiske begrundelse – potentialitet i stedet for normalitet.

Konflikt: Ingen case og ingen sammenhæng kan forstås uden dens implicerede modsætninger og konflikter. Friluftsliv handler om adgang til den grønne natur – og dermed om modstridende magtforhold. Om man bevæger sig som spejder-soldat eller som woodcraft-indianer, gør også en forskel. Om man dyrker nordisk friluftsliv ”uden at efterlade spor” eller adventure-race, er heller ikke det samme. Konflikterne oplyser om, hvad der står på spil.

Bevægelse: Naturbevægelserne og friluftskulturerne fra vores case omkring 1900 peger i tre forskellige hovedretninger, som er karakteriseret ved bevægelsesbegrebets mangfoldighed:

- *Kropslige* bevægelser: Folk bevægede sig vandrende, legende og dansende i den grønne natur og dyrkede lejrliv, hvor de sov uden for.
- *Emotionelle* bevægelser: Nye stemninger omkring naturen blev ofte udtrykt i nyromantiske termer. Bålet var et sted for oplevelse og dyrkelse af disse følelser – med musik og fællessang.
- *Sociale* eller *folkelige* bevægelser: Civilsamfundsmæssige ungdomsbevægelser nedefra mødtes af disciplinerende pædagogikker oppefra. Her var der lagt op til politisk konflikt.

Disse tre bevægelsesdimensioner kan spores i enhver kropskulturforskning. De hænger samtidigt sammen – på en kompleks måde, men hvordan? Spørgsmålet åbner op for fremtidig humanistisk forskning.

Case, konflikt og bevægelse står centralt i den fænomenologiske metode, som har banet vejen til den nyere kropskulturforskning.

5. Fænomenologisk forståelse og dens metoder

I kontrast til forklaringen spiller forståelsen en central rolle i de fænomenologiske fremgangsmåder.

Den første, der udfoldede en fænomenologisk metode, var nok Johann Wolfgang Goethe i sin farvelære (1791/1810). Goethe udviklede farvelæren imod Newtons forklaring af farverne gennem lysets vinkelbrydning. Newton havde vist, at farve kunne måles i vinkelmål, ved eksperimentelt at føre solens lys gennem et prisme. Fører denne laboratoriums- forklaring til en forståelse af farverne? Nej, mente Goethe. Rød, blå, gul og grøn er noget andet end forskelle på vinkler. Men hvad er de så? Hvordan kan de forstås som fænomener, der spiller en rolle i menneskenes liv? Det prøvede han at svare på i tre dele, en polemisk del, der var vendt imod Newtons teori, en systematisk del om farvernes komplementære relationer til hinanden, og en historisk del, der samlede mange slags materialer om farverhåndværk etc.

I 1900-tallet stødte den franske kemiker Gaston Bachelard i lignende problemer. Den moderne kemi har oparbejdet en omfattende tabel af alle kendte elementer. Men et element, som gennem århundreder havde stået centralt i den europæiske naturfilosofi, var nu forsvundet: ilden. Hvordan kan vi så forstå ilden, som fænomenet i menneskenes liv?

Ud fra dette spørgsmål skrev Bachelard ”Ildens psykoanalyse” (1938). Dette blev starten for den franske skole af epistemologi, som svarer til tysk fænomenologi (se også Böhme/Böhme 2004). Senere knyttede Michel Foucault og Bruno Latour an til den epistemologiske tilgang.

Samtidig opdagede nogle filosoffer fænomenerne som en udfordring og vendte sig dermed imod den eksperimentelle og analytiske positivisme. ”Tilbage til fænomenerne!” fordrede Edmund Husserl. Han blev fulgt af Martin Heidegger og Maurice Merleau-Ponty. Filosoferne gik imidlertid ikke eller kun ganske sjældent selv til fænomenerne. De forblev fjerne fra empiri og praksis. Filosoferne prøvede snarere at konstruere abstrakte systemer på grundlag af den fænomenologiske forståelse. Dette blev til den filosofiske skole, også kaldt for ”den fænomenologiske bevægelse”. Men ved at falde i hænderne på amerikanske pædagoger blev skolen snarere til en fænomenologisk sekt, hvor man er en rigtig fænomenolog, når man citerer andre fænomenologer. Det skabte større forvirringer, også i Danmark (Zahavi 2003). I vore dage har Peter Sloterdijk genoptaget den fænomenologiske fremgangsmåde – med utilsløret kritik af den ”fænomenologiske” filosofskole (Sloterdijk 2010).

Vil man derimod vende tilbage til fænomenologien som en praktisk vej for forståelse, så skal man være opmærksom på følgende trin og dimensioner:

En basis for forstående forskning i krops- og bevægelseskulturen er den *narrative* tilgang. Der fortælles ”den gode historie” – typisk om en case. Den narrative case-fortælling kan følge den antropologiske tradition.

Analysen består i en (re-) konstruktion af *sammenhæng*. Her kan brainstorming være en vej til at åbne op i uforudsete retninger.

Analysen sætter desuden fokus på *modsætninger*. Konflikten er frugtbar for forståelse. Her tænkes der dialektisk.

Sammenhæng kan rekonstrueres ved at finde *mønstre*, typiske sammenhæng, figurer og tendenser. Her er konfigurationsanalysen et værktøj: Hvad er bevægelseskulturens rum, tid, energi, interpersonelle relationer, objektivering – samt organisering og idéer? Konfigurationsanalysen er en søgemaskine, ikke en systemdannelse.

Sammenligningen er frugtbar for ikke at stirre sig blind på et bestemt materiale. Enhver forståelse er ved nærmere betragtning komparativ.

Synkron sammenligning fører til forskellige *typologier*. Her f.eks.: spejdere versus woodcraft, eller: primitivt friluftsliv versus adventure race.

Diakron sammenligning gennem tiden fører til *historisk forandring*: Der er forskel på, hvad der var før og efter. F.eks. på naturbegrebet op til 1700-tallet og de ”revolutionære” natur-forhold fra omkring 1800 og så igen efter 1900 – de grønne bølger.

Forståelse har gevinst fra at gå til ordenes *etymologi*. Ord og begreberne er ikke opfundet ud fra en bestemt rationalitet, men de har en meningshorisont omkring sig, som oven i købet er under historisk forandring. Det gælder bl.a. begrebet ”natur”.

Forskningen får således en relativiserende og dermed *kritisk* dimension: Hvad der virker fast og givet her og nu, har ikke altid været sådan og kan også i fremtiden forandre sig

igen. Og: Det som foregår mellem mennesker, er principielt ikke ”naturligt”, men kulturelt. Menneskelig gøren kan være anderledes – i en anden kulturel eller subkulturel kontekst.

Ingen af disse analyseprocesser fører til ”objektive” resultater. Forskeren som subjekt er altid med – hvilket netop også ”fænomenologiens” filosoffer i deres filosofiske praksis ofte har forbigået (Sloterdijk 2010). Fænomenologien er blevet især kendt – men også udskældt for at understrege eller endog overbetone – *det subjektive* i erkendelsesprocessen. Modsætningsparret Objektivisme vs. Subjektivisme griber imidlertid for kort. Erkendelsens *intersubjektive* dimension er noget tredje. Bl.a. skal der tænkes med, at enhver analyse er kulturelt relativ. Den er ikke kun ”min”, den er også ”vores”.

Ad denne vej opnås der forståelse for de fænomener, som menneskenes praksis, herunder friluftslivet, har med at gøre, skønt de er vanskelige eller umulige at måle: farver, ild, den grønne natur, leg, dans, vandring, tavshed i skoven, menneskelig bevægelse...

Reference:

Andkjær, Søren 2008: *Friluftsliv i Danmark. Unges deltagelse i organiseret friluftsliv set i kulturelt perspektiv*. Ph.d. Syddansk Universitet.

Bachelard, Gaston 1938: *La psychanalyse du feu*. – English 1964: *Psychoanalysis of fire*. Boston: Beacon.

Böhme, Gernot & Hartmut Böhme 2004: *Feuer, Wasser, Erde, Luft. Eine Kulturgeschichte der Elemente*. München: C. H. Beck.

Eichberg, Henning & Ejgil Jespersen 1986: *De grønne bølger. Træk af natur- og friluftslivets historie*. Gerlev: Bavnbanke. Ny udg. Vejle: DGI 2001.

- 2010: *Bodily Democracy. Towards a Philosophy of Sport for All*. London: Routledge.

Goethe, Johann Wolfgang (1791-1810): *Farbenlehre*. Mit Einleitungen und Kommentaren von Rudolf Steiner. Hrsg. Gerhard Ott & Heinrich O. Proskauer. Stuttgart: Freies Geistesleben 1992, Bd. 1–5.

Morris, Brian 1970: „Ernest Thompson Seton and the origins of the Woodcraft Movement“. In: *The Journal of Contemporary History*, 5:2, 183-194.

Seiffert, Helmut 1969: *Einführung in die Wissenschaftstheorie*. Bd.1: Sprachanalyse, Deduktion, Induktion in Natur- und Sozialwissenschaften. Bd.2: Geisteswissenschaftliche Methoden, Phänomenologie, Hermeneutik und historische Methode, Dialektik. München: C. H. Beck, ny udg. 1971.

Sloterdijk, Peter 2010: *Scheintod im Denken. Von Philosophie und Wissenschaft als Übung*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.

Springhall, John, 1977: *Youth, Empire and Society. British Youth Movements, 1883-1940*. London: Croom & Hamden/Conn.: Archon.

Zahavi, Dan 2003: *Fænomenologi*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Zimmer, Jochen 1984 (red.): *Mit uns zieht die neue Zeit. Die Naturfreunde. Zur Geschichte eines alternativen Verbandes in der Arbeiterkulturbewegung*. Köln: Pahl-Rugenstein.

Serien MOVEMENTS

Se de tidligere udgivelser i rapportserien på CISC's hjemmeside: www.sdu.dk/cisc

- 2011:1 Ejgil Jespersen: Evaluering af Krop og Kontor forsøgsprojekter.
- 2010:7 Pernille Andreassen: Evaluering af 'Sunde vaner fra barnsben' - Vejle Kommune.
- 2010:6 Forskningsenheden for 'Bevægelse, Idræt og Samfund' (BIS): Forskningsprofil og udviklingsplaner for 2010-2014.
- 2010:5 Bjarne Ibsen, Anne Mette Walmar Hansen og Eva Vennekilde: Ændringer i kommunal idætspolitik efter kommunalreformen.
- 2010:4 Karsten Østerlund: Gå i Gang: Slutevaluering.
- 2010:3 Lise Specht Petersen: Rum for idræt og leg på Vesterbro.
- 2010:2 Bjarne Ibsen og Carsten Hvid Larsen: Aktivitet eller idrætspolitisk arbejde? Frivilligt arbejde i DGI Vestsjælland og DGI Nordsjælland.
- 2010:1 Bjarne Ibsen, Jan Toftegaard Støckel og Charlotte Klinker: Børn og fysisk aktivitet på Vesterbro.
- 2009:7 Lise Specht Petersen og Bjarne Ibsen: København – en by i bevægelse: evaluering af Københavns Kommunes motionsstrategi.
- 2009:6 Ole Lund: Evaluering af projekt 'Sund Cirkel'.
- 2009:5 Carsten Hvid Larsen og Bjarne Ibsen: Frivilligt arbejde i Gigtforeningen.
- 2009:4 Ole Lund: Sund indskoling – evaluering af sundhedsfremmende indsatser i SFO og indskoling i Frederikshavn Kommune.
- 2009:3 Kirsten Kaya Roessler: Gruppesamtaler som psykologisk behandling af kroniske smerter: erfaringer fra projektet "Tilbage til arbejdet".
- 2009:2 Lars Breum Christiansen og Jens Troelsen: Bevægelsesmuligheder i Kolding By 2008.
- 2009:1 Ole Lund: Rend og Hop – Vi si'r stop: et sundhedsprojekts bestræbelser på at skabe bedre betingelser for det sunde liv i Varde Kommune.
- 2008:10 Lars Breum Christiansen og Jens Troelsen: Bevægelsesmuligheder i Roskilde By.
- 2008:9 Per Jørgensen: Idrætspolitik i Gentofte Kommune gennem 100 år.
- 2008:8 Jens Høyer-Kruse, Malene Thøgersen, Jan Toftegaard Støckel, Bjarne Ibsen: Offentlige-frivillige partnerskaber omkring børn og fysisk aktivitet.
- 2008:7 Pernille Vibe Rasmussen: Foreninger og integration: Undersøgelse af foreningers vilkår for integrationsarbejde i Københavns Kommune.
- 2008:6 Thomas Gjelstrup Bredahl: Ekstern evaluering af Motion på Recept i Frederiksberg Kommune: September 2007.
- 2008:5 Thomas Gjelstrup Bredahl: Evaluering af Motion på Recept i Nordjylland 2007.
- 2008:4 Jens Troelsen, Kirsten Kaya Roessler, Gert Nielsen og Mette Toftager: De bolignære områders betydning for sundhed: hvordan indvirker bolignære områder på sundheden? – og hvordan kan udformningen gøres bedre?
- 2008:3 Ole Lund og Pernille Andreassen: Gå i gang: evalueringsrapport.
- 2008:2 Jan Toftegaard Støckel (red.): Parallel leg eller integreret leg? – partnerskaber om børn, leg og bevægelse.
- 2008:1 Pernille Vibe Rasmussen og Kirsten Kaya Roessler: Stofmisbrug og fysisk aktivitet: Evaluering af "Krop og læring – Mere styr på eget liv".
- 2007:1 Bjarne Ibsen: Børns idrætsdeltagelse i Københavns Kommune 2007.